

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет перекладознавства

Кафедра англійської і німецької філології та перекладу
імені професора І.В. Корунця

Кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНО СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
ОДИНИЦЬ НЕГАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ (НА
МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Студента групи МПн 55-18
денної форми навчання
факультету перекладознавства
спеціальності 035 Філологія,
спеціалізації 035.043 Германські мови і
літератури (переклад включно),
перша – німецька,
освітньо-професійної програми Переклад
і міжкультурна комунікація (німецька мова
і друга іноземна мова)
Нотевського Владислава Михайловича

Допущена до захисту
«___»_____ 2019 року

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент Синегуб С.В.

Завідувач кафедри
_____ проф. Ніконова В.Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY

School of Translation Studies

Korunets Department of English and German Philology and Translation

Master Qualifying Diploma Paper in Translation Studies

Structural-semantic specificity of phraseological units of negative semantics as a translation problem (on the material of texts of German-language contemporary fiction)

Group MPn 55-18

Faculty of translation

Full-time student

Majoring 035 Philology,

Specialization 035.043 Germanic

Languages and Literature (including

Translation), German as the first language,

Educational Programme Translation and

Intercultural Communication (German and

Second Foreign Language)

Vladyslav M. Notevskyi

Research supervisor:

S. V. Syniehub

Candidat of Philological Sciences,

Docent

Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської і німецької філології та перекладу
імені професора І.В. Корунця

Затверджую:

Завідувач кафедри англійської і німецької філології
та перекладу імені професора І.В. Корунця

_____ (підпис)

д.ф.н., проф. Ніконова В.Г.

“10” вересня 2019 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу магістра з перекладознавства

студента(ки) _____ курсу _____ групи факультету перекладознавства КНЛУ

(ПІБ студента)

спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.043 Германські мови і літератури (переклад включно), перша – німецька, **освітньо-професійної програми** Переклад і міжкультурна комунікація (німецька мова і друга іноземна мова)

Тема роботи _____

Науковий керівник _____

Дата видачі завдання “10” вересня 2019 р.

Графік виконання кваліфікаційної роботи магістра з перекладознавства

№ п/п	Найменування частин і план дипломної роботи	Графік виконання	Підписи студента і керівника
1.	Аналіз наукових першоджерел і складання бібліографії	Жовтень 2018 р.	
2.	Написання теоретичної частини дипломної роботи (розділ 1)	Листопад 2018 р.	
3.	Добір мовного матеріалу тексту і складання Додатку (100 англомовних речень та їх переклад)	Грудень 2018 р.	
4.	Аналіз мовного матеріалу тексту, який досліджується, і написання аналітичної частини дипломної роботи (розділ 2)	Березень 2019 р.	
5.	Проведення перекладацького аналізу досліджуваного мовного явища і написання практичної частини дипломної роботи (розділ 3)	Травень 2019 р.	
6.	Написання вступу і висновків дослідження, подання завершеної дипломної роботи науковому керівнику для попереднього перегляду	Вересень 2019 р.	
7.	Попередній захист дипломної роботи і подання завершеної дипломної роботи на кафедру	17 жовтня 2019 р.	
8.	Оформлення документації (відгуки) і підготовка презентації до захисту дипломної роботи	Жовтень 2019 р.	
9.	Захист дипломної роботи магістра з перекладознавства	Грудень 2019 р.	

Науковий керівник _____ (підпис)

Студент _____ (підпис)

**ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРІ З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

студента(ки) _____ курсу групи _____ факультету
перекладознавства
спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.043 Германські мови і літератури (переклад
включно), перша – німецька, **освітньо-професійної програми** Переклад і міжкультурна
комунікація (німецька мова і друга іноземна мова)

(ПІБ студента)

за темою _____

Відповідність кваліфікаційної роботи нормативним вимогам (необхідне позначити ✓ або +)		
1.	Наявність основних структурних компонентів	☐ усі компоненти присутні , ☐ один компонент відсутній ☐ декілька компонентів відсутні
2.	Відповідність оформлення, посилань і списку використаних джерел нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ незначні помилки в оформленні ☐ оформлення неправильне
3.	Відповідність побудови вступу нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
4.	Відповідність огляду наукової літератури нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
5.	Відповідність аналітичної частини дослідження заявленій меті та завданням	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
6.	Відповідність практичної частини дослідження нормативним вимогам	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам
7.	Відповідність висновків результатам теоретичної та практичної складових дослідження	☐ повна відповідність ☐ відповідність неповна ☐ не відповідає вимогам

Особиста думка керівника _____

Кваліфікаційна робота _____ може бути (не може бути)
(ПІБ студента)

рекомендована до захисту

(підпис керівника)

(ПІБ керівника)

” ___ ” _____ 2019 р

РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

студента(ки) _____ курсу групи _____ факультету
перекладознавства

спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.043 Германські мови і літератури (переклад включно), перша – німецька, **освітньо-професійної програми** Переклад і міжкультурна комунікація (німецька мова і друга іноземна мова)

(ПІБ студента)

за темою _____

	Критерії	Оцінка в балах
1.	Наявність основних компонентів структури роботи — загалом 10 балів (усі компоненти присутні – 10 , один компонент відсутній – 5 , декілька компонентів відсутні – 0)	
2.	Відповідність оформлення роботи, посилань і списку використаних джерел нормативним вимогам до дипломної роботи — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , поодинокі огріхи у форматуванні – 8 , незначні помилки в оформленні – 6 , значні помилки в оформленні – 4 , оформлення переважно не відповідає вимогам – 0)	
3.	Відповідність побудови вступу нормативним вимогам — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , поодинокі огріхи стилістичного характеру – 8 , несуттєві помилки у формулюваннях – 6 , суттєві помилки у формулюваннях – 4 , не відповідає вимогам за структурою і змістом – 0)	
4.	Відповідність огляду наукової літератури нормативним вимогам — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві помилки у формулюваннях – 8 , недостатня кількість проаналізованих іноземних джерел (мін. 30%) – 6 , відсутній критичний аналіз наукових праць – 4 , не відповідає вимогам за структурою і змістом – 0)	
5.	Відповідність аналітичної частини дослідження заявленій меті та завданням — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві огріхи стилістичного характеру – 8 , несуттєві помилки при аналізі фактичного матеріалу – 6 , суттєві помилки при аналізі фактичного матеріалу – 4 , відсутність власного аналізу фактичного матеріалу (100 речень) – 0)	
6.	Відповідність практичної частини дослідження нормативним вимогам — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві огріхи стилістичного характеру – 8 , несуттєві помилки при перекладі фактичного матеріалу – 6 , суттєві помилки при перекладі й аналізі фактичного матеріалу – 4 , відсутність перекладацького аналізу фактичного матеріалу (100 речень) – 0)	
7.	Відповідність висновків результатам теоретичної та практичної складових дослідження — загалом 10 балів (повна відповідність – 10 , несуттєві огріхи стилістичного характеру – 8 , неповне висвітлення результатів дослідження – 6 , часткове висвітлення результатів дослідження – 4 , не відповідає результатам дослідження – 0)	

Усього набрано балів: _____

_____ (ПІБ рецензента)

_____ (підпис рецензента)

” ____ ” _____ 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1	
ПОНЯТТЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ОДИНИЦІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	5
1.1. Мовний статус фразеологічних одиниць в сучасному мовознавстві.....	5
1.1.1. Структурно-семантична характеристика фразеологічних одиниць.....	9
1.1.2. Класифікації фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці.....	12
1.1.3. Класифікації фразеологічних одиниць у вітчизняному мовознавстві.....	13
1.1.4. Класифікації фразеологічних одиниць у зарубіжному мовознавстві.....	16
1.2. Класифікація ФО с позицій сучасного перекладознавства.....	18
1.3. Особливості художнього дискурсу.....	21
1.4 Загальна характеристика прийомів перекладу ФО НС.....	24
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2	
СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧНА ДІФЕРЕНЦІАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НЕГАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	32
2.1. Поняття фразеологічних одиниці негативної семантики.....	32
2.2.Структурно-семантична диференціація ФО негативної семантики.....	34
2.3.Контекстуальна обумовленість реалізації негативної семантики ФО.....	41
Висновки до розділу 2.....	46
РОЗДІЛ 3	
СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НЕГАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	50
3.1. Методи відтворення ФО негативної семантики.....	51
3.2. Фразеологічний еквівалент.....	52
3.3. Фразеологічний аналог.....	53
3.4. Дослівний переклад фразеологічних одиниць (калькування).....	54

3.5. Описовий переклад фразеологічних одиниць.....	55
3.6. Антонімічний переклад фразеологічних одиниць.....	56
3.7. Використання перекладацьких трансформацій в процесі перекладу ФО негативної семантики.....	69
Висновки до розділу 3.....	84
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97
СПИСОК ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	102
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	103
Die Zusammenfassung.....	106
ДОДАТКИ.....	108

ВСТУП

Відомо, що парадигма фразеологічних досліджень змінюється з плином часу, обумовлюючи зміну акцентів фразеологічних студій вітчизняних та зарубіжних мовознавців. Автори фразеологічних досліджень 50-60х років звертали увагу в першу чергу на вивчення фразеологізмів з позицій системи мови (В.В. Виноградов, О.І. Смирницький, О.С. Ахманова, Н.М. Амосова, В.А. Архангельський, В.П. Жуков, О.В. Кунін), з 70-х років увага дослідників акцентується вже на особливостях функціонуванні фразеологізмів у мовленні, на їх комунікативних та функціональних характеристиках (М.Ф. Алефіренко, С.Г. Гаврін, Ю.А. Гвоздарьов, Гамзюк М.В.) та способах їх відтворення засобами іншої мови (Бархударов Л.С.; Комісаров В.Н.; Рецкер І.А., С.Влахов, С. Флорін, Т.Р.Кияк, В.В.Коптілов та інші). Досліджувані сучасними науковцями актуальні проблеми фразеології, вирішення яких має теоретичне та практичне значення, здатні внести значні зміни в наше уявлення про мовну систему, механізми мовлення та процес міжмовної комунікації. Детальне вивчення зазначених аспектів сучасної фразеології сприяє отриманню нових наукових даних, необхідних для поглиблення теоретичних знань у різних напрямках лінгвістичних досліджень [2, с. 111]. До актуальних питань, над якими працюють сучасні мовознавці в галузі фразеології, відноситься аналіз критеріїв класифікації фразеологічних одиниць, зокрема, явищ синонімії, антонімії, полісемії, омонімії, варіантності в сфері фразеологічних одиниць, процесів фразеологічної деривації [47, с. 19], а також актуальною залишається розробка ефективних технологій їх відтворення [7, с. 180].

Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт в галузі сучасної фразеології, недостатньо вивченою залишається проблема відтворення груп ФО із спільним семантико-оцінним (емотивним) компонентом, зокрема, **фразеологізмів негативної семантики**, що й обумовлює **актуальність** даної роботи.

Емотивний компонент значення будь-якої лексичної одиниці, як прояв емоційної сфери людини, завжди був в центрі уваги, і не лише лінгвістів.

Значний інтерес до цієї сфери дослідників, які працюють у галузі цілої низки наук (філософії, фізіології, психології та лінгвістики), є цілком обґрунтованим, оскільки емотивність лексичних одиниць – і ФО негативної семантики не є в цьому відношенні виключенням – певною мірою супроводжує усі сфери діяльності людини, у тому числі і мовлення. Емоційний бік мови традиційно досліджується в лінгвістиці в рамках лексикології (М. Аверіна, С.Б. Беолізон, Р.С. Сакієва) та стилістики (Е.С. Азнаурова, І.В. Арнольд, М.П. Брандес). В межах цих досліджень вивчалися лексичні одиниці, які називають емоції, так звана «емоційна» лексика (слова, що виражають емоції) (М.А. Буряков, Е.А. Вайгла), а також стилістичні характеристики зазначених слів і словосполучень (В.В. Аврасін, В.І. Болотов, Н.М. Разінкіна). Однак, не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених фразеологічним одиницям різної семантики, проблема відтворення фразеологізмів негативної семантики й досі не знайшла свого системного висвітлення.

Таким чином, **актуальність** теми дослідження зумовлена наступними чинниками:

- по-перше, посиленою увагою лінгвістів і перекладознавців до вивчення проблем емотивного потенціалу лексичних одиниць, оскільки емотивні аспекти семантики – семантики ФО зокрема фіксують когнітивну діяльність людини – процес людського пізнання;
- по-друге, зростаючою необхідністю якісного відтворення емотивного потенціалу ФО в умовах поживлення лінгвокультурного трансферу та міжкультурної комунікації.

Об'єкт дослідження: складають структурно-семантичні характеристики фразеологічних одиниць негативної семантики як мовних засобів вираження емотивного потенціалу в німецьких текстах художнього дискурсу.

Предмет дослідження: вплив структурно-семантичної специфіки, зокрема емотивного компоненту значення (негативна семантика) німецьких фразеологічних одиниць на процес їх відтворення.

Мета дослідження: здійснити аналіз механізмів відтворення емотивного потенціалу німецьких фразеологічних одиниць негативної семантики, обумовлених їх структурно-семантичною специфікою, засобами української мови.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її результатів при викладанні теоретичних і практичних курсів з теорії і практики перекладу – теорії та практики перекладу, теорії та практики професійно-орієнтованого перекладу, вступу до перекладознавства, перекладацького аналізу тексту тощо – стилістики та при написанні курсових та дипломних робіт.

Теоретична цінність даної роботи полягає у сприянні поглибленому вивченню явища емотивного потенціалу фразеологічних одиниць німецької мови з позицій перекладознавства.

Завдання роботи. Для досягнення поставленої мети були визначені та вирішені наступні завдання:

- 1) провести огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми;
- 2) визначити дефініцію базового терміну «емотивність», релевантну для завдань дослідження;
- 3) надати типологічну характеристику ФО української та німецької мов за ознакою «негативні емоції»;
- 4) виконати порівняльний аналіз структурно-семантичних та функціонально-прагматичних характеристик ФО на позначення негативних емоцій української та німецької мов;
- 5) визначити найбільш ефективні шляхи відтворення емотивності німецьких ФО на позначення негативних емоцій засобами української мови.

Методи лінгвістичного аналізу:

- 1) описовий метод, який передбачає спостереження, аналіз та узагальнення фразеологічних одиниць ;
- 1) метод порівняльного аналізу на основі даних фразеологічних одиниць;

2) індуктивно-дедуктивний метод, за допомогою якого дійти висновків щодо досліджуваної теми.

3) метод фразеологічної ідентифікації - у процесі дослідження співвідношення фразеологічних одиниць та крилатих виразів;

4) контекстологічний метод - використано для визначення характеру зв'язку переосмислених мовних одиниць (слів, синтаксичних конструкцій, сталих виразів) з іншими мовними одиницями в межах мікро- чи макротексту;

5) елементи статистичного методу та методу концептуального аналізу застосовуються в дослідженні семантичної структури емотивних мовних одиниць.

Наукова новизна роботи полягає у поглибленому вивченні семантики фразеологічних одиниць негативної оцінки сучасної німецької мови на матеріалі текстів сучасної художньої літератури.

Апробація результатів роботи була здійснена в рамках участі у науково-практичній конференції КНЛУ «Україна і світ: діалог мов і культур», квітень 2019 року (тези додаються).

Структура роботи. Відповідно до мети й встановлених завдань, *структура роботи* складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, списку довідникових джерел, джерел ілюстративного матеріалу і додатків.

Матеріал дослідження: матеріалом для роботи послужили 100 текстових фрагментів німецької та української мови, відібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел та текстів сучасної німецькомовної художньої літератури.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ОДИНИЦІ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1 Мовний статус фразеологічних одиниць в сучасному мовознавстві.

В центрі уваги усіх фразеологічних досліджень знаходиться поняття фразеологічної одиниці (ФО), як об'єкту вивчення фразеології. Фразеологія (від грецького *phrasis* - вираження, *logos* - вчення), як відомо, є розділом мовознавства в рамках якого вивчаються лексично неподільні поєднання слів, їх лексична семантика, морфологічна структура, походження, роль у мові, взаємозв'язок з іншими мовними одиницями, зокрема словом і реченням. Актуальним в рамках даної роботи є розуміння фразеології як сукупності зворотів і висловів – словосполучень, речень – фразеологізмів, властивих тій чи іншій мові. Фразеологізмом традиційно називають семантично зв'язані сполучення слів та речень, які відтворюються в мовленні у фіксованому співвідношенні семантичної структури та певного лексико-граматичного складу [36].

Терміном «фразеологізм» позначається низка семантично неідентичних типів сполучень:

- 1) ідіоми – словосполучення з цілісною номінативною функцією;
- 2) прислів'я та приказки – словосполучення та речення фольклорного походження;
- 3) крилаті вислови - речення афористичного характеру, що походять з творів певного автора або анонімного літературного джерела.

Незалежно від типу словосполучення-фразеологізму його основними і універсальними ознаками є: а) семантична транспозиція (переосмислення); б)

лексико-граматичне оформлення складу; в) сталість; г) відновлюваність. Тобто фразеологізм як складова фразеологічної системи будь-якої мови може виступати лексико - граматичною єдністю двох і більше граматично оформлених компонентів. Виходячи з цього, слід звернути увагу на такі специфічні риси ФО:

- а) лексичне значення ФО виражається сполученням кількох слів, його семантика є цілісною;
- б) регулярне відтворення компонентного складу ФО;
- с) стійкість граматичних категорій, що оформлюють ФО;
- д) можливість переносного значення лексичних одиниць – складових ФО;
- е) контекстуальна обумовленість вживання.

Визначення мовного статусу фразеологічних одиниць (ФО) можливе лише з позиції непорушного зв'язку між мовою та культурою. Зв'язок між мовою та культурою загальновідомий. Вивчення мови в аспекті „мова і культура" було предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Поняття національної лінгвокультури містить широке коло мовних явищ, пов'язаних з ідеєю про внутрішню форму мови і втілення в ній духа народу. Найбільш яскраво національно-культурну самобутність відображає в першу чергу фразеологічний склад мови. Фразеологічні одиниці належать до тих елементів мови, які безпосередньо і прямо відображають позамовну дійсність. Фразеологічні одиниці з національно-культурною семантикою є невід'ємною складовою і водночас інструментом формування мовної картини світу для певного етносу – носія мови, яка формується засобами природної мови як певного типу семіотичних систем і є сукупністю уявлень народу про дійсність на певному етапі його розвитку, зафіксованих у мовних одиницях [1].

Завдяки їх специфічній лексико-граматичній структурі, фразеологічні одиниці посідають особливе місце серед інших знаків мовної системи. Вони є

наслідком потреби у образних засобах комунікації - вербальному вираженні почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, влучних характеристик людини, предметів, процесів, явищ. Матеріальний бік ФО як мовних знаків складають їх компоненти, пов'язані між собою синтаксичним зв'язком. Фразеологічна одиниця – це завжди опосередкований знак. Він вказує на певне уявлення через інше уявлення [1: 19].

Принципово важливим для ефективного та якісного відтворення будь яких лексичних одиниць є характер процесу номінації, в результаті якого вона створена. Фразеологічна номінація істотно відрізняється від лексичної, оскільки належить до підтипу непрямой номінації і водночас ускладнена конотативним значенням. Провідні лінгвісти дотримуються думки про те, що в основі фразеологізму лежать асоціативні трансфери, адже у процесі мовлення відбувається передача інформації не лише об'єктивного, але й суб'єктивно-оцінного характеру. На відміну від лексем, значення яких потенційно охоплюють усі ознаки і властивості предмета, дії і т. ін., фразеологізми належать до знаків мови, що виражають лише окремі якості. Це обумовлено тим, що ФО – це самостійна мовна одиниця, яка характеризується відповідними диференційними ознаками, зокрема: 1) фразеологічним значенням; 2) компонентним складом; 3) граматичними категоріями [3: 80 - 88]. Визначення диференційних ознак ФО дозволяє розглядати їх як автономні самостійні одиниці мови, відмінні від слова, словосполучення і речення, а разом з тим і як такі, що мають з останніми багато спільного. Так, наприклад, ФО, як і слова, у в процесі мовлення не конструюються наново, а відтворюються як готові мовні одиниці. Крім того, фразеологічні одиниці зближує з окремими словами той факт, що ФО (як і слово) характеризується наявністю власної семантики.

Крім того ФО, маючи власне закріплене значення і вільно реалізуючи граматичні особливості, зближуються з лексемами і функціонально, що свідчить про надзвичайну складність і специфічність використання цих мовних одиниць. Тому, на думку багатьох дослідників [наприклад, 1; 3; 4; 6], ФО слід

вивчати не ізольовано, а в тісному зв'язку з іншими одиницями мови. Утворюючи у процесі мовлення сполучення зі іншими словами та словосполученнями, вони виступають органічними елементами тексту – цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають йому особливої виразності, яскравого стилістичного забарвлення, що з свого боку має значний вплив на процес відтворення ФО та оточуючого їх контексту в цілому.

Незважаючи на те, що фразеологічна одиниця і слово можуть бути близькими за своїм значенням та виражати спільне поняття, така спільність має відносний характер, оскільки вони є якісно відмінними одиницями мови. Ця відмінність закладена у їх різній природній основі [4: 61 – 64]. Крім того, слід мати на увазі, що "фразеологічне значення", на відміну від лексичного, не ускладнене словотворчим значенням, що і становить істотну особливість фразеологічної семантики [5: 83-86] та визначає специфіку її відтворення.

Говорячи про спільні і відмінні риси фразеологічної одиниці і слова, не слід залишати поза увагою і той факт, що ФО демонструють семантичну спільність і зі словосполученнями. Ця спільність виявляється, у першу чергу, в тому, що і фразеологізм і словосполучення – роздільно оформлені одиниці. Але якщо вільні словосполучення створюються щоразу в процесі мовлення відповідно законам граматики, фразеологічні одиниці відтворюються як готові, цілісні одиниці автоматично, що є принципово важливим для процесу їх перекладу.

Отже, фразеологізми – це слова, які позначають відмінні одне від одного поняття і які можна характеризувати певними спільними рисами, а саме – наявністю спільного значення та здатністю виконувати синтаксичні функції, що суттєво впливає на вибір способів їх відтворення.

З позицій перекладознавства семантика і функціонально-прагматичні характеристики ФО були предметом дослідження цілої низки науковців [17; 18; 19; 38]. Для вирішення завдань даної роботи принципово важливим є здатність ФО виступати в ролі носіїв негативної семантики на основі категоріального

значення ключового слова. З цієї точки зору ФО, з одного боку, за сумарним значенням наближаються до структурно-семантичних ознак окремих частин мови (іменник, прикметник, дієслово), а з іншого – до парадигматичних утворень (зокрема словосполучень з негативним значенням).

1.1.1. Структурно-семантична характеристика фразеологічних одиниць. Природа фразеологізмів та компонентів, що входять до їх складу, безумовно є дуже складною. Однією з проблем структурно-семантичної будови ФО є проблема стійкості, яка є мовним проявом фразеологічного прототипу. [36: 9]. Узагальнюючи актуальні дослідження сучасних українських лінгвістів у сфері фразеології, Т.Р.Кияк виділяє такі ознаки ФО, як структурно-семантична стійкість та відтворюваність [15; 16; 26: 43 – 44].

Фразеологічна стійкість – це об'єм інваріантності, який обумовлює їх регулярну відтворюваність в готовому вигляді [9: 43 – 44]. Тобто, певне словосполучення є фразеологізмом лише в тому випадку, якщо воно регулярно відтворюється в мовленні носіїв мови і зустрічається в багатьох контекстах у зафіксованій формальній структурі та зафіксованому лексичному значенні. Передумовою виникнення фразеологізму може бути іноді невмотивоване сполучення слів. З цим пов'язане поняття *фразеологічного прототипу*, що має на увазі мовні одиниці або сполучення слів, які стали джерелом для утворення ФО. Існує думка, що більшість фразеологізмів були вільними сполученнями [15; 16: 16].

З точки зору структури фразеологічні одиниці характеризуються не одним словом, а обов'язковим сполученням не менше двох компонентів. Компонентами фразеологізму виступають, як правило, слова-прототипи, здатні функціонувати і поза фразеологічною одиницею. Лексичне значення слова і семантика фразеологізму не адекватні, хоч спільні риси, звичайно, можуть мати місце. [26: 98-100]. Доказом цього є той факт, що фразеологізмам, як і словам, властиві явища синонімії та антонімії, тобто вони здатні утворювати самостійні синонімічні ряди й антонімічні пари. Семантика ФО залежить безпосередньо від його компонентного складу. В.П. Жуков зазначає, порівнюючи морфемний

склад слова і структуру ФО, що морфеми у складі лексичної одиниці мають більш спеціалізований характер ніж компоненти фраземи [25; 46].

Характер компонентів ФО оцінюється лінгвістами по-різному. Одні розглядають складові фразеологічних зворотів як надслівні утворення, інші – визнають слівну природу компонентів. Незважаючи на те, що компоненти фразеологізму позбавлені основних ознак слова, вони так чи інакше беруть участь у створенні фразеологічного значення, а отже, певною мірою наділені семантичною самостійністю.

Зовнішньою ознакою, яка вирізняє слово і ФО, є «цілооформленість слова і нарізнооформленість фразеологізму». Під нарізнооформленістю слід розуміти особливу будову синтаксичної єдності, яка полягає в тому, що її складові є окремими словами. Цілооформленість полягає в загальному граматичному оформленні всіх складових елементів [13: 52].

До того ж, і слово, і ФО є мовними знаками. В. В. Виноградов висловлює навіть думку, що слова та ФО тотожні. Доказом цього слугує дефініція типів ФО, згідно якої "основною ознакою фразеологічного зрощення є його семантична неподільність..., воно являє собою семантичну одиницю, однорідну зі словом [15]. Наступним підтвердженням цієї думки (теорії еквівалентності) є і той факт, що слова і фразеологізми використовуються у мовленні в готовому вигляді. Проте ототожнення слова і фразеологізму не виправдано відносить останній до сфери лексикології, хоча ФО належать скоріше до синтаксичного рівня. Віднесеність до синтаксичного рівня визначається в першу чергу специфічними властивостями семантики ФО та її узагальнено-абстрагуючим характером. Фразеологічні одиниці негативної семантики (ФО НС), виражаючи емотивність зі знаком мінус, повною мірою демонструють таку специфіку.

Релевантність теорії еквівалентності слова та ФО у цьому відношенні зору ставить під сумнів український фразеолог Л.Г. Скрипник, яка виділяє таку рису ФО як «надслівність», що явно суперечить теорії еквівалентності. З нашої точки зору в рамках даної роботи, найбільш вдалим слід вважати термін «співвіднесеність фразеологізму і слова», запропонований О.В. Кунінім,

оскільки він якнайкраще передає специфіку фразеологічних зворотів та відповідає завданням їх якісного відтворення [31: 78 - 80].

Особливий акцент слід зробити на тлумачення **фразеологічного значення**. Беззаперечним є той факт, що це явище досить складне, воно «обумовлено специфічним відношенням до означуваних предметів чи явищ дійсності, характером внутрішньої образної основи, надслівність, залежністю між лексичними компонентами ФО і повністю чи частково переосмисленим їх значенням» [28; 29: 21 – 24]. Л.І. Ройзензон трактує фразеологізми як «стійкі словесні комплекси (ССК)», та додає: «Усі стійкі словесні комплекси характеризуються тим, що вони існують у мові як готові одиниці, здатні творити мовлення як його будівельний матеріал: тільки ця риса об'єднує всі без винятку одиниці, що входять до фонду ССК мови. Усі інші риси, якими б важливими вони не були, насправді не можуть бути об'єднуючими» [41].

Особливу увагу слід приділяти експресивності, яка є специфічною ознакою ФО, оскільки рідко можна знайти слово-еквівалент, яке б такою ж мірою передавало притаманну фразеологізмам виразність [39: 75 – 78].

Говорячи про наявність у ФО своєї семантики, необхідно зауважити, що закріплене значення має кожне повнозначне слово. У цьому, безперечно, спільність, а разом з тим і відмінність слова і фразеологізму. Ґрунтовно опрацювавши у порівняльному аспекті семантику слова і фразеологічної одиниці, В. П. Жуков визначив основні типи фразеологічного значення і на фактичному матеріалі показав, що специфіка та особливості лексичного значення слова і фразеологічного значення фразеологізму обумовлені самою природою цих мовних одиниць.

Під час вивчення специфіки значення ФО, не можна залишити поза увагою *поняття внутрішньої та зовнішньої форми*, які О. О. Потебня розрізняв у слові. Ці дві форми наявні і у фразеологізмі. Зовнішня – це окремий звук, а внутрішня – це і є значення. Зміст внутрішньої форми фразеологізму детальніше розкриває Л.Г.Авксентьев [1], коли стверджує, що вона становить взаємодію семантики вільного словосполучення із семантикою

переосмисленого на її основі фразеологізму і зумовлюється семантичною структурою виразу в цілому. Відповідно, при визначенні поняття «значення фразеологізму», фразеолог бере до уваги різні аспекти плану змісту і плану функціонування фразеологізмів і слів.

1.1.2. Класифікації фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці.

Специфіка феномену ФО полягає в тому, що серед мовознавців ще й досі не має єдиної думки щодо природи ФО. У сучасній вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці стали вирази часто розглядаються як стилістичні засоби, фігури мовлення або штампи, хоча на специфічні ознаки ФО вказував ще Ш.Балі [6]. В основу вітчизняної концепції ФО було покладено семантичний критерій класифікації, запропонований російським мовознавцем В.В.Виноградовим, який виділив три основні типи ФО:

1) фразеологічні зрощення – стійкі, неподільні словосполучення, зміст яких не виводиться із значень слів, що входять до фразеологізму; їх цілісне значення невмотивоване, тобто не впливає із значень компонентів - (бити байдики, точити лясси, собаку з'їсти), дати драла, врізати дуба, ins Gras beissen;

2) фразеологічні єдності – семантично неподільні і цілісні, але в них семантика частково мотивована значенням компонентів – слів, що становлять фразеологізм: зітерти (розтерти, стерти) на порошок (зітерти в порошок, на прах), тримати камінь за пазухою, не нюхати пороху, прикусити язика; alle Hände voll zu tun haben;

3) фразеологічні сполучення – стійкі мовні звороти, в яких один із компонентів має самостійне значення, що конкретизується у постійному зв'язку з іншими словами. Це такі стійкі мовні звороти, які не є «безумовними семантичними одиницями», оскільки характеризуються складовими частинами. Одне слово у фразеологічному сполученні є стрижневим і не може бути замінене іншим, а ті слова, що його характеризують, допускають взаємну заміну (бере досада (зло, страх, жаль); порушити питання (справу, проблему);

не сходити з язика (уст), нічого в рот не брати (нічого не їсти), брати рушник (свататися), *keinen Tropfen im Munde haben*.

Зберігши три основні типи фразеологічних одиниць, Н.М.Шанський [53] виділив четвертий тип — фразеологічні вирази, що об'єднують такі стійкі у своєму складі і часто вживані фразеологічні звороти, які є не тільки семантично подільними, але й складаються цілком із слів із вільним значенням. Не все те золото, що блищить; Вовків боятися — в ліс не ходити.

4) фразеологічні вирази – Не все те золото, що блищить; Вовків боятися — в ліс не ходити. *Da ist der Hund begraben*.

Часто на позначення фразеологічних одиниць можна почути термін «ідіома». Дехто з мовознавців співвідносить ідіоми із зрощеннями і єдностями. Наприклад, «Словник лінгвістичних термінів» [66] трактує цей термін як «стійкий неподільний зворот мови, що виражає єдине поняття, зміст якого не визначається змістом його складових елементів» – байдики бити. Залежно від властивостей ФО, методів та завдань конкретного дослідження фразеологія пропонує різні типи класифікацій фразеологічного складу мови. Не зважаючи на те, що автори таких класифікацій по різному визначають структурно-семантичну приналежність ФО до певних груп і рівень стійкості словосполучень, ідея диференціації ФО видається достатньо плідною для багатьох напрямків лінгвістичних та перекладознавчих досліджень.

1.1.3. Класифікації фразеологічних одиниць у вітчизняному мовознавстві. Завдання системного опису семантичних відносин між ФО негативної семантики сучасної німецької мови (ФО НС) обумовлене необхідністю визначення семантичних критеріїв їх класифікації, які в свою чергу обумовлюють специфіку їх перекладу на українську мову. З метою зіставної характеристики ФО в німецькій та українській мовах для подальшого їх аналізу з позицій практичного відтворення ФО НС значний інтерес

представляють класифікації фразеологічних одиниць, розроблені вітчизняними науковцями. Існуючі класифікації характеризують ФО на основі різних критеріїв, зокрема:

1) семантична класифікація (В.В.Виноградов, В.П.Жуков, М.М.Шанський, І.В.Абрамець, Б.О.Ларін) на основі принципу нерозкладності семантики розрізняє – фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення та сполучення;

2) граматична класифікація (В.Л.Архангельський, Ф.А.Краснов, О.І.Молотков) виділяє – іменні, дієслівні, ад'єктивні, адвербіальні та вигуківі ФО;

3) структурна класифікація (М.Т.Тагієв) виділяє ФО з одно-; дво-; та трипозиційним оточенням;

4) функціональна класифікація (Л.А.Щукіна, Н.Burger) розрізняє комунікативні та номінативні ФО;

5) стилістична класифікація (О.С.Ахманова, В.В.Виноградов, С.Г.Гаврін, М.М.Шанський, Л.А.Булаховський) розрізняє – міжстильові, розмовно-побутові, книжкові ФО, ФО-архаїзми, ФО-історизми;

6) перекладознавча класифікація (Р.П.Зорівчак) розділяє ФО на основі шляхів переосмислення їх компонентів – ФО-метафора, ФО-гіпербола, ФО-метонімія; ФО з вільних словосполучень, ФО, що виникли через елімінацію значення їх компонентів, ФО, породжені позамовними чинниками [26: 168-169]

Серед названих класифікацій загального визнання у вітчизняному та світовому мовознавстві набула **структурно-семантична класифікація** фразеологічних одиниць, розроблена В.В.Виноградовим [15]. В основу його класифікації покладено принцип трансформації значення ЛО під впливом синтаксичних та стилістичних умов фразотворення. Як єдине ціле ФО не є, однак, ідентичними з огляду на співвідношення семантики ФО в цілому та семантиці його окремого складника. В.В.Виноградов, як вже було зазначено, виділяє три типи фразеологічних одиниць, які розрізняються ступенем

неподільності складових ФО, а саме: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. Найбільш семантично залежними в рамках одного ФО є елементи фразеологічного зрощення, у значенні яких «не має жодного, навіть потенційного зв'язку з семантикою їхніх компонентів» [14]: *dem Herrgott den Tag stehlen* – бити байдики, байдикувати; *in den Wolken schweben* – літати у хмарах; *das ist futsch!* – Все пропало!. За визначенням В.В.Виноградова фразеологічні зрощення є «своєрідними синтаксичними словами» [15], невиводна основа, яких максимально ускладнює процес їх перекладу.

Фразеологічні єдності, виступаючи як і зрощення, є семантично неподільними одиницями, характеризуються, однак, умотивованістю їх цілісного значення семантикою компонентів, що значно полегшує їх відтворення цільовою мовою, наприклад: *auf die Zunge beißen* – прикусити язика, *grosse Augen machen* – дивуватись [15]. До групи фразеологічних єдностей входять і каламбури, наприклад: *Blöds in höchster Potenz* – сон рябії кобили [1]. До фразеологічних єдностей В.В.Виноградов відносить також й «фразові штампи, кліше різних літературних стилів, цитати, крилаті вислови, народні прислів'я та приказки» [15]. Виокремлені автором групи ЛО в рамках фразеологічних єдностей та комунікативні ситуації їх функціонування свідчать про наявність певного емотивного компонента в їх семантиці, зокрема й негативної семантики, що уможливило розгляд даних ФО для вирішення завдань даного дослідження.

З свого боку, *фразеологічні сполучення* – не виключаючи й ті, що мають негативну семантику - не є безумовними семантичними єдностями, а є аналітичним типом фраз, створюваних актуалізацію зв'язаних значень слів [15], наприклад: *die Ehre kränken (das Ehrengefühl, den Hochmut), das Gesetz verletzen (die Seele, den Finger)*.

Наведена семантична класифікація В.В.Виноградова, яка має значну кількість прихильників серед лінгвістів, [В.Жуков, О.Бабкін, В.Телія, М.Гамзюк, М.Жовтобрюх, В. Русанівський, М.Алафіренко, Л.Скрипник,

Ю.Прадід], виступає релевантною для вирішення завдань процесу перекладу ФО різних тематичних груп, зокрема ФО негативної семантики (ФО НС).

До сучасних лінгвістичних класифікацій ФО відносять також й функціональну класифікацію ФО, серед яких є:

1) *лексичні та номінативні фразеологізми* – стійкі словосполучення, що будують семантичну цілісність на основі значення їх компонентів – *etwas auf dem Kerbholz haben* – мати на сумлінні багато гріхів;

2) *номінативно-експресивні фразеологізми*, тобто семантично перетворені фразеологізми, що різняться за структурою - *jmd. Schwillt der Kamm* – хто-небудь миттєво закипає від злості; хто – небудь надувся від пихи як індик [44].

Відомою лінгвістичною класифікацією ФО є також *структурно-семантична класифікація* М.Д.Степанової і І.І.Чернишової, в рамках, якої виділяють: фразеологічні єдності (*Öl ins Feuer giessen; wie ein Buch reden*), фразеологічні сполучення (*blinder Passagier* – Заяць (пасажир без квитка); *blutiger Anfänger* – цілковитий новачок), фразеологічні вирази (*Viele Köche verderben den Brei* – У семі няньок дитина без ока. ; *Jetzt ist der Ofen aus!* – далі нікуди!; *Ja, Kuchen!* – Ну, це вже зась!) [40]. Розроблені й інші лінгвістичні класифікації, серед яких найбільш відомі *генетична класифікація* Л.А.Булаховського, Л.В.Архангельського; *синтаксична класифікація* У.Фікса [43: 125-126].

1.1.4. Класифікації фразеологічних одиниць у зарубіжному мовознавстві. Перелік найбільш відомих та вживаних класифікацій ФО продовжують й розробки зарубіжних вчених. Так, серед *семантичних класифікацій* слід згадати класифікацію німецьких дослідників *Е.Агріколи, Г.Гернера* та *Р.Кюхнера*, яка передбачає диференціацію ФО на:

1) Прості фразеологічні сполучення (*einfache phraseologische Verbindngen*), коли значення одного з компонентів, здебільшого дієслова, частково переосмислене; *Abschied nehmen, da ist alles drin wie in einer Frikadelle* (від цієї справи ще багато чого слід чекати);

2) Фразеологічні єдності (*phraseologische Einheiten*), - звороти, що мають узагальнене або переосмислене значення, зміст яких розкривається на основі семантики їх компонентів; *Stroh im Kopf haben, wie aus dem Buche reden; das passt wie das Faust ins Auge* (це не підходить один до одного);

3) Ідіоми (*starre phraseologische Verbindungen*) – звороти, значення яких з позицій сучасної лінгвістики є невмотивованим і значення яких не можна вивести із семантики їх компонентів; *j-m durch die Lappen gehen; j-n im Stich lassen* [15, с. 118].

Класифікація *В.Шмідта* відноситься до етимологічних і поділяє ФО за сферами їх виникнення, наприклад:

- 1) ФО селянського побуту (*mit den Hühnern aufstehen*);
- 2) ФО мови мисливців (*j-m auf die Spur gehen*);
- 3) ФО життя ремісників (*über die Schnur hauen*);
- 4) ФО військового жаргону (*von der Pike auf dienen*);
- 5) ФО з сфери ігор та музики (*den Ton gebe; alles auf eine Karte setzen*).

Прислів'я та приказки розглядаються автором в рамках цієї класифікації як окремі групи, які мають відмінності від ФО та крилатих висловів. Емотивність прислів'їв та приказок він розглядає залежно від її характеру в межах двох груп: прислів'я та приказки, складові яких створюють цілісний образ (*Neue Besen kehren gut*) та такі, образність яких залежить від семантики лише окремих їх компонентів (*Freundschaft ist des Lebens Salz*).

Групи ФО, виділені в рамках класифікації *В.Шмідта*, мають свою принципову релевантність для вивчення способу відтворення ФО негативної семантики в структурі даного дослідження.

Безумовно значущою є в даному контексті класифікація ФО *Т.Шуппан*, яка розрізняє дві великі групи одиниць, а саме: 1) *фразеологічні єдності* та 2) *стійкі сполучення*. Автор розподіляє кожен групу на підгрупи, до яких входять – до фразеологічних єдностей:

- 1) Дієслівні словосполучення з повним переосмисленням компонентів (*für bare Münze nehmen*);

2) Іменні словосполучення з повним переосмисленням компонентів (*ein faules Ei; Ding mit Pfiff*);

3) Вигуківі (*Schwamm darüber, zum Teufel, Ach, du meine Güte!*).
– до стійких сполучень:

1) Компаративні фразеологічні одиниці (*wie ein gebissener Affe rennen* – бігти як з цепу зірватись; *aufgeputzt, wie ein Almstier* – бути одягненим барвисто без смаку)

2) Компаративні паремії (*wie der Acker, so die Rüben* – який батько такий і син; *angeboren ist besser als angelern* не вчи орла літати, а рибу плавати).

Враховуючи характер матеріалу дослідження в даній роботі інтерес представляє класифікація, наведена **Фридрихом Зайлером** для художньої літератури [57], яка систематизує виключно стійкі словосполучення з наявною в них експресивністю, емоційністю та оцінювальним характером. **Ф.Зайлер** розрізняє:

- 1) прислів'я (Sprichwörter);
- 2) літературні варіанти прислів'їв – афоризми, сентенції, (Aphorismen, Sentenzen);
- 3) приказки (sprichwörtliche Redensarten);
- 4) парні сполучення слів (sprichwörtliche Formeln);
- 5) крилаті слова (geflügelte Worte).

Хоча наведена класифікація не охоплює усі види ФО і не чітко визначає поняття «приказка», вона, на наш погляд, може бути ефективно використана для аналізу окремої групи ФО, наприклад ФО НС.

1.2. Класифікація ФО з позицій сучасного перекладознавства

Розроблені вітчизняними та зарубіжними мовознавцями перекладацькі класифікації ФО мають за мету, перш за все, полегшити роботу перекладача, шляхом встановлення класу ФО та визначення шляхів його відтворення –

пошуку еквіваленту, розуміння семантики ФО, необхідності використання описового методу.

Повною мірою забезпечує вирішення цієї проблеми під час практичного застосування перекладацька класифікація, розроблена колективом українських перекладознавців - Т.Р.Кияка, А.М.Науменка та О.Д.Огуйя, яка розрізняє:

- 1) фразеологічні єдності (ідіоми, кінеграми, колокації, фахові вирази, кліше, авторські вирази, парні словосполучення, модельні утворення) та *компаративні ФО*;
- 2) фразеологічні сполучення та онімічні *ФО*;
- 3) фразеологічні вислови (вигуки та модальні висловлювання, рутинні формули, приказки, прислів'я, крилаті вислови) [27: 170-186].

Згідно цієї класифікації фразеологічні єдності – це цілісні компоненти, еквівалентні певним частинам мови, які не утворюють завершеного речення і характеризуються семантичною трансформацією усіх компонентів, внаслідок чого в мовленні реалізується їх сукупний узагальнено-цілісний смисл [27: 170]. Отже, мова йде про сталі вирази, які мають чітко визначену семантику (негативна емотивність), хоча всі їх складові поза ФО можуть мати інші лексичні значення.

До *фразеологічних єдностей* автори відносять ідіоми, кінеграми, колокації, фахові вирази, кліше, авторські вирази (оказіоналізми), парні словосполучення, модельні утворення, наприклад:

- 1) *Motten im Kopf haben* – мати дивні думки; (*Ідіоми*) [27: 171];
 - 2) *auf großem Fuße leben* – жити на широку ногу (*кінограма*) [27: 172];
 - 3) *Quatsch reden* – говорити нісенітницю (*колокація*) [27: 173];
 - 4) *eine Dividende ausschütten* – розподіляти дивіденди (*фахові вирази*) [27: 174];
 - 5) *j-n auf den richtigen Weg führen* – вивести когось на правильний шлях (*кліше*) [27: 174];
- auf den Steinen sitzen* – нудьгувати (*оказіональні словосполучення*)[27: 174];

6) *klipp und klar* - коротко і ясно [27: 175];

7) *Flasche um Flasche* – пляшка за пляшкою (модельні утворення) [27: 175];

Компаративні фразеологізми – переосмислене стійке порівняння слугують для проведення аналогії між двома лексемами із ідентичними значеннями, наприклад: *stumm sein, wie im Grab* – бути дуже мовчазним [27: 176].

Фразеологічні сполучення виникають за допомогою одиничного поєднання семантично трансформованого компонента та іншого, переосмисленого, що служить позначенням (*sich ins Irrenaus landen* – опинитись у божевільні) [27: 177].

Онімічні фразеологізми слугують для номінації певного феномену та виконують функцію власних назв (*das Rote Kreuz* – Червоний Хрест) [27: 176].

Фразеологічні вислови це «повні речення, що позначають завершену думку чи сплеск емоцій, завдяки постійному переосмислюванню вжитку закріпилися в мові стійкими формулами [27: 184], до складу яких входять вигуки та модальні висловлювання, рутинні формули, приказки, прислів'я, крилаті вислови. Вигуки та модальні слова є засобом вираження субактивної думки мовця щодо будь-якого явища дійсності. Зазначені ФО мають сильне емоційне забарвлення (*um Gottes willen!* - Заради Бога!).

Рутинні формули – це «частково десемантизовані словосполучення, подібні реченням, що виконують певну комунікативну функцію» [27: 184], яка безпосередньо залежить від інтенції автора, наприклад, для вираження невдоволення (*was soll das?* – як це розуміти ? Що це означає?). Емотивне значення можуть виражати й *приказки* – «дещо іронічні чи гіперболізовані, семантично стислі висловлювання, подібні до прислів'їв не стільки за змістом, скільки за формою, наприклад: *Es ist zum Verrücktwerden* – здуріти можна [27: 184].

Крилаті вислови – «літературні, загально відомі висловлювання, що характеризуються влучним змістом, загальною вживаністю», мають читку

семантичну насиченість, певне цільове призначення та походять, як правило, з доказових джерел (Біблії, грецької міфології тощо), наприклад: *Sein oder nicht sein, das ist hier die Frage – Бути чи не бути, ось в чому питання*).

Перелічені фразеологічні комплекси, поділені на семантичні групи, стали об'єктом даного дослідження.

Наведені класифікації ФО проаналізовані з метою аргументації використання саме *семантичної* та *перекладацької* класифікацій для аналізу способів перекладу негативної емотивності ФО НС в рамках даної роботи.

1.3. Особливості художнього дискурсу

Для визначення розуміння художнього дискурсу слід, перш за все, уточнити зміст поняття дискурсу, що є сьогодні доволі популярним, але по-різному трактованим. Дискурс визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціокультурних контекстах/ситуаціях (соціо-прагматичний аспект) та використанням засобів, вербальних та невербальних (мовний аспект). Важливим при цьому є твердження про те, що дискурс має інтерактивну природу, він постає як взаємодія, спільне конструювання смислів; таке конструювання смислів має цілеспрямовану, регулятивну, тобто стратегічну природу, оскільки у будь-якому акті мовленнєвого спілкування комуніканти мають певні поза-мовленнєві цілі, які керують їхньою діяльністю, а інструментом досягнення таких цілей або інструментом їхньої практичної реалізації постає дискурсивна стратегія [39: 2].

Віддаючи пріоритет когнітивним і соціально-прагматичним чинникам, дослідники у той самий час акцентують важливість вербальної складової дискурсу, його єдиного складника, що має безпосереднє матеріальне втілення, ця складова може бути подана текстом, його уривком, фрагментом тощо. Окрім визначення дискурсу як загального поняття, увагу мовознавців привертають різні його типи та різновиди, у тому числі й художній дискурс, котрий отримує

такі дефініції: - художній дискурс, утілений у художньому тексті, створює світ, що містить у собі певний зміст, почуття, експресію, а до його обов'язкових складників належить цілісність його сприйняття читачем; дискурс художнього твору є не тільки основою, обрамленням, фоном, він постає як стиль мислення та мовлення автора, які він вкладає у персонажів твору; - художній дискурс є сукупністю художніх творів (текстів), створених як результат взаємодії цілей та намірів автора, різноманітних можливих реакцій читача, а також тексту, котрий виводить текст художнього твору у простір семіосфери – сукупність використаних людиною знакових систем: тексту, мови і культури в цілому; - художній дискурс – це дискурс художнього тексту, де останній є фіктивним зображенням реальної дійсності [39: 2]; зображенням, створеним автором; таким, у якому чітко відображені авторські світогляд та світорозуміння, його досвід та фонові знання; художній дискурс, подібно до інших, є культурно позначеним, «йому є властивий латентний і дійсний плани буття/функціонування, що виявляється, зокрема як нефіксована імпровізація, написання твору, його реалізація при колективному чи індивідуальному читанні чи акторському виконанні. Ці плани визначають засади художньої комунікації, які, своєю чергою, зумовлюють методи суб'єктивного чи об'єктивного спрямування у творенні художньої дійсності, настанову мовця, що втілюється в «образі автора», функцію і роль адресатів тощо.

Предмет художнього повідомлення існує в умовно реальному чи вигаданому світі уяви автора та його адресата, докорінна відмінність художнього дискурсу від побутових та інших культурно визначених дискурсів полягає, по-перше, у його цілеспрямованій вторинності відносно первинних жанрів мовлення і, по-друге, у його основоположній здатності до творення багаторівневої структури смислів на засадах вапоризації тих чи інших механізмів означення; [30: 6] - художній дискурс є комунікативним актом, чиєю основною характеристикою є намагання письменника за допомогою свого твору вплинути на внутрішній духовний простір читача, на систему його цінностей, вірувань, переконань і прагнень та світогляд в цілому.

Художній дискурс часом трактується як такий, що не відповідає нашому розумінню інтерактивної розумово-комунікативної діяльності, тому що він або ототожнюється з художнім текстом, або ж пріоритет віддається саме текстові («дискурс художнього тексту»), тоді як у попередньо поданій дефініції тексту відведена роль продукту дискурсу [42: 119]. Разом із тим, багато із висловлених авторами наведених дефініцій думок можуть бути використані або модифіковані, виходячи із завдань нашого дослідження.

Отже, художній дискурс розуміємо як розумово-комунікативну взаємодію адресанта (автора художнього твору) та адресата (потенційного читача), що відбувається у певному історичному і культурно-соціальному контексті, ґрунтується на ідеях, переконаннях, світоглядних орієнтирах автора-адресанта, має на меті регулювання ідей, переконань, світоглядних орієнтирів читача-адресата та матеріалізується у вигляді текстів художніх творів, відкрита множина яких формує вербальний план художнього дискурсу [42: 119]. Це загальне визначення слід доповнити низкою більш конкретних суттєвих положень, а саме: - у межах художнього дискурсу доцільно розрізнити два базові підтипи: прозовий та поетичний художні дискурси; - вторинність або фіктивність притаманні переважно прозовому художньому дискурсові, де мовлення персонажів являє собою комунікативно-вторинну діяльність. Останнє твердження є справедливим для тих жанрів (роману, повісті, оповідання), що поєднують у собі авторське та персонажне мовлення, а отже мають два плани комунікації – зовнішній: адресант- автор адресат-читач та внутрішній: персонаж (по суті це план автор-персонаж-читач). Саме на цій підставі в межах художнього дискурсу здійснюється розподіл на дискурс автора та персонажний дискурс, або на «дискурсні зони наратора і персонажа».

Таким чином, художній прозовий дискурс має складну багат шарову структуру, в якій конструювання смислів та функція регуляції здійснюється на різних рівнях [45: 40].

Складність організації художнього дискурсу засвідчена також безліччю перехідних моментів, поєднанням реальності існування й уявного, ігрового,

творчого світу фантазії, сприйняття і переживання повсякденної дійсності дійсності уявної, що зумовлене актуалізацією суб'єктивних психоемоційних процесів. Це, а також потенційно можливі відмінності в світогляді автора та читача, особливо за їхньої віддаленості в часі, ускладнюють процес конструювання спільних смислів через можливість множинних читацьких інтерпретацій. Важливою є і та обставина, що в процесі інтерпретації художнього дискурсу відбувається «прирошення, розширення, трансформації смислів, формування, зсув, перетворення значення, що створює поле напруги між очікуваним і непередбаченим, актуальністю тексту і віртуальністю контактних, дистантних, асоціативних, внутрішньотекстових, міжтекстових, міжкультурних відношень».

Художній дискурс як образна модель світу є невичерпним джерелом інформації про культурно-історичний досвід народу, конденсатом культурної пам'яті, яка відклалася у свідомості народу. Пізнання культурної історії народу через мову художньої літератури досить продуктивне, оскільки в кожному питомому народному слові закладено образ, який своїм корінням часто сягає народної міфології [42:119].

Саме на матеріалі художнього дискурсу ефективно функціонують ФО різної структурно-семантичної специфіки, зокрема, ФО негативної семантики, які реалізують у ньому свій емотивний потенціал, і що значною мірою впливає на процес їх відтворення.

1.4. Загальна характеристика прийомів перекладу ФО НС

Як вже зазначалось, фразеологізми відносяться до специфічної лексики в складі німецької мови, тому їх відтворення українською мовою – складне перекладацьке завдання. В процесі відтворення таких ФО необхідним є передача змісту й максимальне відображення його образності за допомогою аналогічних одиниць української мови з максимальним збереженням його стилістичної функції. Специфічний вплив на процес перекладу здійснює і структура ФО, оскільки вони, виражаючи особливості національного мислення,

народного побуту, звичаїв та традицій, представляють собою словосполучення або навіть мікроконтексти. Пов'язані з цим проблеми розглядаються з різних точок зору, пропонуються різноманітні *методи і прийоми* (серед яких виділяють перекладацькі трансформації) перекладу, але єдиного універсального рішення не існує. Дуже часто, навіть при наявності відповідника, зафіксованого у словнику, питання адекватності перекладу залишається відкритим і через контекстуальну невідповідність слід шукати інші шляхи відтворення ФО. Задля забезпечення правильного перекладу ФО НС, необхідно звернутись до розроблених в перекладознавстві методів відтворення ФО в цілому. Переважна більшість дослідників (В.Н. Комісарів, Л.Ф. Дмитрієва, С.Є. Кунцевич, Е.А. Мартінкевіч, Н.Ф. Смирнова) виділяють чотири основні способи перекладу фразеологізмів: метод фразеологічного еквівалента; метод фразеологічного аналога; дослівний переклад (калькування) та описовий переклад фразеологізмів.

Повним фразеологічним еквівалентом передаються, перш за все, ФО інтернаціонального характеру, засновані на міфах, легендах, біблійних та літературних сюжетах, історичних фактах. Як зазначає В.М. Комісаров, другий тип фразеологічних відповідників представляють так звані *фразеологічні аналоги* [29]. У разі відсутності фразеологічного еквівалента, слід підібрати фразеологізм з подібним переносним значенням, заснованому на іншому образі. Як зазначає Л.Ф. Дмитрієва, *дослівний переклад, калькування* ФО може бути застосований лише в тому випадку, якщо в результаті калькування виходить вираз, образність якого легко сприймається українським читачем і не створює враження неприродності і невластивими загальноприйнятим нормам української мови [43]. Відповідності-кальки характеризуються певними перевагами і досить широко використовуються в перекладацькій практиці. По-перше, вони дозволяють зберегти образний лад оригіналу, що особливо важливо в художньому перекладі. По-друге, вони дають можливість подолати труднощі, які виникають, коли в оригіналі образ обіграється для створення

розгорнутої метафори [29]. Описовий переклад є способом передачі значення фразеологічної одиниці за допомогою змінного словосполучення, експлікують значення даної фразеологічної одиниці, що зазвичай призводить до втрати образності і виразності. Л.Ф. Дмитрієва, С.Є. Кунцевич, Е.А. Мартінкевіч, Н.Ф. Смирнова стверджують, що з метою пояснення сенсу фразеологічної одиниці, яка не має в українській мові ні аналога, ні еквівалента і не підлягає дослівному перекладу, перекладачеві необхідно вдатися до описового перекладу [43].

Для досягнення максимальної адекватності при перекладі фразеологізмів з німецької на українську потрібно вміти користуватися різними «видами перекладу». Більшість дослідників, як зазначалось вище, (В.Н. Комісаров, Л.Ф. Дмитрієва, С.Є. Кунцевич, Е.А. Мартінкевіч, Н.Ф. Смирнова) виділяють чотири основні способи перекладу фразеологізмів:

- 1) метод фразеологічного еквівалента;
- 2) метод фразеологічного аналога;
- 3) дослівний переклад фразеологізмів (калькування);
- 4) описовий переклад фразеологізмів.

Інші автори [6: 102] додають до можливих способів відтворення ФО й *калькування, антонімічний переклад та комбінований переклад*. Перелічені способи перекладу можна охарактеризувати наступним чином: 1) Еквівалент - це наявний в українській мові адекватний фразеологічний зворот, що збігається з німецьким зворотом за змістом, і за образною основою; 2) аналог - такий український стійкий зворот, що за значенням адекватний німецькому, але за образною основою відрізняється від нього повністю або частково; 3) описовий переклад це переклад шляхом передачі змісту німецького звороту вільним словосполученням, застосовується тоді, коли в українській мові відсутні еквіваленти й аналоги; 4) калькування застосовується в тоді, коли потрібно виділити образну основу фразеологізму або коли німецький зворот не може бути перекладений за допомогою інших видів перекладу; 5) антонімічний

переклад - передача негативного значення за допомогою стверджувальної семантико-синтаксичної конструкції або навпаки; б) комбінований переклад використовують тоді, коли український аналог не повністю передає значення німецького фразеологізму або ж має інший специфічний колорит місця й часу; подається калькований переклад, а потім іде описовий переклад та український аналог для порівняння. Допускаючи повне або часткове калькування в окремих випадках, потрібно виключати будь-яку можливість використання буквалізмів, тобто невиправданих дослівних перекладів, що спотворюють зміст німецьких фразеологізмів або не відповідають нормам сучасної української мови [6: 102].

Висновки до розділу 1

Оскільки одним з ключових завдань сучасної теорії перекладу виступає дослідження проблеми перекладацької адекватності, принципового значення набуває співвідношення змісту оригіналу та перекладу, а також вибору мовних засобів, за допомогою яких цей зміст може бути відтворений. В рамках цієї проблематики необхідним є вирішення питання про передачу лексичних значень, зокрема елементів емотивної (негативної та позитивної) семантики мовних одиниць, що містяться у тексті оригіналу з урахуванням його жанрово-стилістичної маркованості.

В ході аналізу теоретичних джерел в рамках Розділу 1 встановлено, що фразеологізми посідають особливе місце серед інших знаків мовної системи і є втіленням потреби мовної групи у стилістично маркованих засобах комунікації – засобів вираженні почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, характеристик людини, предметів, явищ. Фразеологічні одиниці мови в цьому відношенні є ефективним інструментом мовної системи. Фразеологічна одиниця - це завжди опосередкований знак, який вказує на певне уявлення через інше уявлення [1: 19]. Зовнішній, матеріальний бік

фразеологізмів як знаків складають їхні компоненти, пов'язані між собою синтаксичним зв'язком.

Як показує аналіз літературних джерел, фразеологічні одиниці мови можуть вивчатися з позицій різних лінгвістичних напрямків – лексикології, стилістики, практичної граматики тощо, але визначальними завжди є ті, які сприяють розкриттю структурно-семантичної специфіки фразеологізмів, яка, з свого боку, виділяє його в окрему одиницю мови. Звідси логічною виступає й потреба розкриття специфічних диференціальних ознак, як і самої сутності фразеологізму у його порівнянні з іншими одиницями мови – словом, словосполученням, що відзначає їх спільні та відмінні риси [4: 56].

Результатом аналізу існуючих точок зору на лінгвістичну природу ФО стало визнання того факту, що фразеологічна номінація істотно відрізняється від лексичної (на рівні слова), оскільки належить до специфічної непрямой (вторинної) номінації і включає додаткове конотативне значення. Не викликає сумнівів точка зору про те, що в основу фразеологізму покладено так звані асоціативні трансфери, адже у процесі мовлення відбувається передача інформації оцінного (емотивного) характеру не лише об'єктивного, але й суб'єктивного. На відміну від лексем, значення яких потенційно охоплюють усі ознаки і властивості предмета, дії і т. ін., фразеологізми належать до знаків мови, що характеризують лише окремі якості предмета, дії тощо.

Функція фразеологічних одиниць полягає не стільки в номінації денотатів (предметів, процесів тощо дійсності), скільки у характеристичній їх у певному відношенні, поданні певної оцінки - позитивної чи негативної з певним ступенем інтенсивності. Елементами фразеологічної підсистеми є, в основному, експресивно забарвлені одиниці [2: 31].

В рамках першого розділу було проаналізовано існуючі класифікації ФО у вітчизняному та зарубіжному перекладознавстві, виконано їх порівняльний аналіз, а також наведено *перекладацьку класифікацію*, релевантну для подальшого перекладацького аналізу обраної для завдань даної роботи тематичної групи - ФО негативної семантики (ФО НС).

Значення *семантичної* класифікації німецьких дослідників *Е.Агріколи*, *Г.Гернера* та *Р.Кюхнера* полягає у диференціації ФО на: а) прості фразеологічні сполучення (*einfache phraseologische Verbindngen*), з частково переосмисленим одним компонентом; б) фразеологічні єдності - звороти, що мають узагальнене або переосмислене значення, зміст яких розкривається на основі семантики їх компонентів; в) ідіоми, - звороти, значення яких з позицій сучасної лінгвістики є невмотивованим і значення яких не можна вивести із семантики їх компонентів [24: 118].

Принципово важливою для розуміння специфіки ФО НС виявляється й етимологічна класифікація *В.Шмідта*, яка поділяє ФО за сферами їх виникнення, наприклад:

- 6) ФО селянського побуту (*mit den Hühnern aufstehen*);
- 7) ФО мови мисливців (*j-m auf die Spur gehen*);
- 8) ФО життя ремісників (*über die Schnur hauen*);
- 9) ФО військового жаргону (*von der Pike auf dienen*);
- 10) ФО з сфери ігор та музики (*alles auf eine Karte setzen*).

В контексті зазначеної у Вступі проблематики було розглянуто і безумовно значущу під час аналізу релевантної для процесу перекладу специфіки ФО НС класифікацію ФО *Т.Шуппан*, яка розрізняє дві великі групи одиниць, а саме: 1) фразеологічні єдності та 2) стійкі сполучення, до яких входять:

- а) Дієслівні словосполучення з повним переосмисленням компонентів (*für bare Münze nehmen*);
- б) Іменні словосполучення з повним переосмисленням компонентів (*ein faules Ei; Ding mit Pfiff*);
- с) Вигуківі (*Schwamm darüber, zum Teufel, Ach, du meine Güte!*).

Науково-прикладний інтерес представляє й класифікація, наведена Фридрихом Зайлером для художньої літератури [60], яка систематизує переважно стійкі фразеологічні словосполучення з наявною в їх семантиці експресивністю, емоційністю та оцінювальним характером. Ф.Зайлер розрізняє:

- 1) Прислів'я (Sprichwörter);
- 2) Літературні варіанти прислів'їв – афоризми, сентенції, (Aphorismen, Sentenzen);
- 3) Приказки (sprichwörtliche Redensarten);
- 4) Парні сполучення слів (sprichwörtliche Formeln);
- 5) Крилаті слова (geflügelte Worte).

Аналіз теоретичних джерел показує, що в рамках вітчизняного мовознавства найбільш визнаними є наступні класифікації:

1) *семантична класифікація* (В.В.Виноградов, В.П.Жуков, М.М.Шанський, І.В.Абрамець, Б.О.Ларін), яка розрізняє – фразеологічні єдності, зрощення та сполучення на основі принципу нерозкладності семантики;

2) *граматична* (В.Л.Архангельський, Ф.А.Краснов, О.І.Молотков) виділяє – іменні, дієслівні, ад»ективні, адвербіальні та вигуківі ФО;

3) *структурна* (М.Т.Тагієв) виділяє ФО з одно-; дво-; та трипозиційне оточення;

4) *функціональна* (Л.А.Щукіна, Н.Burger) розрізняє комунікативні та номінативні ФО;

5) *стилістична* (О.С.Ахманова, В.В.Виноградов, С.Г.Гаврін, М.М.Шанський, Л.А.Булаховський) розрізняє – між стильові, розмовно-побутові, книжкові ФО, архаїзми, історизми;

6) *перекладознавча* (Р.П.Зорівчак) розділяє ФО на основі шляхів переосмисленн ФО, виниклі через послаблення значення їх компонентів, породжене позамовними чинниками [26: 168-169]

Загальне визнання у вітчизняному та світовому мовознавстві набула **структурно-семантична класифікація** фразеологічних одиниць, розроблена *В.В.Виноградовим* [15].

Найбільш ефективними під час практичного застосування виявилися перекладацька класифікація Т.Р.Кияка, А.М.Науменка та О.Д.Огуйя, яка розрізняє:

1) *фразеологічні єдності* (ідіоми, кінєграми, колокації, фахові вирази, кліше, авторські вирази, парні словосполучення, модельні утворення) та *компаративні ФО*;

2) *фразеологічні сполучення та онімічні ФО*;

3) *фразеологічні вислови* (вигуки та модальні висловлювання, рутинні формули, приказки, прислів'я, крилаті вислови) [27, с. 170-186]; та класифікація ФО *Т.Шиппан*, яка розрізняє дві великі групи одиниць, а саме: 1) фразеологічні єдності та 2) стійкі сполучення, до яких входять:

а) Дієслівні словосполучення з повним переосмисленням компонентів (*für bare Münze nehmen*);

б) Іменні словосполучення з повним переосмисленням компонентів (*ein faules Ei; Ding mit Pfiff*);

с) Вигукові (*Schwamm darüber, zum Teufel, Ach, du meine Güte!*).

ФО, виділені в рамках наведених у Розділі 1 класифікації, мають свою принципову релевантність для вивчення способу відтворення ФО НС в структурі даного дослідження.

ФО різної структурно-семантичної специфіки, зокрема, ФО негативної семантики реалізують у художньому дискурсі свій емотивний потенціал, що значною мірою впливає на процес їх відтворення.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧНА ДІФЕРЕНЦІАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НЕГАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

2.1. Поняття фразеологічних одиниць негативної семантики

Формування *емоційного компонента значення ФО* було і залишається актуальним питанням лінгвістичних та перекладознавчих студій. Існування *емоційної* й *емотивної* компетенції свідчить про те, що емоційність та емотивність розглядаються як різні поняття мовної системи, розмежування яких тісно пов'язано з неконтрольованістю/контрольованістю *вираження емоцій* у процесі мовлення. Емоційність у такому випадку є спонтанною, непередбачуваною ознакою мовлення. Вона відбиває прояв емоційного стану мовців у момент спілкування. Емотивність, навпаки, передбачувана, усвідомлювана ознака мовлення, яка з'являється внаслідок уживання таких мовних засобів, які цілеспрямовано надають мовленню емоційності й експресивності, тобто призводять до навмисно створеного емоційного ефекту комунікації [46]. Спираючись на точку зору В.І. Шаховського, який визначає *емотивність* як таку, що включає чотири складових частини - *експресивність* поряд з *інтенсивністю*, *оцінністю* та *образністю*, актуальним вважаємо розгляд всіх зазначених складових ФО НС. Оскільки експресивність є семантико-стилістичною, психологічно й соціально вмотивованою особливістю мовних одиниць, вона сприймається як інтенсивне вираження емоцій, що на тлі нейтрального виділяє окремі одиниці мовлення. Експресивність породжується не лише емоціями, а й мисленням, інтелектом, етикою, естетикою, конкретним світосприйняттям мовців [52: 7]. Становлення *емотивного компонента* значення фразеологічних одиниць є невід'ємною складовою частиною загального фразотворчого процесу [18: 95]. На відміну від слів, які виникають в лексичній системі мови внаслідок різних способів деривації, стійкі

словосполучення утворюються в системі мови завдяки процесам фразеології тих чи інших вільних словосполучень [36: 22], а також завдяки переосмисленню слова, сполучення слів, яке позначає емотивну інформацію, або має інше предметно-логічне значення. Емотивність як категоріальна ознака ФО у процесі семантичних змін процесу вторинної номінації може доповнювати предметно-логічне значення, виділятися, підсилюватися, послаблюватися, змінювати сему оцінності ...[19: 21]. У різних стилях мови, насамперед у художній літературі, в публіцистиці, у побутовому мовленні, у молодіжному лексиконі широко вживаються мовні засоби, які посилюють дієвість висловлення завдяки тому, додавання до логічного змісту різних експресивно-емоційні відтінків. Підсилення виразності мовлення досягається різними способами, у першу чергу, за рахунок використання тропів. Універсальним засобом формування такого лексикону й головним механізмом утворення переносних значень є метафоричне перенесення. Наприклад, *Esgibtdienichten– ixтамнету; Putin-Versteher – симпатик Путіна тощо*.

Слід підкреслити, що переважання фразеологізмів із негативною семантикою серед проаналізованих одиниць свідчить про схильність людини звертати увагу в першу чергу на недоліки. Можливо, це підсвідома спроба соціуму виправитись, вдосконалитись з допомогою критики, іронії, зневаги. Дане явище пов'язане із компонентом оцінювання в семантичній структурі аналізованих ФО НС. Компонент негативної оцінки процесу, явища, людини набуває особливу значимість, враховуючи специфіку об'єкту дослідження, оскільки те, що характеризує процес, явище, людину, являє собою категорії оцінки. Негативна семантика у ФО передає соціально обумовлені оцінки властивостей процесів, явищ, людини. Відхилення від норми в позитивний бік не викликає такої гострої реакції і не провокує появи значної кількості ФО НС. Оцінка також детермінується культурологічними причинами - світоглядом народу, системою існуючих у даному суспільстві критеріїв. Виходячи з цього, можна розглядати оцінювальний компонент ФО НС в якості виразника

національної оцінки в ціннісній картині світу як частини фразеологічної картини світу. Зазначений культурологічний аспект впливає і значною мірою зумовлює процесу перекладу.

Як показує корпус відібраних для аналізу ФО НС, значна їх частина стосується негативної емоціональної оцінки об'єктивної дійсності – процесів, явищ, якостей людини. Наприклад, ФО, що описують людину, як правило, побудовані на народному жарті, іронії, які часто виражаються у дуже емоційний спосіб. Як відомо, національний образ зовнішності – складне концептуальне явище, що формується за зовнішніми, фізичними та інтелектуальними ознаками [18: 54]. Національний образ зовнішності – це сукупність уявлень і асоціацій, що склалися історично і відображають пізнавальний, соціальний і культурний досвід народу, включають також емоційний, прагматичний та естетичний аспекти його сприйняття.

2.2. Структурно-семантична диференціація ФО НС в сучасній німецькій мові

Відомо, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки особлива увага приділяється вивченню емоційно-чуттєвого аспекту комунікації, спрямованому на виділення та опис особливостей взаємозв'язку емоційних переживань людини з її когнітивною сферою та комунікативною поведінкою. Найкращий засіб передачі емоційних переживань, які являють собою складову частину культури будь-якого народу, є використання стилістично забарвлених мовних засобів. Засоби *вербальної концептуалізації емоцій* представлені одиницями різних мовних рівнів, найбільш комунікативно значущими з яких є лексичні та фразеологічні одиниці (далі ФО). Враховуючи значну кількість лексичних одиниць вербальної концептуалізації негативної оцінки, – в першу чергу ФО, а також завдання процесу перекладу, виникає необхідність їх структурно-семантичної диференціації.

Особливий інтерес в рамках даної роботи представляють так звані *компаративні фразеологічні одиниці*, що обумовлено, в першу чергу, характером ілюстративного матеріалу [36; 37]. Спираючись на корпус відібраних з текстів німецькомовної художньої літератури ФО, можна виділити такі структурно-тематичні групи ФО НС:

- 1) ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини;
- 2) ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності;
- 3) ФО негативної оцінки соціально значущих явищ.

Найбільш дослідженими з точки зору їх функціонування та перекладу, як свідчить аналіз лінгвістичної і перекладознавчої літератури, є ФО на позначення емоційно-чуттєвої сфери людини. Різномасштабному вивченню питання зовнішності людини присвячені праці Н.М. Амосової, К.Т. Баранцева, Л.П. Сміта, О.В. Куніна тощо. Автори вважають, що наявність емотивного компонента не залежить від реалізації мотиваційно-образної інформації в значенні фразеологізмів. Наприклад, у значенні демотивованої фразеологічної одиниці *eine Meise haben – “nicht recht bei Verstand sein”*: *“Du hast eine Meise!” behauptete Ralph wütend; “Carmen hat mich nur besucht, weil wir diese gemeinsame Arbeit hatten...”* (I. Bandini) представлений емотивний тон - гнів, негативна емотивна оцінка, висока інтенсивність вираження емоції. Емотивний стан є сталим у межах мовленнєвої ситуації, тому інтенсивність прояву емоцій, виражених ФО НС, залежить від суб'єктивно-модального аспекту оцінки, параметри якого задані контекстом. Такі ФО можуть вживатись у літературно-розмовному мовленні: *nicht mehr zu retten sein – “völlig verrückt, sehr unvernünftig sein”*; у фамільярно-розмовному мовленні: *den Arsch offen haben – “nicht recht bei Verstand sein”*. Переважна більшість таких ФО має негативну семантику. Наприклад значна за кількістю група ФО виражає емоцію гніву, люті, що являє собою сильну негативну емоцію, яка виникає у відповідь на перешкоду в досягненні людиною пристрасно бажаних цілей. Важливу роль серед ФО цієї семантичної групи відіграють усталені вирази *вигукowego* типу, в

яких, завдяки високому рівню експресивності, емоція гніву значно підсилюється: *hol's der Teufel – Хай йому біс!*; *mach, dass du fortkommst! – Забирайся геть!*; *Schließe den Mund – Стули пельку!* [54: 98]

Семантичне поле досліджених ФО НС коливається від *незначного ступеня* вираження негативної оцінки *die Stirn runzeln-* *насуплювати брови*, до *найвищої міри* прояву люті – *sich j-m böses Blut machen-* *псувати комусь кров(настрій)* і аж до *активних фізичних проявів ненависті та злоби* – *totschießen - застрелити (когось)*. В ході практичного дослідження був відмічений тісний зв'язок ФО негативної оцінки емоцій з їхніми фізичними проявами. Так, на знак несхвалення певних осіб чи їхніх дій німці цмокають язиком, у разі розлючення – *змінюються в обличчі wechselte die Farbe*, або говорять *er sieht ganz verstört aus - на ньому лиця немає*. В німецьких та українських ФО на позначення емоцій гніву та люті *стан крові* як життєдайної рідини слугує для передачі відповідних почуттів: ***Das Blut*** *erstarrt j-m in den Adern – кров холоне в жилах*; ***das Blut*** *kochte j-m in den Adern-* *скинів гнівом, розлютувався*.

У фразеологічних виразах типу *geh zum Teufel-йди до біса*; *kein Teufel kann daraus klug werden-* *сам чорт не розбере*; *alles ist zum Teufel-* *все пішло до біса!* чітко прослідковується *вплив християнської культури* на мовну «картину світу» німецького та українського народів. Чимало досліджуваних ФО НС виражають негативну оцінку емоції **презирства** та **зневаги**. В ході практичного дослідження було встановлено, що семантичне поле цієї групи включає в себе три аспекти почуття *презирства* і *зневаги*:

1. Презирство та зневага як *почуття повної неповаги до когось, чогось*: *j-m einen Vorwurf machen-* *докоряти кому-н.*; *j-m von oben herab behandeln-* *зарозуміло, з погордою ставитися до когось*; *sich(D) ins Fäustchen lachen-* *сміятися нишком над кимось*. [52: 108]

2. Презирство та зневага як *байдужість, ігнорування когось, чогось*: *sich hinwegsetzen – ігнорувати, не рахуватися з кимось*; *pfeifen auf – наплювати*.

3. Презирство та зневага як вираження пихи і гордовитості: *hochnäsiger werden* – задирати носа;

В ході дослідження було виявлено лише 25 ФО НС на позначення почуття **відрази, гидливості**. Ці емоції виникають разом із *гнівом* *laß mich in Ruh* – *Відчепися! Ich habe es satt-мені набридло!*, проте мають відтінок ненависті, що виникла внаслідок надмірного вживання чогось, надмірної огиди та нудьги. [52: 126].

Крім того, серед ФО НС, які слугують для вираження негативної характеристики іншої людини, можна назвати такі семантичні групи:

1) **Потворність** - зовнішній вигляд людини пов'язаний із сприйняттям таких понять, як «неврода» (потворність, миршавість, бридкість). Невродливого юнака чи чоловіка жартівливо змальовують: «Er ist nicht gerade Adonis» - «він не красень»; «Die Grazien haben nicht an seiner Wiege gestanden» - «вона не красуня»; «Hinten Lyzeum, vorne Museum» - іронією зауважують про жінку старшого віку, яка через одяг, зачіску і тому подібне намагається виглядати молодшою.

2) **Високий / худий / товстий** - про надмірну худорлявість та високий зріст людини говорять «eine lange (dürre) Hopfenstange / Bohnenstange» - «сухий (довгий) як жердина або тичка для квасолі»; «er kann aus der Dachrinne trinken» - «він такий високий, що може пити з ринви»; «langes Register» ; «langes Leiden» - про високу, але не міцної статури людину; «schmales Handtuch» - «вузьким рушником»; «eine wandelnde Leiche» - «живий труп»; «eine wandelnde Gerippe» - «живий скелет, моці»; «j-d sieht aus wie ein wandelndes Gespenst» - «блідий, як привид»; «aus der Form gehen»- «розтовстіти, втратити форму»; «aus sämtlicher Knopflocher platzen» - «тріщати від жиру»;

3) **Великий / малий** - про малих людей не без насмішки говорять: «kaum drei Käse hoch»; «j-d kann man auf den Kopf spucken» - хтось набагато вищий за когось»; «ein abgebrochener Riese» - «людина, яка впадає в очі через надзвичайно малий ріст», також так називають високу, але згорблену людину.

4) *Старий* - про людину із лисиною говорять: «Bubikopf mit Spielwiese», «jm-dm. wächst das Knie durch die Haare», «jm-d. bekommt eine Glatze», «jm-d hat einen Mond», «j-d hat schon einen mächtigen Mondschein», «Er kann sich mit dem Schwamm frisieren». Про сиве волосся кажуть: «Der graue Esel führt (guckt) heraus» - «сивина пробивається в волоссі, уже сивина в бороді». Сатирично зауважують про старшу жінку, яка завдяки елегантно укладеному, та біло пофарбованому волоссю із спини виглядає молодшою і привабливішою: «von hinten Blondine, von vorne Ruine»; про деякі людські вади: «einen Knick im Auge/in der Linse / in der Optik haben» - «бути косооким, косити», «in Rate sprechen» - «заїкатись»; фразеологічні звороти, які позначають міміку людини. «in der Schmollecke zurückziehen / in der Schmollecke sitzen» - «надути губи, скопилити губу»; про надмірно поважний, офіційний вираз обличчя: «Eine Amtsmiene aufstecken / aufsetzen / Gesicht aufsetzen(aufstecken)»; незворушне, ошелешене, тупие, обличчя -: «wie Piksieben»; - die Piksieben - це карта у грі з дуже малою вартістю, хто цю карту отримує, не має чому веселитись; «eine Schippe (ein Schippchen) machen» - «зробити плаксиву гримасу»; заспаний вигляд людини - «die Auge voll Bett haben»; фразеологічні звороти на позначення *загального зовнішнього вигляду* людини: «Ein Schauspiel / Bild für die Gotter sein» - дивний зовнішній вигляд; тільки що приїхав з села, «Landpomeranzig aussehen»; прибирати дуже поважну позу: «Sich in Positur setzen / werfen / stellen». Загалом про таких людей з іронією кажуть: «Du siehst ja schon aus!» - «на кого ти схожий!»

5) У німецькій мові є також такі ФО НС, які характеризують і *зовнішність людини, і її внутрішній світ*: «ein Bundelelend», «wie ein Haufchen Unglück» - «мати нещасний вигляд», «leise weinend» - «похнюпити голову, бути наче побитим», «heilige Eifalt» - «свята простота», «Einfalt vom Lande» - «простак, простачка» [48: 191-197], «ein Bulle von Kerl» - тупа не отесана людина.

Необхідно звернути окрему увагу на те, що українські та німецькі фразеологізми часто схожі за структурою та значенням. Це може спричиняти неточність при перекладі під час вибору характеристики людини (ein Bulle von Kerl - фізично здорова та міцна людина чи тупа та неотесана людина), або виборі невірною еквіваленту для відтворення ФО (wie ein Bär schwitzen - мокрий як миша). Наприклад, «Bullig» - еквівалентне українському значенню, й повністю відповідає українському варіанту. Але під час перекладу виразів, пов'язаних з концептом «бик» необхідно бути надзвичайно уважним. Вираз «ein Bulle von Kerl» крім перекладу «здоровий як бик» в німецькій мові може мати зовсім інше значення - людина тупа та незграбна. В українській мові для позначення такої риси часто використовується слово бик, котре можна вважати у такому значенні жаргонізмом. А от фрази «впертий наче віслик», «він - хитра лисиця» мають точно таке ж значення і в німецькій мові і перекладаються як «störrisch wie ein Esel», «er ist ein schlauer Fuchs». Наступним прикладом такої схожості може бути - «міцний горішок» - людина, котра не піддається натиску, незламна, та котра твердо стоїть на своєму. Німецькою цей фразеологічний вираз має подібний вигляд і значення «eine harte Nuß». Це один з багатьох прикладів схожості німецьких та українських фразеологізмів за значенням та написанням. Цей ряд продовжують ФО - «зіркі очі» німецькою звучатиме «scharfe Augen», що дослівно перекладається як «гострі очі». Досить звичним в українській мові є вираз «*вирячити очі*», що за конотацією належить вже до ФО НЕ і впливає на вибір способу відтворення. Зазвичай вживається воно для характеристики дій особи, котра знаходиться у збудженому стані чи то від здивування чи від злості, а може від обурення. В німецькій мові цей вираз звучить як *Glotzaugen machen* - *тупо уставитись на що-небудь, вилупити очі*.

ФО негативної оцінки *процесів об'єктивної дійсності*;

Тематична група ФО НС на позначення негативної оцінки процесів *об'єктивної дійсності* включає, як правило, характеристику :

- певного процесу та специфіки його протікання, наприклад: (sein) Jacke wie Beinkleid – все одно; хоч круть-верть, хочь круть – верть; auf j-n wie eine kalte Dusche wirken - діяти на когось розчаровуючи; etw- zieht sich wie ein roter faden hindurch – щось проходить червоною ниткою через щось;
- статичної негативної характеристики явища, закріпленої у суспільній свідомості, наприклад: etw. satt haben – якась справа дуже обридла = приїлось як сухий ячмінь беззубій кобилі; das ist billig wie Brombeeren/Kirschkern -це зовсім дешево; дешевше від дірки з бублика; (63) etw. läuft an j-m ab wie feuer und Wasser – щось не справляє на кого- небудь враження (НУФС, 93); (66) da ist alles drin wie in einer Frikadelle – від цієї справи ще багато чого слід чекати (СЛТ, 124); (82) тут панує великий безлад - hier sieht es aus wie bei Hempels die Küche/unterm Sofa (ДУД, 302);
- невідповідності окремих ознак процесу /явища з точки зору суспільної свідомості, наприклад: (62) das passt wie die Faust aufs Auge - це не підходить один до одного (це добре підходить один до одного – при збігу двох негативних подій) (ВТСУМ, 503); es passt wie ein Kanarienvogel ins Aquarium – (94) щось пасує як свині намисто (РК, 178);
- одноманітності протікання процесу /характеристик певного явища, наприклад: (83) das Essen schmeckt rauf wie runter (gleich) – їжа весь час однакова (приїсний як трава) (РЧФВА, 250); (88) es schmeckt wie dicker Hund von hinten (BHSFK, 434)– щось має дуже огідний смак;
- нераціональність протікання певного процесу/явища: nützlich wie Kopfschmerzen (sein) – (95) безцільний, не потрібний (як пришій кобилі хвіст) (ПФ, URL); (85) überflüssig unnötig wie ein Kropf (sein) – потрібний як бабі лихо (ПДПО, 170); unnötig wie ein Blinddarm sein - зовсім непотрібний, як старій бабі вінок [34];
- негативного фактичного або прогнозованого результату процесу, наприклад: (79) immer noch besser als in die Hand gespuckt/ gehustet - могло бути й гірше (НКП, 181); (87) es geht aus wie das Homberger Schießen (NAG, 201)– що небудь закінчується нічим, безрезультатно; (91) herumlaufen wie ein Irrer (RUE,

719) - бути дезорієнтованим і не знати напрямку руху; (92) *wie Kraut und Rüben* (SLB, 97) - абияк, упереміш; *wie bechext sein* - це не вдалося, не зважаючи на зусилля [27]; (88) *es taugt sovie dazu, wie ein toter Hund zum Bellen* (BHSFK, 430) - з кого-небудь як з козла молока; [65].

Наведені тематичні групи ФОНС мають чітко виражений компаративний характер, який, з одного боку, свідчить про емотивність семантики досліджуваних ФО, а з іншого – впливає на процес їх відтворення.

ФО негативної оцінки *соціально значущих явищ*.

Тематична група компаративних фразеологічних одиниць негативної семантики, що вербалізують негативну оцінку соціально значущих явищ, включає в першу чергу характеристику аспектів існування людини в соціумі, зафіксовані в мові та мовленні. Однак не слід обмежувати номінативну функцію таких ФО НС лише цим. На основі текстів німецької художньої літератури біло виявлено такі комунікативно закріплені позиції використання ФО НС:

- *прагнення приховати певні недоліки - жадібність, некомпетентність*: als Aushängeschild dienen - бути вивіскою для чогось; die Augen sind grösser als der Bauch- накладають більше ніж можуть з'їсти; j-n kalt stellen wie eine Flasche Bier – кого-небудь позбавити сфер впливу; über etw./j-n. urteilen wie ein Blinder–робити висновки, незважаючи на некомпетентність;

- *неочікуваність раптовість появи певного негативного явища/ події*: wie ein Blitzschlag aus heiterem Himmel – як грім серед ясного неба; wie eine Bombe einfallen/ einschlagen - вибухнути як бомба (про подію новину);

- *характеристики побутового життя*: sich wie die feindlichen Brüder gegenüberstehen – ворогувати, бути на ножах один з одним; nehmen wie ein Dachdecker - запрошувати високі ціни = заправити як циган за батька; j-n mit Dreck bewerfen – наговарити на когось; stinken wie ein toter Fisch - через легковажність втратити доброзичливе ставлення [61];

- *характеристики рівня побутового життя: (76) mehr Schulden als Haare auf dem Kopf haben (LSRA, 902)– бути в боргах як у реп'яхах; (87) wie die Hottentotten hausen (NAG, 202)- жити вбідній квартирі, у злиднях; (88) sich wie Müllers Hühnchen nähren (BHSFK, 401)- харчуватися чим Бог пошле;*
- *характеристики особистих відносин у побутовому житті: das Gerücht in die Welt gesetzt – розповсюджувати чутки про к-н; (84) j-n wie ein Stück Dreck behandeln – дуже зневажати кого-н.(обходитись як зі скотиною) (СС, 170); (83) j-n asnehmen wie einen Hering - змусити кого-небудь приборкати свою грубість (ДУД, 301); (85) sich wie der letzte Dreck fühlen - відчувати себе за «бортом життя» (ПДПО, 203); (88) dastehen wie ein geprügelter Hund (BHSFK, 501) – бути осоромленим; (88) etw. abschütteln wie der Hund die Flöhe – не варто наближатися до чогось (BHSFK, 402); (89) wie Hund und Katze /Kater leben (DGR, 253)- жити як кіт із собакою; (93) zu etw. kommen wie eine Jungfrau zum Kind (ТВН, URL) – кому-н. не таланить як потопельнику; (94) wie ein Kater sein, der überall maust - бути не вірним дружині (РК, 183); es hängt ihm wie ein Klotz am Bein – покарання на тривалий час затримає його кар'єру; blödes Zeug zu reden.- плести нісенітниці; j-n ausnehmen wie eine gestopfte (tote) Gans - шантажувати кого-небудь; [68]*

Необхідність відокремлення цієї групи ФО НС обумовлена, по-перше, їх значною кількістю у проаналізованих текстах сучасної німецької художньої літератури, емотивність якої є конвенційною ознакою текстів даного стилю; і, по-друге, завданнями перекладу таких текстів українською мовою.

ФО НС усіх виділених лексико-семантичних груп демонструють чітку формальну структуру, яка визначає характер їх сполучуваності та специфіку функціонування в контексті. На основі проаналізованих текстів художньої літератури як ілюстративного матеріалу було виділено 3 структурно-морфологічні групи – дієслівні, субстантивні та ад'єктивні ФО НС, наприклад:

1) дієслівні ФО НС:

- *sich wie Müllers Hühnchen nähren* - харчуватися чим Бог пошле 84:
- *j-n im Stich lassen*: “*Wir hätten sie nicht im Stich lassen dürfen*”– Не треба було кидати її напризволяще.

2) субстантивні ФО НС:

- *Er dachte: Ein Jahr noch bis zum Abitur, bis zum Studium, bin ich aus den Augen, dann bin ich aus dem Sinn*;

- “*Setz dich bloß nicht neben mich, Schlabbertante*”. - «Тільки не сідай поруч зі мною, ти, плямкало».

3) ад'єктивні ФО НС:

- *j-n ausnehmen wie eine gestopfte (tote) Gans*;
- *Sie und Tante Glenda waren der Ansicht, dass ich James und die anderen Geister nur erfand, um mich wichtig zu machen.*- Вони з тіткою Глендою вважали, що я вигадала і Джеймса, й інших привидів, щоб пишнитися.

- “*Und stinkreich ist er auch, wenn man ihm glauben darf*”. – І якщо йому вірити, грошей у нього – свині не їдять.

Особливості вербалізації негативної семантики дієслівних, субстантивних та ад'єктивних ФО значною мірою впливають на вибір засобів їх відтворення в художньому тексті.

Логічною основою вербалізації семантики дієслівних ФО НС виступає вербоцентричний характер німецької мови. Тому особливістю усіх дієслівних ФО НС є їх валентність, яка визначає специфіку їх лексико-граматичних зв'язків в контексті. Говорячи про валентність ФО НС, слід підкреслити, що вони, як і усі дієслова, можуть бути **одновалентними** (*Wir hätten sie nicht im Stich lassen dürfen.*– Не треба було кидати її напризволяще. С.8); **двовалентними** (*Früher oder später werden sie uns auch in dieser Zeit aufstobern und uns die Wächter auf den Hals hetzen.* – Рано чи пізно вони вистежать нас і **нацькують** на нас Вартових. С.8) та можуть мати основну та факультативну валентність (68) *über etw. / j-n. urteilen wie ein Blinder*–робити висновки, незважаючи на некомпетентність (НУФСУ, 85).

Предметно-логічне значення дієслівних ФО НС висуває певні вимоги щодо категоріальних сем-поширювачів, тобто впливає на характер лексико-граматичних відношень ФО з контекстом.

Так, наприклад, ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини можуть сполучуватись лише з іменником або займенником, які позначають особу; ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності та негативної оцінки соціально значущих явищ – з іменником або займенником, які позначають неживий предмет або абстрактне явище, що свідчить про вибіркового характер їх лексико-граматичних зв'язків у контексті. Наприклад (відповідно):

- 1) ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини:
 - (81) *Er ist noch der nächstliche!* - він ані трохи не змінився! (САФК, 201)
 - (83) *Leider hielt ihn das abwechselnde Gekiekse und Gebrumme nicht davon ab, ständig blödes Zeug zu reden.*- До того ж, скільки б він не пицав і гарчав, все одно примудрявся плести нісенітницю. (РЧФВА, 193)
- 2) ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності:
 - *Das ist futsch! Все пропало!* [25: 184].
 - *Nichts mehr davon!* - досить про це! [21: 184].
- 3) ФО негативної оцінки соціально значущих явищ:
 - (80) *Er hat mehr Schulden als Haare auf dem Kopf.* – Він в боргах як в реп'яхах. (ГР, 55);
 - (82) *Diese standen sich in ihr ganzes Leben lang wie die feindlichen Brüder gegenüber.* – Вони усе їх життя були на ножах. (ДУД, 201);
 - (85) *Ellis's Eltern hausten immer wie die Hottentotten.* – Батьки Еліс завжди жили у злиднях. (ПДПО, 142);

З точки зору дослідження фразеологічних одиниць з позицій стилістики, слід зазначити, що визначають стиль і відіграють провідну роль серед мовних

засобів художньої виразності. Адже можливості формування експресивних емоційно-оцінних конотацій у сфері фразеології набагато ширші, ніж у сфері лексики. Тож особливості семантики слова та фразеологічної одиниці зумовлюють неоднакове їх призначення в мовленні, оскільки у фразеологізмі конотативний елемент значення завжди домінує над денотативним. Перспективність цієї думки доводить і аналіз проблем лінгвістики тексту, яка зумовлює необхідність розгляду питань, пов'язаних з функціонуванням фразеологізмів у текстах (Див. роботи Л. Аксентьєва, М. Алефіренка, В. Білоноженко, В. Вакурова, С. Ганжі, І. Гнатюк, С. Горожанової, В. Дубинського, В. Калашника, В. Ковальова, М. Коломійця, Л. Петленко, Ю. Прадіда, Л. Скрипник, А. Супрун, В. Ужченка, О. Федорова, Т. Цимбалюк, В. Чабаненка, М. Шанського, Л. Щербачук та ін.).

Будь-яка фразеологічна одиниця – і ФО НС зокрема, виступаючи як компонент тексту, тісно пов'язана з контекстом твору. Саме у живому мовленні вона повною мірою реалізує свій зміст, що значно мінімізує перекладацькі зусилля. Аналіз фразеологічної одиниці – і ФО НС не є в цьому відношенні виключенням – в ізоляції від контексту він малоефективний, і не забезпечує розкриття глибини її семантики, оскільки фразеологізм здебільшого вступає у складні смислові стосунки з певним контекстом і залежить від нього. Залежно від змісту контексту, ФО НС набуває відповідного звучання. Зміна структури та лексичного складу в процесі семантичної трансформації сприяє ще тіснішому її зв'язку зі словами контексту. Внаслідок цього ФО НС утворює з контекстом єдину змістову цілісність. Якщо слово в контексті може бути нейтральним, то цього не можна однозначно стверджувати про фразеологічну одиницю. Наприклад, ФО НС в художньому творі завжди мають експресивний характер. Вивчаючи функціональні особливості фразеологізмів, обов'язково слід звертатися до аналізу структури контексту, оскільки на думку В. Білоноженка фразеологічна одиниця поза текстом становить абстрактну схему, яка в

кожному конкретному випадку наповнюється особливим, властивим лише цьому контексту змістом [9: 72-73].

Отже, дослідження мовленнєвої реалізації ФО НС неможливе без урахування ролі контексту, з яким безпосередньо пов'язана точність сприйняття семантики, використаної фразеологічної одиниці, а відповідно й адекватність її відтворення. Загальновизнаною є думка про взаємодію фразеологічних одиниць і контексту. Вивчення ізольованої фразеологічної одиниці (наприклад ФО НС), як вже зазначалось, не дає повного уявлення про різноманітні зв'язки, у які вона вступає в тексті, а відтак, як свідчить практика, підвищує вірогідність її невірної відтворення і перекладацьких помилок. Крім того, для адекватного відтворення певної ФО НС важливо враховувати два типи контексту – *вузький* та *широкий*. *Вузький контекст* - це мовне оточення фразеологізму, в якому реалізуються його синтаксичні й граматичні зв'язки, семантико-стилістичні властивості. Зазвичай, це фраза - висловлювання, що має закінчену думку, певну синтаксичну структуру й належить одній дійовій особі чи авторові. *Широкий контекст* - це частина тексту, що розкриває причини авторського вживання конкретної фразеологічної одиниці негативної семантики та її смислове навантаження [34: 108].

Висновки до розділу 2

В рамках Розділу 2 даного дослідження були розглянуті релевантні для подальшого аналізу характеристики ФО НС, а саме: специфіка емотивного значення ФО такого типу в німецькій та українській мовах; особливості вживання ФО НС, обумовлені структурно-семантичною та тематичною диференціацією груп ФО НС, а також роль контексту в реалізації емотивного значення ФО НС відокремлених тематичних груп.

Було встановлено, що емоційна складова мови виступає предметом дослідження таких дисциплін, як лексикологія та стилістика, в межах яких досліджувалась так звана «емоційна» лексика – стилістично забарвлені слова і

словосполучення. Детально проаналізовано формування емоційного компонента значення ФО негативної семантики. В ході дослідження було також встановлено, що в сучасній лінгвістиці існує розмежування понять *емоційної* й *емотивної* компетенції, які розглядаються як різні прояви існування мовної системи. Спираючись на точку зору В.І. Шаховського, який визначає *емотивність* як таку, що включає чотири складових частини - *експресивність* поряд з *інтенсивністю*, *оцінністю* та *образністю*, актуальним для завдань даної роботи вважаємо розгляд всіх зазначених складових ФО по відношенню до ФО негативної семантики (ФО НС). Під час розгляду ФО НС в німецькій та українській та мовах з'ясовано, що:

1) становлення *емотивного компонента* значення фразеологічних одиниць є невід'ємною складовою частиною загального фразотворчого процесу [18: 95];

2) на відміну від слів, стійкі словосполучення утворюються в системі мови завдяки процесам фразеологізації вільних словосполучень [34: 22], а також завдяки переосмисленню слова, сполучення слів, яке позначає емотивну інформацію [18: 11];

3) тематичними групами є ФО негативної оцінки соціально значущих явищ (прагнення приховати певні недоліки - жадібність, некомпетентність; неочікуваність, раптовість появи певного негативного явища/ події: характеристики побутового життя; характеристики рівня побутового життя: характеристики особистих відносин у побутовому житті); ФО НС процесів об'єктивної дійсності (оцінка певного процесу та специфіки його протікання; статичної негативної характеристики явища, закріпленої у суспільній свідомості; невідповідності окремих ознак процесу /явища з точки зору суспільної свідомості; одноманітності протікання процесу /характеристик певного явища; нераціональність протікання певного процесу/явища; негативного фактичного або прогнозованого результату процесу;

4) окрему чисельну групу ФО НС складають ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини;

5) необхідність відокремлення цих груп ФО НС обумовлена, по-перше, їх значною кількістю у проаналізованих текстах сучасної німецької художньої літератури, емотивність якої є конвенційною ознакою текстів даного стилю; і, по-друге, завданнями перекладу таких текстів українською мовою.

6) на основі проаналізованих текстів художньої літератури було виділено 3 структурно-морфологічні групи – *дієслівні, субстантивні та ад'єктивні* ФО НС;

7) логічною основою вербалізації семантики дієслівних ФО НС виступає вербоцентричний характер німецької мови, яка визначає специфіку їх лексико-граматичних зв'язків в контексті і причисляє їх до одновалентних, двовалентних та ФО із змішаною валентністю.

8) для адекватного відтворення певної ФО НС важливо враховувати два типи контексту – *вузький та широкий*.

В ході аналізу ілюстративного матеріалу з'ясовано, що мовні засоби, які посилюють прагматичний ефект висловлення завдяки різним експресивно-емоційні відтінкам широко вживаються у різних стилях мови (художній літературі, публіцистиці, побутовому мовленні, молодіжному лексиконі). Універсальним засобом утворення оцінних значень на основі метафоричного перенесення є ФО НС. Наприклад, *Schlabbertante* - *плямкало*; *Milchtüte* - *дитина*, *Rüssel* – *рот*, тощо. Корпус відібраних для аналізу ФО НС свідчить, що переважна їх частина виражає негативну емоційну оцінку індивідуальних характеристик людини, процесів об'єктивної дійсності, соціально значущих явищ. Фразеологізми, що описують людину, як правило, побудовані на народному жарті, іронії, які часто виражаються в дуже емоційний спосіб. Аналіз вживання ФО НС індивідуальних характеристик людини в німецькій та українській мові показав ефективність ФО як засобів *вербальної*

концептуалізації емоцій. З метою поглибленого вивчення ФО НС з позицій перекладу було виділено такі семантичні групи:

- 1) ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини,
- 2) ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності,
- 3) ФО негативної оцінки соціально значущих явищ.

Завдання перекладацької практики зумовлюють необхідність розгляду питань, пов'язаних з функціонуванням фразеологізмів у текстах та їх адекватного відтворення. Аналіз ФО НС показав неефективність їх розгляду в ізоляції від контексту, оскільки він не забезпечує розкриття глибини їх специфічної семантики без зв'язку з складними смисловими стосунками у певному контексті, зокрема в умовах художнього дискурсу. Практика свідчить, що недостатня увага перекладача до конвенційних характеристик художнього тексту перекладу збільшує вірогідність перекладацьких помилок. Крім того, ефективність процесу перекладу в цілому та адекватне відтворення певної ФО НС забезпечує врахування двох типів контексту – *вузького* (безпосереднє мовне оточення фразеологізму, в якому реалізуються його синтаксичні й граматичні зв'язки, семантико-стилістичні властивості) та *широкого* (конкретна частина тексту, що розкриває причини авторського вживання ФО НС, її смислове навантаження) [34: 108].

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НЕГАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Проблематика відтворення німецьких фразеологічних одиниць у сучасному перекладознавстві посідає одне з провідних місць, що обумовлює необхідність поглиблення та розширення знань щодо способів перекладу українською мовою німецьких фразеологізмів різної семантики. Сприяє цьому й той факт, що фразеологія як галузь мовознавства привертає до себе дедалі більшу увагу дослідників. За останні роки у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці можна побачити низку праць, у яких розглядаються питання німецької та української фразеології. Серед них слід виділити роботи В. С. Виногорова, О. В. Куніна, П. П. Литвинова, П. Л. Коробки, Р.П Зоривчак, Т.Р.Кияка. Методи дослідження фразеологічного складу мови досліджує, зокрема, В. М. Мокиєнко.

Поряд з цим, переклад фразеологічних одиниць вимагає детального розгляду, обумовленого семантичним багатством, образністю, лаконічністю і яскравістю фразеологічного масиву мови в процесі вираження емотивного значення. У випадку відсутності в цільовій мові ідентичного фіксованого образу перекладач змушений кожного разу вдаватись до пошуку «наближеної відповідності» [25: 51]. Однак, відтворення фразеологічних одиниць, в нашому випадку ФО НС, іншими мовами викликає певні труднощі, обумовлені їх лексико-семантичною цілісністю. Крім того, дослівний (буквальний) переклад фразеологічного вислову часто спотворює зміст висловлення, у той час, як потрібне адекватне відтворення значення ФО НС засобами мови-перекладу. Оскільки ФО НС, як і будь яка інша ФО, є знаком вторинної номінації, в якій фіксований образ, його первинна мотивація переноситься в іншу, нову ситуацію, у свідомості реципієнта при їх використанні виникає яскрава внутрішня форма (образ, Gestalt) вихідних фразеологізмів. Крім того, процес відтворення ускладнює той факт, що фразеологізмам притаманний ряд ознак,

що зближують їх зі словом (відтворюваність, цілісність значення, стійкість, непроникність). Не є виключенням і ФО НС, значна частина яких за семантикою дорівнює одному слову (sich wichtig machen - гордувати, nützlich wie Kopfschmerzen (sein) - безцільний, не потрібний), і, як окремі слова, ФО НС виступають у ролі єдиного складеного знака.

3.1. Методи відтворення ФО НС

Фразеологічні одиниці в цілому, і ФО НС не є виключенням, широко використовуються в текстах багатьох стилів та жанрів. Без знання основ фразеології неможливо оцінити яскравість і виразність мовлення, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді зміст усього висловлювання, представлені в ФО, які слугують для вираження авторської інтенції. Для процесу перекладу фразеологізмів важливими є ступінь їх семантичної спаяності та їх функції у тексті, які виявляються тісно пов'язаними між собою, а також притаманний йому тип емотивності. Негативна оцінність ФО НС значною мірою визначає вибір релевантних для їх відтворення способів та методів перекладу. Найбільш ефективними серед методів відтворення ФО НС, як показує практика, виявляються:

- 1) Метод фразеологічного еквівалента.
- 2) Метод фразеологічного аналогу.
- 3) Дослівний переклад фразеологізмів (калькування).
- 4) Описовий переклад фразеологізмів.
- 5) Антонімічний переклад.

3.2. Фразеологічний еквівалент

Відомо, що під фразеологічним еквівалентом (ФЕ) розуміють такі фразеологізми цільової мови, «які мають однаковий денотативний зміст, сигніфікативне значення, однакову стилістичну характеристику, схожі за лексичним наповненням і граматичною побудовою» [47: 28] з ФО мови

оригіналу. Як правило, він, незалежно від контексту, повинен мати ті ж самі денотативні і конотативні характеристики і між співвіднесеними ФО не повинно існувати розходжень щодо змісту, стилістичної віднесеності, метафоричності і емоційно-експресивного забарвлення. Крім того такі ФО повинні мати приблизно однаковий компонентний склад, характеризуватись низкою однакових лексико-граматичних показників – сполучуваністю, приналежністю до однієї граматичної категорії, вживаністю, зв'язком з контекстними дейктичними маркерами...[15: 184].

Вживання ФЕ в процесі відтворення ФО НС характеризується високою частотністю, внаслідок розповсюдженості ФО такого типу в українській мові, наприклад: (85) "*Madame Gaillard, obwohl noch keine dreißig Jahre alt, hatte das Leben schon hinter sich* – Мадам Гайяр, хоч не мала ще тридцяти, **поставила на своєму житті хрест**" (ПДПО, 201). Фразеологічні еквіваленти (ФЕ) можна розподілити на *повні* та *неповні (часткові) еквіваленти* – ПФЕ і ЧФЕ. До повних фразеологічних еквівалентів (ПФЕ) належать українські ФО, які є моноеквівалентними німецьким фразеологізмом, збігаються з ними за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичним забарвленням та граматичною структурою. Кількість ПФЕ незначна; до їх складу входять, як правило, ФО НС інтернаціонального характеру, засновані на міфологічних творах, біблійних легендах тощо, наприклад: (ПФ) *die Ferse des Achilles* – *Ахіллесова п'ята (слабке місце)*; *Wer wind sät, wird Sturm ernten* – *Хто сіє вітер, пожне бурю*; *Das ist aber ein Bacchus* – (розм.) – *"Оце так товстун!"*(ПФ, URL).

Переклад стійких сполучень за допомогою повних фразеологічних еквівалентів називають *фразеологічним* і відносять до нескладних видів відтворення ФО НС.

Неповним (частковим) фразеологічним еквівалентом (ЧФЕ) називають таку одиницю цільової мови, яка є еквівалентом ФО мови-оригіналу, але не в усіх її значеннях. Такі ФО НС є, як правило, тотожними за змістом, але не тотожними за формою, наприклад: *sich eine Blöße geben* – *схибити*; *das Blut*

kochte j-m in den Adern – розлютитись. В цих прикладах спостерігається однаковий зміст, але нетотожність синтаксичної будови. Невелика кількість ЧФЕ пояснюється обмеженістю явища полісемії в сфері фразеології [29: 7].

3.3. Фразеологічний аналог

Достатньо ефективним в процесі відтворення ФО НС виявляється метод *фразеологічного аналога*, під час якого перекладач використовує український фразеологізм, аналогічний за змістом німецькому, але, який базується на іншому образі, наприклад: *in die Soße geraten* – сісти в калюжу; *hinter dem Mantel spielen* – носити камінь за пазухою (бути нещирим). Такі фразеологічні аналоги (ФА), виступають в тексті як міжмовні фразеологічні відповідники і є однаковими за змістом та стилістичною характеристикою, проте – різними за лексичним наповненням та граматичною структурою. ФА поступається ПФЕ тим, що відрізняється від ФО мови оригіналу за певними показниками – іншими, часто синонімічними компонентами, незначною зміною форми або синтаксичної будови, морфологічної приналежності, сполучуваності – показниками, які об'єктивно обумовлюють необхідність застосування перекладацьких трансформацій при їх відтворенні. Наприклад, розбіжності у сполучуваності ФО НС німецької та української мови зумовлюють необхідність «адаптації» україномовного варіанту перекладу, або пошуку іншого шляху перекладу, порівняйте: *da lachen (ja) die Hünen!* - *курям на сміх*, експресивна «адаптація» - *так це ж курям на сміх!* Розбіжності в компонентному складі між ФО НС німецької та української мови провокують більш широке чи більш вузьке вираження одного й того ж самого образу, наприклад:

1) (68) *zu etw. kommen wie eine Jungfrau zum Kind* – *кому-н. не таланить як потопельнику* (НУФСУ, 101);

2) (74) *aus zweiter Hand kaufen > aus zweiter Hand heiraten* „*eine verwitwete oder geschiedene Person heiraten*“ (SW, 501). – одружитися з б/у-нареченою («низька вартість», «зневажливе ставлення»).

3) (68) *wie ein Kater sein, der überall maust* - *бути невірним дружині* (НУФСУ, 81)

4) (68) *wie ein Wasserfall plaudern* – *рот не закривається (багато розмовляти)* (НУФСУ, 230)

3.4. Дослівний переклад ФО НС (калькування)

В перекладацькій практиці зустрічаються випадки, коли при відсутності еквіваленту чи аналогу (ПФЕ, ФА) в цільовій мові, виникає необхідність застосувати дослівне відтворення образу, зафіксованого у ФО НС. Відомо, що дослівний переклад або калькування (від фр. *calque* - копія) полягає у «копіюванні» іншомовного слова за допомогою лексичної одиниці мови-перекладу, поморфемний переклад іншомовного ФО НС – *nicht in Form sein* – бути не в формі; *schlecht auf den Beinen sein* – погано триматися на ногах. Слід зазначити, що для застосування дослівного методу відтворення ФО НС існують специфічні випадки, а саме:

- 1) при наявності розширеної метафори, гри слів, каламбуру;
- 2) якщо образ, який містить ФО НС, важливий для розуміння тексту в цілому і його заміна порушує авторську інтенцію;
- 3) при необхідності донести до реципієнта образу ФО НС, який не можна відтворити за допомогою вільного «необразного» словосполучення.

Передумовою для застосування *калькування* є достатньо високий ступінь вмотивованості значення ФО НС семантикою її компонентів. Крім того, використання дослівного перекладу при відтворенні ФО НС є виправданим лише тоді, коли він може донести до реципієнта зміст ФО в цілому, а не лише семантику його компонентів. Такий метод є припустимим, по-перше, для відтворення фразеологічних єдностей, що зберігають етимологічно ідентифіковану метафоричність; по-друге, для перекладу прислів'їв, які не мають додаткового підтексту; і по-третє, в процесі відтворення усталених порівнянь за умови потенційного розуміння їх реципієнтом [17: 194-195]. Порівняйте, наприклад (відповідно): *Er ist nicht gerade Adonis* - *він не красень*;

Kein Teufel kann daraus klug werden - Сам чорт не розбере.; blödes Zeug reden - плести нісенітниці. До калькування вдаються також у випадку, коли «семантичний еквівалент» відрізняється від ФО мови оригіналу за колоритом.

Специфікою калькування є його відокремленість від фразеологічного перекладу, яка обумовлена тим, що під час калькування не використовуються готові ФО НС, наявні в цільовій мові, а кожного разу створюються нові образні звороти, непритаманні вихідній мові, проте зрозумілі для її носіїв, наприклад: (94) *Außer Cynthia glaubte allerdings niemand, dass Mr. Whitman der Duschgel-Mann sei.*- *Щоправда, крім Синтії ніхто не вірив, що містер Вітмен – це душо-гельний чоловік.* (РК, 113)

3.5. Описовий переклад ФО НС

Описовий переклад ФО НС полягає у відтворенні не стільки ФО НС як лексичної одиниці, а, скоріш у її тлумаченні, як це завжди відбувається із перекладом безеквівалентної лексики. Таке тлумачення відбувається у вигляді пояснення, порівняння, опису – будь якого способу, який максимально повно і скомпресовано передає зміст ФО із збереженням фразеологізації (в нашому випадку – негативної емотивності) та конотації. Недоліком описового перекладу традиційно вважають неможливість запобігти частковій втраті емоційно-експресивного потенціалу ФО [18: 196]. У випадку, якщо німецька ФО НС не має в українській мові еквіваленту або аналогу, а дослівний переклад призводить до невиправданого буквалізму, *описовий переклад* є єдиним способом її відтворення. Хоча переклад на основі пояснення змісту ФО НС за допомогою вільного словосполучення, й не зберігає негативну емотивність в повному обсязі, все ж таки забезпечує реалізацію комунікативного ефекту – *dem Herrgott den Tag stehlen – бити байдики, байдикувати; j-m auf die Beine treten – нагадувати комусь про щось (неприємне); Er kann ihm nicht das Wasser reichen – людина, яка нічого не може робити.*

Метод описового перекладу використовувався перекладачами для відтворення в першу чергу okazionalnych найменувань в рамках усіх виділених

тематичних груп ФО НС, що свідчить про їх максимальну наближеність до безеквівалентної лексики і, відповідно, необхідність застосування найбільш ефективного в даному випадку прийому описового перекладу. Наприклад, авторську оказіональну метафору „*ein unsichtbarer Brei*“ в романі П. Зюскінда «Парфуми» перекладач переклав покомпонентно, що не порушило стильового малюнку українського тексту: (95) "*Wenn er sich am dicken Brei der Gassen sattgerochen hatte, ging er in luftigeres Gelände –...Нанюхавшись досита густої каші провулків, хлопець шукав просторішого місця*" (ПФ, 34). В реченні (95) "*Ein riesiges selbsterlerntes Vokabular von Gerüchen – величезний словник запахів власного винаходу*" (ПФ, 38) авторський оксюморон адекватно відтворений у мові перекладу, проте певні зміни відбулися на лексемному рівні, оскільки німецьке "*selbsterlerntes*" не має структурно-граматичного відповідника в українській мові, тому перекладач вдався до описового способу перекладу даної лексеми.

3.6. Антонімічний переклад ФО НС

Незважаючи на відносно невисоку частотність порівняно з іншими методами перекладу ФО НС антонімічний переклад займає серед них особливе місце. Специфіка антонімічного перекладу полягає у заміні поняття, образу, вираженого у мові оригіналу, поняттям з протилежним значенням у мові перекладу, при збереженні цілісної семантики ФО, наприклад: *zum Rat weile, zum Tat eile!* – *Не спіши язиком, поспішай ділом!* Причиною використання антонімічного перекладу, як правило, є асиметрія лексико-семантичної системи мови-перекладу (МП) і мови оригіналу (МО). В певному контексті ФО НС, вжите в МО у заперечній формі внаслідок застосування прийому антонімічного перекладу може бути відтворена стверджувальною конструкцією, наприклад: *nichts mehr davon!* - *досить про це!* *nicht wie raus!* – *скоріше звідси!* Специфічним випадком використання антонімічного перекладу є відсутність точного еквіваленту ФО НС в українській мові (МП), а із стилістичних причин не бажано вдаватись до калькування, наприклад: *er ist noch der nähmlichste!* - *він ані трохи не змінився!*

В німецькій мові, як свідчать лексикографічні джерела, існує достатня кількість ФО НС, значення яких можна перекласти, застосовуючи антонімічний переклад; принципове значення в цьому випадку має збереження ідіоматичності та емотивності значення вихідного ФО НС, наприклад: 1) *Ich bin doch nicht dein Affe* – в мене свій розум є, обійдуся і без тебе. [18]. 2) *seine gute Geist bei sich haben* - не втратити глузду [9, с. 208] Антонімічний переклад вважається не дуже бажаним і, як показує практика, є не дуже частотним, оскільки під час його застосування частково зникає своєрідність, образність та емоційність ФО, через що втрачається прагматична привабливість ФО: *den Stab über j-n brechen* – осуджувати когось. Крім того, застосування антонімічного перекладу сильно залежить від контексту. Порівняйте, наприклад: *das passt wie die Faust aufs Auge* - *це не підходить один до одного (це добре підходить один до одного – при збігу двох негативних подій*; Хоча антонімічний переклад, порівняно з іншими способами відтворення ФО НС, є найбільш залежним від контексту, він, водночас, є найбільш гнучким способом передачі усіх відтінків значення ФО НС. Проілюструємо застосування наведених вище методів перекладу фразеологізмів для відібраних тематичних груп ФО НС - ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини; ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності та ФО негативної оцінки соціально значущих явищ.

Відтворення ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини

Перша тематична група ФО НС найбільш численна, оскільки є диференційованою і включає низку підгруп ФО, що характеризують негативні якості людини різного типу, а саме:

1) **характеристика розумових здібностей**: *j-d sagt nicht gicks noch gacks* – (террит., розм.) хтось не може сказати ні бе ні ме. [9: 223]; “*Heilige Eifalt*” - «свята простота», “*Einfalt vom Lande*” - «простак, простачка». [6: 191-197], “*ein Bulle von Kerl*” - тупа, не отесана людина;

1. **прояв гніву /люті:** wechselt die Farbe - змінюються в обличчі, або das Blut kochte j-m in den Adern-скипів гнівом, розлютився ; Das Blut erstarrt j-m in den Adern – кров холодне в жилах; er sieht ganz verstört aus - на ньому лиця немає; Hol's der Teufel – Хай йому біс!; Mach, dass du fortkommst! – Забирайся геть!; Schließe den Mund – Стули пельку! [22: 98]

2) **потворність:** er ist nicht gerade ein Adonis(тж. er ist kein Adonis) (жарт.). – «Він, звісно не Адоніс, гарним його аж ніяк не назвеш» [7: 23]; “Die Grazien haben nicht an seiner Wiege gestanden” - «вона не красуня»;

3) **статура людини** (занадто високий/низкий, худий, товстий): ein echter Bär – (розм., фам.) «справжній ведмідь» (незграбна, неотесана людина) [17: 75]; “einen Bauch bekommen” (sich einen Bauch anfressen)» - відростити собі череву [7: 73]; “Er kann aus der Dachrinne trinken” - «він такий високий, що може пити з ринви» - дослівний переклад, “Langes Register”; “Langes Leiden” - про високу, але не міцної статури людину; “J-d kann man auf den Kopf spucken” - хтось набагато вищий за когось»;

4) **вік людини (старий):** “der Lack ist ab” - (розм.) «краса поблякла, немає вже колишньої краси» [13: 6]; старий/лисий – “Bubikopf mit Spielwiese”, “Jm-dm. wächst das Knie durch die Haare”; “Von hinten Blondine, von vorne Ruine” - жінка, яка прагне виглядати молодшою завдяки пофарбованому волоссю.

5) **загальний зовнішній вигляд людини:** “Ein Schauspiel / Bild für die Götter sein” - дивний зовнішній вигляд; набути дуже поважну позу: “Sich in Positur setzen / werfen / stellen; er ist nicht gerade ein Adonis” (тж. er ist kein Adonis) (жарт.). – «Він, звісно не Адоніс, гарним його аж ніяк не назвеш». [7: 23]

6) **зовнішність+внутрішній стан (негативна оцінка):** von allen guten Geistern verlassen sein – (розм.) збожеволіти, з'їхати з глузду [9: 208].

Відтворення ФО НС цієї тематичної групи в контексті з використанням вказаних фразеологічних методів та прийомів

нефразеологічного перекладу – перекладацьких трансформацій – можуть проілюструвати конкретні приклади:

Таблиця 3.1

Речення-оригінал	Речення-переклад	Спосіб перекладу
1.(94) <i>Angelina plauderte wie ein Wasserfall, ...</i> (PK, 209)	<i>Ангеліні рот не замикався</i> (пер. Н. Іваничук, с. 197)	стилістична компенсація
2.(91) <i>Die dicke Geisterjägerin fing Annies Blick auf, deutete auf ihre Armbanduhr, räusperte sich und sagte „Also“</i> (RUE, 211).	<i>Товстуля зловила погляд Енні, показала на її наручний годинник і запитала: «Ну то що?»</i> (пер. Н. Сняданко, с. 188).	описовий переклад
3. (94) <i>Cynthia hatte das Gerücht in die Welt gesetzt, Mr. Whitman habe neben dem Studium als Model gearbeitet.</i> (PK, 16).	<i>Синтія пустила чутку, що навчаючись в університеті, містер Вітмен підробляв моделлю.</i> (пер. І. В. Андрющенко, с. 16)	фразеологічний еквівалент

Крім того, наприклад, у фразеологічному звороті *j-d sagt nicht gicks noch gacks* – (terrunt., розм.) *хтось не може сказати ні бе ні ме*. [9: 223], який також відноситься до цієї групи, варто звернути увагу на те, що слова *gicks* та

gacks перекладаються як «дурне базікання» або gicks und gacks – «кожний зустрічний та поперечний». Тож при дослівному перекладі можна втратити смислову наповненість даного фразеологізму. Щоб уникнути цього слід обрати саме спосіб *фразеологічної аналогії*, оскільки в українській мові є аналог німецькому, який досить точно відображає його значення. А ФО НС зовнішності людини, наприклад *ein echter Bär* – (розм., фам.) «*справжній ведмідь*» (незграбна, неотесана людина) [18: 75], може бути відтворений в результаті *калькування*, виходить вираз, образність якого легко сприймається українським читачем і не створює враження неприродності і є властивим загальноприйнятим нормам української мови. Тож до даного фразеологізму цілком доцільно і виправдано використати спосіб дослівного перекладу.

Тематична група ФО НС, яка пов'язана з негативною оцінкою індивідуальної характеристики людини, є найбільш великою за кількістю і ступенем частотності, що підтверджує наступний перелік ФО на позначення негативної емоційної характеристики людських рис, в першу чергу, **тематична група зі значенням загальної негативної характеристики людини** - ФО НС *j-s böser Geist* - чий-н. злий геній (тобто людина, яка погано впливає на кого-н.). Наведений фразеологізм при дослівному перекладі звучить 'чий-н. злий дух'. Таке *дослівне трактування* німецького фразеологізма при перекладі являється зрозумілим українському читачеві; а) ФО НС *Geschichten machen* - робити дуроці, валяти дурня [13]. В результаті *калькування* виходить вираз, образність якого легко сприймається українським читачем і не створює враження неприродності з невластивими загальноприйнятим нормам української мови [48]; б) ФО НС *ein Gewerbe aus allem machen* – (розм.) - у всьому шукати вигоду. Дослівно переклавши як 'з усього робити бізнес', можна невірно донести зміст до українського читача. Тому слід звернутися до *фразеологічної аналогії*. Таким чином вислів 'у всьому шукати вигоду' відповідає змісту німецького фразеологізма; в) ФО НС *gegen Recht und Gewissen handeln* - діяти всупереч обов'язку і совісті [8] при *дослівному*

перекладі залишається зрозумілим і правильно сприймається українським читачем. Відтворення зазначених ФО контексті художньої літератури підтверджують ефективність використання перелічених прийомів:

Таблиця 3.2

Речення-оригінал	Речення-переклад	Метод перекладу
1. (91) <i>Es kam ihm vor, wie man sagt, aus der Bahn geworfen sei – dabei hatte er immer wieder und ständig seinen rechten Weg eingehalten.</i> (RUE, 23)	1.(83) <i>Йому здалося, що його, як то кажуть, викинуло на узбіччя – і це при тому, що він постійно і неухильно крокував праведним шляхом.</i> (РЧФВА, 206)	спосіб фразеологічної аналогії.
2. (91) <i>Mitten in diese seine Betrachtungen, die ihn ohnehin schon erschreckten, fiel ihr Wort unmittelbar, sozusagen ohne Sinn und Verstand.</i> [RUE, 23]	2. (83) <i>Посеред цих спостережень, які вже самі собою наганяли неабиякий ляк, її слова увірвалися безпосередньо, так би мовити, не міркуючи і не зважаючи.</i> [РЧФВА, 219]	калькування

Відтворення ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності

ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності включає, в першу чергу, *тематичну групу з позначенням якості дії*, наприклад: ФО НС «Mit

Ächzen und Krächzen – (розм., жарт.), «крекчучи та зітхаючи, знехотя»- [17, с. 22] - фразеологізм, який є еквівалентним українському, має той же зміст і залишається зрозумілим при дослівному перекладі. ФО НС “*Bär und Büffel können keinen Fuchs fangen*” - (присл.) - «не силою роби, а розумом» [7: 75]. Зважаючи на те, що наведений фразеологізм являється прислів'ям, перекладати його слід методом *фразеологічної аналогії*, тобто його зміст слід передати українською мовою, спираючись на інші образи. Еквівалентом німецькому ФО НС “*etwas unter Druck tun*” є українські вирази «робити щось під натиском», «працювати з-під палки» [13: 134].

ФО НС “*nur halb bei der Sache sein*” (тж. *nur mit halbem Herzen bei der Sache sein*) – «займатися чимось без ентузіазму» [13: 328]. Варто застосувати метод *фразеологічної аналогії*. Це не спотворить зміст німецького фразеологізму і донесе його зміст до українського читача. Контекстуально релевантне відтворення підтверджує таке припущення, порівняймо наступні приклади:

Таблиця 3.3

Речення-оригінал	Речення-переклад	Метод перекладу
<i>Ihnen allen gegenüber musste man Komödie und Anständigkeit spielen</i> (91)- <i>Перед ними всіма Ядловкер був змушений ламати комедію порядності.</i> (RUE, 26)	(83) <i>Перед ними всіма Ядловкер був змушений ламати комедію порядності.</i> (РЧФВА, 35) (пер.Ю.Прохська.)	фразеологічна аналогія.
(91) <i>Was man bei Tage,</i>		дослівний переклад

<p><i>ohne Euphemia tat, war ohne Belang.</i> (RUE, 63)</p>	<p><i>Те, що діялось вдень, без Евфемії, не мало жодного значення</i> (РЧФВА, 274)</p> <p>(пер.Ю.Прохська,.)</p>	
<p>(91) <i>Ach, sie sind einsam, die längerdienenden Unteroffiziere! Nur Männer sehen sie, lauter Männer!</i> (RUE, 21)</p>	<p>(83) <i>Ех, які ж вони самотні, ці підофіцери-понадстроковики! Що вони бачать? Самих чоловіків»</i> (РЧФВА,201)</p> <p>(пер.Ю.Прохська)</p>	<p>дослівний переклад</p>
<p>(91) <i>Als das Sterben kein Ende mehr nehmen wollte, begann die Statthalterei, viele Ärzte und Medikamente nach dem Bezirk Zlotogrod zu schicken.</i> (RUE, 72.)</p>	<p>(83) <i>Коли вмирання виявилось безконечним, губерніяльна управа почала присилати в Золотогородський повіт багато лікарів та ліків.</i> (РЧФВА,288)</p> <p>(пер.Ю.Прохська)</p>	<p>дослівний переклад</p>
<p>(91) <i>Im Nu zog er es zurück, aber er wusste auch sofort, dass er damit nichts aus der Welt schaffte. Geschehen war geschehen!</i> (RUE, 46.)</p>	<p>(83) <i>Він притьмом відсмикнув його, та відразу зрозумів: цим уже нічого не перекреслиш.</i> <i>Що сталося, те сталося!</i> (РЧФВА,252)</p> <p>(пер.Ю.Прохська)</p>	<p>метод фразеологічної аналогії.</p>

Відтворення ФО негативної оцінки соціально значущих явищ – відношення до роботи, інших людей.

Тематична група ФО НС презирства, зневаги

1) презирство та зневага як почуття повної неповаги до когось, чогось: *j-m einen Vorwurf machen*-докоряти кому-н.; *j-m von oben herab behandeln*– зарозуміло, з погордою ставитися до когось; *sich(D) ins Fäustchen lachen*-сміятися нишком над кимось. [49: 108] - вимагають застосування методу фразеологічного еквіваленту;

2) Презирство та зневага як байдужість, ігнорування когось, чогось: *sich hinwegsetzen* – ігнорувати, не рахуватися з кимось; *pfeifen auf* - наплювати ілюструє застосування методу фразеологічного еквіваленту;

3) презирство та зневага як вираження пихи і гордовитості: *hochnäsiger werden* – задирати носа – дослівний переклад.

4) *Auf beiden (або auf zwei) Achseln* – (розм.)- служити і вашим і нашим, вести подвійну гру; *щоб і чорта не гнівити і Богу вгодити* [7: 22]. Дана фразеологічна одиниця має інтернаціональний характер, тому її переклад являється результатом повного фразеологічного еквівалента.

5) Для фразеологізма *j-n über die Achsel ansehen* в українській мові існують вдалі аналоги `дивитись звисока, презирливо, зневажливо на кого-н'. Дослівний переклад був би невдалим відображенням суті німецького фразеологізма.

6) ФО НС *vor j-m auf dem Bauch liegen(kriechen, rutschen)* - [7] в німецькій, як і в українській мові означає *плазувати перед ким-н., підлабузнюватись до кого-н.. Дослівний переклад `лежати (повзати перед ким-н на животі)'* буде зрозумілим і не втратить свого семантичного змісту.

7) *j-d ist hintern Backofen nicht weggekommen* є аналогічним українським *хто-н. від печі не відходить, хто-н. далі свого порога не ступав, нічого в житті не бачив*. Варто застосувати метод фразеологічної аналогії.

Тематична група ФО НС відрази, гидливості

1) *laß mich in Ruh – Відчепися! Ich habe es satt - мені набридло!* Для відтворення обрано метод фразеологічного еквіваленту.

2) фразеологізм *Abscheu vor j-m, etw. haben (або empfinden)* - відчувати огиду до кого-н, чого-н., зрештувати ким-н., чим-н.. [62: 17] має таке ж значення, як і в українській мові. Його дослівний переклад є абсолютно доцільним і виправданим.

3) ФО НС *j-m in den Arsch kriechen* – має дуже різке негативне забарвлення, в лексикографічних джерелах позначається як грубе та перекладається українською як лизати комусь п'ятки [62: 42]

Тематична група зі значенням негативних *почуттів, емоцій*

ФО НС - фразеологічні звороти на позначення негативних емоцій та почуттів зазвичай не перекладаються дослівно, вони потребують *пошуку аналогії* в українській мові. Нижче наведені приклади фразеологізмів, що виражають емоції та почуття і їх аналогії в українській мові:

die Gemütlichkeit auf! (тж. *da hört sich doch die Gemütlichkeit auf!*) – (розм.) – «Терпіння мого не вистачає!»; «Що за неподобство!» «На що це схоже!» [12].

So ein blöder Affe! – (груб.) – «Ото дурень!» «Такий телепень!»

Das ist aber ein Waschus – (розм.) – «Оце так товстун!» [13]

Закономірність такої тенденції при досягненні адекватного перекладу ілюструють приклади:

Таблиця 3.4

Речення-оригінал	Речення-переклад	Метод перекладу
(91) <i>Man hätte dem Leibusch Jadlovker schwerlich so viel Kunst der Vorstellung zugetraut – bärenstark und</i>	(83) <i>Мало хто міг би припустити, що Ляйбуш Ядловкер – сильний, як бицюган, і неповороткий –</i>	фразеологічний еквівалент

<p><i>vierschrotig, wie er einmal war.</i> (RUE, 115)</p> <p><i>(презирство, зневага)</i></p> <p>(91) <i>Ihnen allen gegenüber musste man Komödie und Anständigkeit spielen</i> (RUE, 28) <i>(презирство, зневага)</i></p>	<p><i>може так майстерно вдавати.</i> (РЧФВА, 205)</p> <p><i>(пер.Ю.Прохська)</i></p> <p>(83) <i>Перед ними всіма Ядловкер був змушений ламати комедію порядності.</i> (РЧФВА, 225)</p> <p><i>(пер.Ю.Прохська)</i></p>	
<p>(91) <i>Auch sie hegt Feindschaft gegen Eibenschutz.</i> (RUE, 33)</p> <p><i>(почуття, емоції)</i></p>	<p>(83) <i>І вона затаїла ворожість до Айбеницютца.</i> (РЧФВА, 233) <i>(пер.Ю.Прохська)</i></p>	<p>фразеологічний аналог</p>
<p>(94) <i>Sie hatte Abscheu vor ihm, ein unüberwindbares Abscheu.</i> (ATG, 17) <i>(відраза, гідливість)</i></p>	<p>(94) <i>Вона завжди відчувала до нього непереборну огиду.</i> (РК, 25)</p> <p><i>(пер ВІ Андрющенка)</i></p>	<p>фразеологічний еквівалент</p>

Підсумовуючи наведені приклади ФО НС та використані для їх відтворення методи, можна зробити висновок, що їх диференціація від найбільш частотних до найменш вживаних виглядає таким чином:

1.ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини:
характеристика розумових здібностей

- a) *Калькування;*
- a) *фразеологічна аналогія;*
- b) *антонімічний переклад;*
- *прояв гніву /люті*

- a) *Фразеологічний еквівалент;*
- b) *Фразеологічний аналог;*
- c) *Калькування;*
- *потворність*
- a) *Фразеологічний аналог;*
- b) *Калькування;*
- *статура людини*
- a) *фразеологічний аналог;*
- b) *калькування;*
- c) *повний фразеологічний еквівалент;*
- *вік людини (старий)*
- a) *фразеологічний аналог;*
- b) *калькування;*
- c) *повний фразеологічний еквівалент;*
- *загальний зовнішній вигляд людини:*
- a) *фразеологічний аналог;*
- b) *калькування;*
- c) *повний фразеологічний еквівалент;*
- *зовнішність+внутрішній стан (негативна оцінка)*
- a) *фразеологічний аналог.*

2.ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності

- *тематична група з позначенням якості дії/процесу:*
- a) *фразеологічний аналог;*
- b) *фразеологічний еквівалент;*
- c) *калькування;*
- 2. ФО негативної оцінки соціально значущих явищ**
- *тематична група ФО НС презирства, зневаги:*
- a) *фразеологічний аналог;*

b) *фразеологічний еквівалент;*

c) *калькування;*

● **тематична група ФО НС відрази, гидливості:**

a) *фразеологічний еквівалент;*

b) *калькування;*

● **тематична група на позначення негативних почуттів, емоцій:**

a) *фразеологічний аналог;*

b) *калькування.*

Необхідно звернути окрему увагу на те, що українські та німецькі фразеологізми часто схожі за структурою та значенням. Це може спричинити неточність при перекладі під час вибору характеристики людини (*ein Bulle von Kerl* - фізично здорова та міцна людина чи тупа та неотесана людина), або виборі невірною еквіваленту для відтворення ФО (*wie ein Bär schwitzen* - мокрий як миша). Наприклад, “*Bullig*” - еквівалентне українському значенню, й повністю відповідає українському варіанту. Але під час перекладу виразів, пов'язаних з концептом «бик» необхідно бути надзвичайно уважним. Вираз “*ein Bulle von Kerl*” крім перекладу «здоровий як бик» в німецькій мові може мати зовсім інше значення - людина тупа та незграбна. В українській мові для позначення такої риси часто використовується слово бик, котре можна вважати у такому значенні жаргонізмом. А от фрази «впертий наче віслик», «він - хитра лисиця» мають точно таке ж значення і в німецькій мові і перекладаються як “*störrisch wie ein Esel*”, “*er ist ein schlauer Fuchs*”. Наступним прикладом такої схожості може бути - «міцний горішок» - людина, котра не піддається натиску, незламна, та котра твердо стоїть на своєму. Німецькою цей фразеологічний вираз має подібний вигляд і значення “*eine harte Nuß*”. Це один з багатьох прикладів схожості німецьких та українських фразеологізмів за значенням та написанням.

Цей ряд продовжують ФО - «зіркі очі» німецькою звучатиме “*scharfe Augen*”, що дослівно перекладається як «гострі очі». Досить звичним в українській мові є вираз «*вирячити очі*», що за конотацією належить вже до ФО НС і впливає на вибір способу відтворення. Зазвичай вживається воно для характеристики дій особи, котра знаходиться у збудженому стані чи то від здивування чи від злості, а може від обурення. В німецькій мові цей вираз звучить як *Glotzaugen machen* - *тупо уставитись на що-небудь, вилупити очі*.

3.7. Використання перекладацьких трансформацій при перекладі ФО НС

Як зазначалось вище, пов'язані з якісним відтворенням ФО проблеми, розглядаються з різних точок зору, які задля їх вирішення пропонують різноманітні *методи і прийоми*. Поряд з вже проаналізованими методами перекладу ФО НС варті уваги і прийоми, серед яких виділяють перекладацькі трансформації, що застосовуються на будь-якому мовному рівні.

Відомо, що трансформаційний аналіз знайшов широке практичне застосування у перекладознавстві, особливо в автоматичному перекладі (різні синтаксичні конструкції трансформуються в основну, інваріантну, а вже інваріантні перекладаються на іншу мову) й у практичній перекладацькій діяльності. Оскільки алгоритм до перекладацького аналізу вихідного тексту повинен включати детальний аналіз релевантних для процесу перекладу ознак тексту оригіналу, перекладачеві під час його обробки необхідно ***встановити перелік потенційних перекладацьких трансформацій***, які доречно вжити при його перекладі. Такий перелік покладено в основу так званої трансформаційної моделі перекладу [1: 240], і є достатньо стандартизованим, незважаючи на наявність варіативності у термінології та класифікацій видів перекладацьких трансформацій. Проявом уніфікації перекладацьких прийомів можна вважати той факт, що найбільш частотними під час перекладу тексту будь-якої жанрово-стилістичної приналежності виступають наступні ***види перекладацьких***

трансформацій: 1) **лексичні трансформації:** формальні лексичні трансформації: транскрипція, транслітерація, відтворення за традицією, калькування, узагальнення, диференціація, модуляція; 2) **граматичні трансформації:** транспозиція, граматична або синтаксична заміна, додавання, виключення; 3) **лексико-граматичні трансформації:** антонімічний переклад, стилістична компенсація.

Дефініція перекладацької трансформації як прийому адекватного відтворення змісту тексту оригіналу (ТО) визначає її як «таке перетворення речення, тексту чи фрагменту мовлення вихідної мови засобами мови перекладу, під час якого зміст вихідного тексту залишається не змінним» [5]. Саме тому перекладацькі трансформації є найбільш ефективним засобом подолання міжмовного бар'єру та максимального відтворення змісту ТО в МП. Існують різні позиції щодо розділення трансформацій на види, але більшість авторів сходяться в одному, що основні види трансформацій – це *граматичні і лексичні трансформації (ЛТ, ГТ)*. Існує й проміжна ланка – так звані *лексико-граматичні трансформації (ЛГТ)*, при виконанні яких змін зазнають обидва мовні рівні. З самого початку слід підкреслити, що такий поділ є значною мірою приблизним і умовним [: 70]. Типи елементарних перекладацьких трансформацій на практиці «у чистому вигляді» трапляються рідко – зазвичай вони поєднуються один з одним, набуваючи характеру складних, «комплексних» трансформацій.

До найбільш частотних прийомів відтворення змісту ТО відносяться, як відомо, *лексичні перекладацькі трансформації* – різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою еквівалентної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу [4, с. 361]. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у тексті перекладу з причин семантичної або контекстуальної невідповідності. ФО –

складний мовний знак, як відомо, перекладається не як ізольований елемент, незалежний від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. [2: 300]. Однією з таких важливих характеристик є норми та традиції вживання ФО у тій чи іншій сфері мовлення. Крім того, їх переклад, враховуючи полісемію ФО не обов'язково передбачає тільки вибір словникових відповідників. Важливим є вміння підібрати контекстуальні відповідники, які не завжди фіксуються у двомовних фразеологічних словниках. При цьому, принципово важливим є той факт, що з приводу класифікації лексичних перекладацьких трансформацій існують різні точки зору [58]. Л.С.Бархударов, наприклад, запропонував свій погляд на диференціацію прийомів перекладу [8], розробивши цілу систему перекладацьких трансформацій в рамках трансформаційної моделі. Враховуючи специфіку досліджуваного матеріалу і виходячи із його функціонально-прагматичної специфіки, ми спираємось на класифікацію Л.С.Бархударова та виділяємо такі, релевантні для відтворення негативної семантики ФО прийоми:

- 1) серед лексичних трансформацій – конкретизація, генералізація, логічний розвиток поняття;
- 2) серед граматичних – субституція (морфологічна і синтаксична);
- 3) серед лексико-граматичних – додавання, транспозиція, стилістична компенсація, антонімічний переклад.

Перелічені прийоми характеризуються різною частотою в процесі відтворення ФО НС. Меншою мірою представлені *калькування і антонімічний переклад*, а *транскрипція і транслітерація* присутні в досліджуваних текстах виключно при найменуванні географічних понять та власних імен.

Найбільш частотним для відтворення негативної семантики ФО виявляється конкретизація. Відомо, що **конкретизація** – це процес *заміни слова або словосполучення з широким предметно-логічним значенням на одиницю мови перекладу з більш вузьким значенням*. В результаті одиниця мови-джерела

виражає **родове** поняття, а одиниця мови-перекладу – більш вузьке **видове** поняття, яке входить до складу даного роду. В багатьох випадках застосування конкретизації пов'язане з тим, що в мові перекладу відсутнє слово з таким же широким значенням. Перекладацька лексична трансформація **конкретизації** значення є важливим способом вибору контекстуального відповідника слова, яка зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів МП та традиціях мовлення, а також розбіжностями обсягу значення лексичної одиниці в МО і МП, внаслідок якої слово ширшої семантики в МО може бути замінене словом вузької семантики в МП [5: 277]. В багатьох випадках застосування **конкретизації** пов'язане з тим, що у мові перекладу відсутнє слово з таким же широким значенням, або через стилістичні міркування, наприклад: *Wir hätten sie **nicht im Stich lassen** dürfen.* – *Не треба було **кидати** її напризволяще.* [79: 8;] *Und **stinkreich** ist er auch, wenn man ihm glauben darf.* – *І якщо йому вірити, грошей у нього – **свині не їдять.*** [89: 21]

Наведений приклад підтверджує використання **конкретизації** семантики дієслова „lassen“ – «кидати» зі стилістичних міркувань. Як показує матеріал дослідження конкретизації підлягають не лише дієслівні лексеми МО, а й усі елементи ФО НС. Наприклад: 1). *Und **stinkreich** ist er auch, wenn man ihm glauben darf.* – *І якщо йому вірити, грошей у нього – **свині не їдять.*** С.21; 2) *Ihnen allen gegenüber musste man **Komödie und Anständigkeit spielen***- s. 28. - *Перед ними всіма Ядловкер був змушений **ламати комедію порядності.***с.226.

Закономірними і регулярними в рамках трансформаційної моделі перекладу виступають випадки використання автором української версії поєднання двох і більше видів трансформацій в одному реченні, наприклад:1) *Im Nu zog er es zurück, aber er wusste auch sofort, dass er damit nichts aus der Welt **schaufte**. Geschehen war geschehen!* S.46.- *Він притьмом відсмикнув його, та відразу зрозумів: цим уже нічого не **перекреслиш**. Що сталося, те сталося!* С.252. - логічний розвиток поняття+ синтаксична заміна; 2) *Ihre **Perücke verschob sich**, man sah unter den falschen braunen Haaren die echten wirren*

Knäuel ihrer grauen Locken, ... [87: 162]. – *Перука збилася набакир, із-під фальшивого, брунатного волосся показалися справжні, скуйовджені сиві патли,...* [79: 247] (пер. Ю. Прохаська: 247). – стилістична компенсація + Виключення.

Способи перекладу, які використані авторами україномовних варіантів художніх творів при відтворенні фразеологічних одиниць негативної семантики відрізняються значною різноманітністю. Саме при відтворенні ФО НС має місце творчий момент у праці перекладача, яка який полягає не механічної підстановці мовних знаків, а є свідомою дією, актом мислення, творчої волі. При аналізі трансляторних способів на матеріалі німецькомовних художніх творів крім конкретизації було визначено такі: *генералізація, логічний розвиток поняття, лексико-семантична (В.Н.Комісаров) субституція та стилістична компенсація*, застосування яких видається найбільш ефективним в процесі відтворення фразеологізмів в тексті роману. Генералізація, як *заміна мовної одиниці оригіналу, яка має більш вузьке значення, одиницею перекладу з більш широким значенням*, активно використовується авторами перекладів текстів художньої літератури. За визначенням прийом генералізації застосовується в тих випадках, коли: а) конкретне найменування якогось предмету, явища, події нічого не говорить адресату перекладу; б) є надлишковим в умовах даного контексту; в) загальне значення є більш прийнятним зі стилістичних причин. Для перекладу більшості ФО НС у художніх текстах, як показало дослідження, значущими є два останні критерія. Порівняймо, наприклад: *„besser ein Lappen als ein Loch – краще щось, як нічого* С.253. При перекладі узагальнозакріплених форм сталих словосполучень у МП використовуються кодифіковані відповідники в рамках таких трансляторних способів, як *генералізація, логічний розвиток поняття, лексико-семантична (В.Н.Комісаров) субституція та стилістична компенсація*. Їх застосування видається найбільш ефективним в процесі відтворення ФО НС, наприклад:

1) *Gewiss, man war ein Mensch, man **brachte** nicht gern jemanden ins Unglück!.*– Звичайно, він людина, і він не хотів завдавати комусь прикроці!.. (граматична заміна = субституція).

2) *Es machte ihm einige Pein, einer Gemeinde ein Schreiben zu schicken.*– Йому було незручно посилати громаді клопотання. (.стилістична компенсація).

Як показав порівняльний аналіз текстів ТО і ТП в рамках художнього дискурсу, авторські метафоричні порівняння негативної семантики перекладаються шляхом покомпонентного калькування, оскільки у таких компаративних зворотах внутрішня мотивація є прозорою, наприклад: wie die Hunde um einen Knochen raufen – гризтися як собаки за кістку; auf j-n wie eine kalte Dusche wirken – діяти на когось протверезуючи (як холодний душ). При цьому в більшості випадків в ТП зберігається, використана автором ТО персоніфікація, наприклад:

1) *Als das Sterben kein Ende mehr nehmen wollte, begann die Statthalterei, viele Ärzte und Medikamente nach dem Bezirk Zlotograd zu schicken.* .- Коли вмирання виявилось безконечним, губерніяльна управа почала присилати в Золотогородський повіт багато лікарів та ліків..антонімічний переклад

2) *Schlimm wäre es, wenn der Projektor uns im Stich lässt* (Mdl:247)

3) *So oder so war mir der Appetit vergangen.*- Хаї там як, але апетит як корова язиком злизала.

4) *Ihm schlug das herrschende Duftgemisch wie eine Faust ins Gesicht:*– Оця суміш запахів була йому, немов кулаком, в обличчя.

Доказом паралельного вживання декількох способів перекладу може слугувати більш розгорнутий, ніж речення, контекст, наприклад:

“Hör auf, mit deinem imaginären Freund zu sprechen“, sagte Charlotte. »Sonst landest du irgendwann noch in der Irrenanstalt. «Okay, ich wurde es ihr nicht ausrichten. Sie war ohnehin schon eingebildet genug. »James ist nicht imaginär, er ist unsichtbar. Das ist ja wohl ein großer Unterschied! «Wenn du

*meinst», sagte Charlotte. Sie und Tante Glenda waren der Ansicht, dass ich James und die anderen Geister nur erfand, **um mich wichtig zu machen**. Ich bereute es, ihnen jemals davon erzählt zu haben. Als kleines Kind war es mir allerdings unmöglich gewesen, über lebendig gewordene Wasserspeier zu schweigen, die vor meinen Augen an den Fassaden herumturnten und **mir Grimassen schnitten**. Die Wasserspeier waren ja noch lustig, aber es gab auch gruselig aussehende dunkle Geistgestalten, vor denen ich mich gefürchtet hatte. Bis ich begriff, dass Geister einem gar nichts anhaben können, hatte es ein paar Jahre gedauert. Das Einzige, was Geister wirklich tun können, ist, **einem Angst einzujagen**. James natürlich – nicht.”*

– Припини розмовляти зі своїм уявним другом, - буркнула Шарлотта. – Інакше коли-небудь **потрапиш у божевільню** (дослівний переклад).

Ні, нічого я їй не передаватиму. Вона й без того **дметься, як жаба проти вола** (фразеологічний еквівалент).

– Джеймс не уявний, він невидимий. Це велика різниця!

– Ну як собі знаєш, – відповіла Шарлотта. Вони з тіткою Глендою вважали, що я вигадала і Джеймса й інших привидів, щоб **пишнитися** (фразеологічний еквівалент). Я шкодувала, що колись розповіла їм про це. Звичайно, я тоді я була маленько. І навряд чи могла мовчати проо горгулій, які оживають перед очима на причілках будівель і **корчать мені всякі міни** (фразеологічний еквівалент). Горгулі були кумедні, проте існували і інші привиди, темні й страшні, яких я боялася. На те, аби зрозуміти, що привиди нікому не зашкодять, мені знадобилося років зо два. Привиди можуть хіба що **завдати страху** (фразеологічний еквівалент). Але не Джеймс. **Він би і мухи не зачепив** (додавання). (Пер. І. Андрущенко с.21).

Наступним способом перекладу ФО НС є **логічний розвиток поняття** (за іншою термінологією - модуляція, або смислове узгодження). Така заміна слова / словосполучення (ФО) у МО одиницею МП, значення якої впізнається не на базі словарних відповідностей, а логічно виводиться із контексту, є наочним проявом контекстуальної синонімії і застосовується перекладачами

для відтворення текстових фрагментів, що містять авторські характеристики та опис думок головного герою (дійових осіб). Наприклад:

1) *Angelina plauderte wie ein Wasserfall, ...* [236: 209]. - Ангеліні **пот не замикався** (пер. Н. Іваничук: 197) (логічний розвиток поняття).

2) *Im Nu zog er es zurück, aber er wusste auch sofort, dass er damit nichts aus der Welt schaffte. Geschehen war geschehen!* (S.46.)- Він прутьмом відсмикнув його, та відразу зрозумів: **цим уже нічого не перекреслиш. Що сталося, те сталося!**. (логічний розвиток поняття+ синтаксична заміна).

Лексико-семантична субституція: *"Madame Gaillard, obwohl noch keine dreißig Jahre alt, hatte das Leben schon hinter sich – Мадам Гайяр, хоч не мала ще тридцяти, поставила на своєму житті хрест"*. Надзвичайно вдалим виявився український субститут *"поставити хрест на своєму житті"*, який на конотативному рівні повністю тотожний німецькому фразеологізму негативної семантики. Вибір саме такого способу перекладу здійснювався з прагматичної точки зору, а саме орієнтуючись на українського читача й особливості стильових норм цільового тексту. При субституції, як правило, відбувається заміна денотативного образу. Поряд з цим перекладач нерідко змушений вдаватися до формально-граматичних змін, оскільки його метою є забезпечення стильової цілісності перекладу.

Стилістична компенсація, перекладацький прийом, під час якого – елементи смислу, об'єктивно втрачені при перекладі через різницю культур, передаються іншими лексичними одиницями, при чому необов'язково в тому ж самому місці тексту-перекладу, що і в тексті-оригіналу. Таким чином компенсуються іронія, гумор, каламбури, або емоційні висловлювання. Прикладами реалізації такого перекладацького прийому може бути: *"Auch das Dienstmädchen machte keine Anstalten zu kommen – Служниця теж не збиралася виходити"* (П.Зюскінд, «Парфуми» (ПФ)). В даному випадку перекладач замінив німецький фразеологізований вислів на нейтральну лексему в українській мові. Зворотню дескрипцію, коли нейтральна німецька лексема

відтворена фразеологічною одиницею в цільовій мові, можна виявити при перекладі наступного речення: *"der heilige Ernst, der kalte Ernst, der trockene Geschäftssinn, die an jedem Möbel, jedem Gerät ... klebten* – *свята серйозність, холодна серйозність, сухий господарський розум, знак якого лежав на усіх меблях, всіх приладах"*(П.Зюскінд,«Парфуми»).. Перекладач застосував засіб стилістичної компенсації, використавши замість дієслова *"kleben"* зворот **"знак лежить"**. Доповнивши переклад певним денотатом, перекладач частково змінив образність німецького вислову, однак конотативні зв'язки від цього не були порушені. Застосування *стилістичної компенсації* ілюструють також наступні приклади: 1). *Es machte ihm einige Pein, einer Gemeinde ein Schreiben zu schicken.*– **Йому було незручно** посилати громаді клопотання. С.232.(стилістична компенсація). 2)*Auch sie hegt Feindschaft gegen Eibenschutz..*- **І вона затаїла ворожість** до Айбенцютца. (стилістична компенсація); 2) *Ihre Perücke verschob sich, man sah unter den falschen braunen Haaren die echten wirren Knäuel ihrer grauen Locken, ...* [87: 162]. – **Перука збилася набакир, із-під фальшивого, брунатного волосся** показалися **справжні, скуйовджені сиві патли, ...** (пер. Ю. Прохаська: 247) – *стилістична компенсація*.

Як показують текстові фрагменти, стилістична компенсація може супроводжуватись застосуванням і генералізації (Приклад1,2).

Способи відтворення ФО НС на матеріалі текстів художнього дискурсу, як показує дослідження, не обмежуються застосуванням лише *лексичних перекладацьких трансформацій*. Ефективними в цьому відношенні є і *граматичні та лексико-граматичні перекладацькі трансформації*.

Грамаіичні трансформації при відтворенні синонімічних засобів

Аналіз українських перекладів текстів німецькомовної художньої літератури показав, що грамаіичні трансформації під час відтворення ФО НС відіграють суттєву роль. Кількість таких способів є значною, що об'єктивно

обумовлено розбіжностями системно-структурної будови німецької і української мов. Релевантними для досліджуваного матеріалу є такі види граматичних трансформацій – субституція (заміна): а) заміна частини мови; б) заміна форми слова; в) синтаксична заміна; г) заміна членів речення.

Субституція при відтворенні синонімічних засобів

Серед граматичних трансформацій в тексті перекладу слід назвати в першу чергу *заміну частини мови*, наприклад:

1) *Man hätte dem Leibusch Jadlovker schwerlich so viel Kunst der Vorstellung zugetraut – bärenstark und vierschrötig, wie er einmal war.* - *Мало хто міг би припустити, що Ляйбуш Ядловкер – сильний, як бицюган, і неповороткий – може так майстерно вдавати..(граматична заміна).*

Розповсюдженим видом граматичної трансформації в перекладі роману є *заміна форми слова*, наприклад:

1. *Mitten in diese seine Betrachtungen, die ihn ohnehin schon erschreckten, fiel ihr Wort unmittelbar, sozusagen ohne Sinn und Verstand.* - *Посеред цих спостережень, які вже самі собою наганяли неабиякий ляк, її слова увірвалися безпосередньо, так би мовити, не міркуючи і не зважаючи.* (граматична заміна).

2. *Gewiss, man war ein Mensch, man brachte nicht gern jemanden ins Unglück!.* S.45. – *Звичайно, він людина, і він не хотів завдавати комусь прикроців!.*

3. *Der Duft eines schweißenden Pferds galt ihm ebensoviel wie der zarte grüne Geruch schwellender Rosenknospen, der stechende Gestank einer Wanze nicht weniger als der Dunst von gespicktem Kalbsbraten, der aus den Herrschaftskuchen quoll.*- *Запах зіпрілого коня означав для нього те саме, що й ніжний зелений аромат трояндового пун'янка, а їдкий сморід блощиці — те саме, що й пахоці смаженої телятини на панській кухні.*

(*schweißendenPart. I* – зіпрілого(дієприкметник доконаного виду).

Проявом системних формально-структурних розбіжностей мов та впливу ФО НС на відтворюваний контекст є і застосовані автором перекладу **синтаксичні заміни**, наприклад:

1) *Bis ich begriff, dass Geister einem gar nichts anhaben können, hatte es ein paar Jahre gedauert.* - *На те, аби зрозуміти, що привиди нікому не зашкодять, мені знадобилося років зо два*

2) *Man hätte dem Leibusch Jadlovker schwerlich so viel Kunst der Vorstellung zugetraut – bärenstark und vierschrötig, wie er einmal war. S.21-* *Мало хто міг би припустити, що Ляйбуш Ядловкер – сильний, як бицюган, і неповороткий – може так майстерно вдавати.*

3) *Außer Cynthia glaubte allerdings niemand, dass Mr. Whitman der Duschgel-Mann sei.* - *Щоправда, крім Синтії ніхто не вірив, що містер Вітмен – це душо-гельний чоловік.*

Лексико-граматичні трансформації виступають проміжною ланкою між лексичними і граматичними перетвореннями мовного матеріалу і передбачають одночасне інтерпретацію зазначених системно-структурних характеристик. Їх використання автором української версії роману «Парфуми» обумовлено не лише розбіжностями між МО і МП, а й стилістичними причинами – прагненням максимального збереження змісту роману і забезпечення естетичної функції тексту перекладу. Серед найбільш частотних в тексті перекладу слід назвати *додавання, транспозицію, виключення. Транскрипція, транслітерація і антонімічний переклад* на основі їх незначної частотності і низької актуальності для аналізу відтворення ФО НС можуть бути залишені за рамками даної роботи. Частотність *додавання, транспозиції і виключення* підтверджують приклади:

1. *Ach, sie sind einsam, die längerdienenden Unteroffiziere! Nur Männer sehen sie, lauter Männer!-* *Ех, які ж вони самотні, ці підофіцери-понадстроковики! Що вони бачать? Самих чоловіків» с.201.(додавання)*

2. *Der Menschenduft ist immer ein fleischlicher Duft – also ein **sündiger Duft**.* - Людський запах -- це завжди запах тіла, а отже, **запах гріховний**. (Транспозиція)

3. ..., *wie eine tote Kerze sah sie aus in der glatten weißen Jacke* [238: 197]. - ..., у своїй гладенькій білій сорочці вона виглядала тоді **як мертва свічка** (пер. Ю. Прохаська: 295). (Транспозиція)

4. *Ihre Perücke verschob sich, man sah unter den falschen braunen Haaren die echten wirren **Knäuel** ihrer grauen Locken, ...* [238: 162]. - Перука збилася набакир, із-під фальшивого, брунатного волосся показалися **справжні, скуйовджені сиві патли**, ... виключення (пер. Ю. Прохаська: 247).

Перекладацькою практикою доведено, що переклад з однієї мови на іншу неможливий без *граматичних трансформацій* оскільки це обумовлено різницею мовних систем. Граматичні трансформації – це зміни не лише морфологічного характеру, алей перебудова речення (зміна його структури). Граматичні трансформації зумовлюються об'єктивними причинами – як чисто граматичного, так і лексичного характеру, що є проявом розбіжностей мовних систем. При зіставленні граматичних категорій і форм німецької і української мов виявляються наступні системні розбіжності: 1) відсутність тієї чи іншої категорії в одній з мов; 2) частковий збіг; 3) повний збіг. Необхідність граматичних трансформацій природно виникає лише в першому і другому разі. В українській мові, у порівнянні з німецькою, відсутні такі граматичні категорії, як артикль, а також інфінітивні та прийменникові комплекси й абсолютна номінативна конструкція. Частковий збіг або розбіжності у значенні та вживанні відповідних форм і конструкцій теж вимагає граматичних трансформацій. Сюди можна віднести такі розбіжності, як часткова невідповідність категорії числа, невідповідності у формах пасивної конструкції, неповний збіг форм інфінітива й дієприкметника, деякі відмінності у вираженні модальності. Артикль (як означений, так і неозначений), незважаючи на своє значення, нерідко вимагає смислового вираження в

перекладі. Як відомо, обидва артикли мають займенникове походження: означений артикль походить від вказівного займенника, а неозначений – від неозначеного, який належить до числівника один. Ці первинні значення артиклів іноді виявляються в їх сучасному вживанні. У такому разі їх лексичне значення має зберігатися в перекладі, інакше український відповідник буде неповним і неточним, оскільки денотативне значення артиклів семантичне, є невід’ємною частиною всього смислового змісту речення, наприклад:

1) *Bis ich begriff, dass Geister **einem** gar nichts anhaben können, hatte es ein paar Jahre gedauert [87]. - На те, аби зрозуміти, що привиди **нікому** не зашкодять, мені знадобилося років зо два [79].*

Дуже часто граматичні трансформації необхідні й при відтворенні окремих форм і конструкцій через деякі розбіжності в значенні та вживанні останніх. Такі розбіжності спостерігаються у вживанні категорії числа, роду, часу тощо. Трансформаційний аналіз ЛО, покладений в основу трансформаційної моделі перекладу [7:186], виявився поряд з методами відтворення релевантним і для перекладу ФО НС як комплексного мовного знаку. Отже, процес ефективного відтворення ФО НС обумовлений необхідністю застосування трансформаційного методу, однак, враховуючи їх комплексний характер та системно-структурні розбіжності німецької та української мови, не може обмежуватись лише застосуванням лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій через системно-структурні розбіжності німецької та української мови.

Очевидно, що засоби відтворення такої специфічної групи ФО слід розглядати як такі, що діляться на *фразеологічні і нефразеологічні (описові)*. При фразеологічних способах відтворення фразеології мови оригіналу в мові перекладу, при максимальному збереженні смислу висловлювання, з найбільшою повнотою передаються елементи форми цього висловлювання, тобто структура ФО НС. Безпосередньою причиною існування *фразеологічних еквівалентів* є певна *універсальність категорій людського мислення*, наявність

семантичних універсалій і певна спільність людського досвіду. Необхідність використання *фразеологічних еквівалентів* випливає з *денотативної теорії перекладу*, яка спирається на той безперечний факт, що в процесі спілкування люди обмінюються думками (інформацією) про матеріальні чи позаматеріальні явища реальної дійсності, єдиної для всього людства або, принаймні, для великого мовного ареалу через спільність довколишнього світу, біологічного середовища, виробничих і життєвих процесів. У процесі перекладу ФО НС часто виявляється неможливим використовувати відповідність лексичних одиниць, зафіксованих у лексикографічних джерелах. У подібних випадках слід застосовувати метод трансформаційного перекладу, що полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення, або ж її повній заміні з метою адекватної передачі змісту висловлення, в нашому випадку – ФО НС.

В сучасній лінгвістичній літературі для характеристики трансформацій ФО використовуються різні терміни: *фразеологічні видозміни, перетворення, модифікації, дефразеологізація*. Поняття фразеологічної трансформації (ФТ) має різне тлумачення. Т.С.Гусейнова вбачає під ФТ будь-яке відхилення від загальноприйнятої норми, яке закріплене в лінгвістичній літературі, а також «імпровізовану зміну в експресивно-стилістичних цілях» [41:7], наприклад: *Das ist alles Scheiße!* > *Das ist alles Scheibe!* [12; S.808]. Використана ФТ, заснована на принципі звукової подібності разом з явищем евфемізації з метою заміни слова з прошарків низької лексики. У таких випадках, як правило, відсутня семантична подібність трансформованих лексичних одиниць - вони підібрані лише за співзвучністю - і тому похідна одиниця несе дещо інший зміст.

З іншої точки зору [3:89] під ФТ слід розуміти такі «релевантні зміни в лексичному складі, синтаксичній структурі, семантиці, за яких узуально-стала форма ФО протиставляється його оказіональній формі. Термін «модифікація ФО» - (в іншій термінології ФТ) – означає «креативні зміни в складі ФО, що не відповідають формі, зафіксованій у словнику, та зумовлені цілями певного контексту [47:114]. наприклад: *“Ich habe Ihnen den kleinen Finger gegeben“ sagte*

sie, “*glauben Sie bloß nicht, Sie bekommen die ganze Hand?*” (AWH2:399). В даному випадку мова іде про семантичну трансформацію відомого фразеологізму – паремії “*Wenn man dem Teufel den kleinen Finger gibt, nimmt er die ganze Hand*”. Перелічені способи відтворення ФО НС слід віднести до нефразеологічних.

Таким чином, в ході дослідження було встановлено, що перекладацькі трансформації – як прийоми відтворення негативної семантики ФО відіграють, поряд з методами перекладу, важливу роль у процесі досягнення адекватності перекладу названих одиниць, але об'єктивно необхідні лише у випадку трактування ФО НС як Єдиного мовного знаку, що прирівнюється за значенням до автономної лексичної одиниці. Крім того, на їх застосування впливають стилістичні міркування перекладача. Найбільш ефективними прийомами є: *транспозиція, додавання, виключення та граматична субституція*, що підтверджує і статистика – *транспозиція, граматична субституція, стилістична компенсація, додавання та виключення*.

Серед методів перекладу, в свою чергу, в результаті аналізу було виділено 4 основних типи: *метод фразеологічного еквівалента, метод фразеологічного аналога, дослівний переклад фразеологізмів (калькування), описовий переклад фразеологізмів*. Дослідження показало, що 60% від 100 відібраних для аналізу фразеологічних одиниць негативної семантики перекладено шляхом фразеологічної аналогії, 10% - методом калькування, 10% - методом пошуку фразеологічного еквівалента та 20% - шляхом описового перекладу. Статистика використання перекладацьких прийомів, така:

- 1) *стилістична компенсація – 29,41%;*
- 2) *граматична субституція (морфологічна заміна) - 23,85%;*
- 3) *синтаксична заміни- 17,64%*
- 4) *транспозиція – 11,7%;*
- 5) *додавання – 5,8%;*

- б) *виключення* - 5,8%;
- 7) *антонімічний переклад* – 5,8%.

Висновки до розділу 3

Як вже зазначалось, фразеологізми відносяться до специфічної лексики в складі німецької мови, тому їх відтворення українською мовою – складне перекладацьке завдання. Проблема відтворення ФО ускладнюється тим, що багатьом німецьким фразеологізмам властива багатозначність і стилістична різноплановість [18]. В процесі перекладу таких ФО необхідним є передача змісту й максимальне відображення його образності за допомогою аналогічних одиниць української мови з максимальним збереженням стилістичної функції ФО. Специфічний вплив на процес перекладу здійснює і структура ФО, оскільки вони, виражаючи особливості національного мислення, народного побуту, звичаїв та традицій, представляють собою словосполучення або навіть мікроконтексти.

Завданням розділу 3 було: надати загальну характеристику способів перекладу ФО НС, розподіливши їх на методи відтворення семантики досліджуваних ФО та прийоми – перекладацькі трансформації. В ході аналізу практичного матеріалу було з'ясовано, що усі методи відтворення ФО НС можна розділити на **фразеологічні і нефразеологічні**. До фразеологічних способів відносяться *метод фразеологічного еквіваленту, метод фразеологічного аналогу та калькування*; до нефразеологічних способів перекладу – відповідно: *описовий та антонімічний переклад та окремі види перекладацьких трансформацій*. Було зазначено, що більшість дослідників (В.Н. Комісарів, Л.Ф. Дмитрієва:Є Кунцевич, Е.А. Мартінкевіч, Н.Ф. Смирнова) виділяють *чотири* основні способи перекладу фразеологізмів:

метод фразеологічного еквівалента; метод фразеологічного аналога; дослівний переклад фразеологізмів (калькування); описовий переклад фразеологізмів. Інші автори [6: 102] додають до можливих способів відтворення ФО й *калькування, антонімічний переклад та комбінований переклад.* Крім того, в Розділі 3 подається детальна характеристика перелічених способів перекладу, релевантних для ФО НС. З метою більш глибокого вивчення процесу відтворення досліджуваних ФО в рамках розділу 3 було **наведено класифікацію ФО НС** за семантичним групами та подано розгорнуту характеристику їх стилістичної, функціональної, етимологічної специфіки та варіанти перекладу українською мовою з аналізом технології відтворення. Підсумовуючи наведені приклади ФО НС та використані для їх відтворення методи, можна зробити висновок, що диференціація цих методів від найбільш частотних до найменш вживаних виглядає таким чином:

**1.ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини;
характеристика розумових здібностей:**

- a) *калькування;*
- b) *фразеологічна аналогія;*
- c) *антонімічний переклад;*
- **прояв гніву /люті :**
 - a) *фразеологічний еквівалент;*
 - b) *фразеологічний аналог;*
 - c) *калькування;*
- **потворність :**
 - a) *фразеологічний аналог;*
 - b) *калькування;*
- **статура людини :**
 - a) *фразеологічний аналог;*
 - b) *калькування;*
 - c) *повний фразеологічний еквівалент;*

- **вік людини (старий):**
 - a) *фразеологічний аналог;*
 - b) *калькування;*
 - c) *повний фразеологічний еквівалент;*
- **загальний зовнішній вигляд людини:**
 - a) *фразеологічний аналог;*
 - b) *калькування;*
 - c) *повний фразеологічний еквівалент;*
- **зовнішність+внутрішній стан (негативна оцінка):**
 - a) *фразеологічний аналог.*

2.ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності

- **Семантична група з позначенням якості дії/процесу:**
 - a) *фразеологічний аналог;*
 - b) *фразеологічний еквівалент;*
 - c) *калькування;*
- 3. ФО негативної оцінки соціально значущих явищ**
- **Семантична група ФО НС презирства, зневаги:**
 - a) *фразеологічний еквівалент;*
 - b) *фразеологічний аналог;*
 - c) *калькування;*
- **Семантична група ФО НС відрази, гидливості:**
 - a) *фразеологічний еквівалент;*
 - b) *калькування;*
- **Семантична група на позначення негативних почуттів, емоцій:**
 - a) *калькування;*
 - b) *фразеологічний аналог.*

Окрему увагу приділено тому факту, що українські та німецькі ФО НС часто схожі за структурою та значенням. Це може спричиняти неточність при перекладі під час вибору характеристики людини (ein Bulle von Kerl - фізично здорова та міцна людина чи тупа та неотесана людина), або виборі невірною еквіваленту для відтворення ФО (wie ein Bär schwitzen - мокрий як миша).

Під час розгляду *нефразеологічних способів* відтворення ФО НС, а саме - використання перекладацьких трансформацій при їх перекладі встановлено, що:

- 1) інтерес в цьому відношенні привертає *трансформаційний аналіз ЛО* як науково-дослідна технологія;
- 2) різні позиції щодо розділення трансформацій на види зводяться до їх класифікації на *граматичні і лексичні трансформації (ЛТ, ГТ)*, та комплексного виду – так звані *лексико-граматичні трансформації (ЛГТ)*, при виконанні яких змін зазнають обидва мовні рівні;
- 3) такий поділ є значною мірою приблизним і умовним [7: 70];
- 4) переклад з однієї мови на іншу неможливий без граматичних трансформацій - змін не лише морфологічного характеру, але й перебудова речення (зміна його структури);
- 5) у випадку відсутності відповідних лексичних одиниць, зафіксованих у лексикографічних слід застосовувати метод *трансформаційного перекладу*, що полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення, або ж її повній заміні;
- 6) поняття *фразеологічної трансформації (ФТ)* хоча й має різне тлумачення, наприклад: «ФТ будь-яке відхилення від загальноприйнятої норми, закріплене в лінгвістичній літературі, а крім того «імпровізовану зміну в експресивно-стилістичних цілях», [41: 7], але у будь-якому випадку є релевантним для відтворення ФО НС.

Отже, в ході дослідження в рамках Розділу 3 було встановлено, що перекладацькі трансформації – як прийоми відтворення негативної семантики ФО – відіграють, поряд з методами перекладу, важливу роль у процесі досягнення адекватності перекладу названих одиниць. За статистикою найбільш ефективними прийомами є: *стилістична компенсація – 29,41%*; *граматична субституція (морфологічна заміна) - 23,85%*; *синтаксична заміни- 17,64%* та *транспозиція – 11,7%*. Менш розповсюдженими виявились: *додавання – 5,8%*; *виключення - 5,8%*; *антонімічний переклад – 5,8%*. Серед методів перекладу, в свою чергу, в результаті аналізу було виділено 4 основних типи: *метод фразеологічного еквівалента, метод фразеологічного аналога, дослівний переклад фразеологізмів (калькування), описовий переклад фразеологізмів*, найбільш ефективних для реалізації цього завдання.

Статистичний аналіз свідчить, що 60% вибраних фразеологічних одиниць перекладено шляхом фразеологічної аналогії, 10% - методом калькування, 10% - методом пошуку фразеологічного еквівалента та 20% - шляхом описового перекладу.

ВИСНОВКИ

Виходячи з обраної теми дипломної роботи - «Специфіка відтворення фразеологічних одиниць негативної семантики (на матеріалі текстів сучасної німецькомовної художньої літератури)» було проаналізовано існуючу наукову літературу з даної проблематики. В ході аналізу теоретичних джерел встановлено мовний статус фразеологізмів серед інших знаків мовної системи і функцію ФО як інструменту реалізації потреби етносу у номінативних засобах комунікації – засобів емоційного впливу, характеристик людини, предметів, явищ, вираженні почуттів, емоційних оцінок. Принципове значення при цьому має зовнішній, матеріальний бік фразеологізмів, як знаків, які складаються їхніми компонентами, пов'язаними синтаксичним зв'язком. Такий тип зв'язку утворює опосередкований мовний знак, який вказує на певне уявлення через інше уявлення [1: 19].

Встановлено, що: ФО можуть вивчатися з позицій різних лінгвістичних напрямків (лексикологія, стилістика, практична граматики тощо), але визначальними завжди є ті з них, які сприяють розкриттю диференціальних ознак, як і самої сутності фразеологізму у порівнянні з іншими одиницями мови – словом, словосполученням, відзначаючи спільні та відмінні їх риси. [10:56].

Результатом аналізу існуючих точок зору на природу ФО стало визнання того факту, що:

- 1) фразеологічна номінація істотно відрізняється від лексичної, оскільки належить до специфічної непрямой (вторинної) номінації і ускладнена конотативним значенням;
- 2) в основі фразеологізму лежать асоціативні трансфери (у процесі мовлення відбувається передача інформації оцінного характеру не лише об'єктивного, але й суб'єктивного);
- 3) на відміну від лексем, фразеологізми належать до знаків мови, що характеризують лише окремі якості;

4) основна функція ФО полягає не стільки в номінації денотатів (референтів), скільки у характеристизації його у певному відношенні, поданні певної оцінки - позитивної чи негативної з певним ступенем інтенсивності;

5) Елементами фразеологічної підсистеми є, в основному, експресивно забарвлені одиниці.

В роботі було проаналізовано існуючі класифікації ФО у *німецькому та українському мовознавстві*, виконано їх порівняльний аналіз, а також наведено *перекладацьку класифікацію*, релевантну для подальшого перекладацького аналізу обраної для завдань даної роботи групи - *ФО на позначення негативної семантики*. Результатом аналізу теоретичних джерел є узагальнення внеску *семантичної класифікації* німецьких дослідників *Е.Азріколи, Г.Гернера та Р.Кюхнера, етимологічної класифікації В.Шмідта*, класифікації ФО *Т.Шиппан*, й класифікації, наведеної *Фридрихом Зайлером* для художньої літератури. Теоретичні джерела показують, що в рамках вітчизняного мовознавства найбільш визнаними є наступні класифікації:

1) *семантична класифікація* (В.В.Виноградов, В.П.Жуков, М.М.Шанський, І.В.Абрамець, Б.О.Ларін) на основі принципу нерозкладності семантики розрізняє – фразеологічні єдності, зрощення та сполучення;

2) *граматична* (В.Л.Архангельський, Ф.А.Краснов, О.І.Молотков) виділяє – іменні, дієслівні, ад'єктивні, адвербіальні та вигуківі ФО;

3) *структурна* (М.Т.Тагієв) виділяє ФО з одно-; дво-; та трипозиційне оточення;

4) *функціональна* (Л.А.Щукіна, Н.Burger) розрізняє комунікативні та номінативні ФО;

5) *стилістична* (О.С.Ахманова, В.В.Виноградов:Г.Гаврін, М.М.Шанський, Л.А.Булаховський) розрізняє – між стильові, розмовнопобутові, книжкові ФО, архаїзми, історизми;

6) *перекладознавча* (Р.П.Зорівчак) розділяє ФО на основі шляхів переосмислення їх компонентів – мета метафора, гіпербола, метонімія; ФО з

вільних словосполучень, ФО, виниклі через послаблення значення їх компонентів, ФО, породжені позамовними чинниками [24, с. 168-169]

7) *структурно-семантична класифікація* фразеологічних одиниць, розроблена *В.В.Виноградовим* [14].

8) перекладацька класифікація *Т.Р.Кияка, А.М.Науменка* та *О.Д.Огуйя*, яка розрізняє [12: 170-186].

Виділені класифікації, мають свою принципову релевантність для вивчення способу відтворення ФО НС в структурі даного дослідження. В подальшому були розглянуті наступні характеристики ФО НС: специфіка емотивного значення ФО такого типу в німецькій та українській мовах; особливості вживання ФО НС в обох мовах, а також роль контексту в реалізації емотивного значення ФО обраної тематичної групи.

Встановлено, що емоційна складова мови виступає предметом вивчення низки дисциплін (лексикологія, стилістика тощо), в межах яких досліджується так звана «емоційна» лексика – стилістично забарвлені слова і словосполучення. В ході аналізу формування емоційного компонента негативної семантики ФО було встановлено, що в сучасній лінгвістиці існує розмежування понять *емоційної* й *емотивної* компетенції. В рамках даної роботи ми спиралась на точку зору **В.І. Шаховського**, який визначає *емотивність* як таку, що включає чотири складових частини - *експресивність* поряд з *інтенсивністю, оцінністю* та *образністю*, актуальні для вивчення зазначених складових в структурі ФО на позначення негативної семантики (ФО НС). Під час розгляду ФО НС в українській та німецькій мовах з'ясовано, що:

1) становлення *емотивного компонента* значення фразеологічних одиниць є невід'ємною складовою загального фразотворчого процесу [21: 95];

2) на відміну від слів, стійкі словосполучення утворюються в системі будь-якої мови завдяки процесам фразеологізації вільних словосполучень [18: 22], а також завдяки переосмисленню слова, сполучення слів, яке позначає емотивну інформацію [17: 11];

3) емотивність як категоріальна ознака фразеологічних одиниць у процесі семантичних змін процесу вторинної номінації може доповнювати предметно-логічне значення, виділятися, підсилюватися, послаблюватися, розширювати сему оцінності... [17 с. 21].

Корпус відібраних для аналізу ФО НС свідчить, що переважна їх частина репрезентує *негативну емотивність*, включаючи негативну оцінку засобів емоційного впливу, характеристик людини, предметів, явищ, вираження почуттів, які часто виражаються в дуже емоційний спосіб. Аналіз *вживання ФО НС* в німецькій та українській мові показав, що вивченню емоційно-чуттєвого аспекту комунікації на матеріалі текстів художнього дискурсу приділяється на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки особлива увага. Проте, ФО негативної емоціонально-оцінної семантики з точки зору їх *перекладу* й дотепер залишаються недостатньо повно вивченими. З метою поглибленого аналізу ФО НС з названих позицій було виділено такі тематичні групи:

I.ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини:
характеристика розумових здібностей

- прояв гніву /люті
- потворність
- статура людини
- вік людини (старий)
- загальний зовнішній вигляд людини
- зовнішність+внутрішній стан (негативна оцінка)

II.ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності

- якості дії/процесу
- певного процесу та специфіки його протікання
- статичної негативної характеристики явища, закріпленої у суспільній свідомості,

- невідповідності окремих ознак процесу/явища з точки зору суспільної свідомості,
 - одноманітності протікання процесу /характеристик певного явища
 - нераціональності протікання певного процесу/явища
 - негативного фактичного або прогнозованого результату процесу,
- наприклад

III.ФО негативної оцінки соціально значущих явищ

- характеристики побутового життя
- характеристики рівня побутового життя;
- характеристики особистих відносин у побутовому житті
- тематична група ФО НС презирства, зневаги
- тематична група ФО НС відрази, гидливості
- тематична група на позначення негативних почуттів, емоцій
- прагнення приховати певні недоліки - жадібність, некомпетентність
- раптовість появи певного негативного явища/ події:

Аналіз функціонування ФО НС показав неефективність їх розгляду в ізоляції від контексту, оскільки він не забезпечує розкриття глибини їх специфічної семантики без зв'язку з складними смисловими стосунками у певному контексті, що підвищує вірогідність перекладацьких помилок. Крім того, для адекватного відтворення певної ФО важливо враховувати два типи контексту – *вузький* (мовне оточення фразеологізму, в якому реалізуються його синтаксичні й граматичні зв'язки, семантико-стилістичні властивості) та *широкий* (це частина тексту, що розкриває причини авторського вживання конкретної фразеологічної одиниці) [34: 108].

Серед результатів роботи в цілому слід назвати наведену загальну характеристику способів відтворення ФО НС, яка включає *методи відтворення семантики* досліджуваних ФО та *прийоми* – перекладацькі трансформації. В

ході аналізу практичного матеріалу було з'ясовано, що *переважну роль відіграють методи відтворення ФО НС, які можна розділити на **фразеологічні** (метод фразеологічного еквіваленту, метод фразеологічного аналогу та калькування); **і нефразеологічні** (описовий та антонімічний переклад)*. В ході роботи було встановлено, що для відтворення ФО НС найбільш ефективними виявились - *метод фразеологічного еквівалента, метод фразеологічного аналога, дослівний переклад (калькування), описовий переклад*. Крім того, в роботі подається детальна характеристика перелічених методів перекладу, релевантних для ФО НС.

З метою більш глибокого вивчення процесу відтворення досліджуваних ФО було *наведено класифікацію ФО НС* за тематичним групами та подано розгорнуту характеристику їх стилістичної, функціональної та етимологічної специфіки та варіанти перекладу українською мовою з аналізом технології відтворення. Підсумовуючи наведені приклади використання зазначених методів в процесі перекладу ФО НС, можна навести таку їх диференціацію:

1) Тематична група на позначення розумової діяльності:

- a) калькування;
- b) фразеологічна аналогія;
- c) антонімічний переклад.

2) Тематична група загальної негативної характеристики людини:

- a) фразеологічний аналог;
- b) калькування.

3) Тематична група з позначенням якості дії:

- a) фразеологічний аналог;
- b) фразеологічний еквівалент;
- c) калькування.

4) Тематична група ФО на позначення гніву, люті:

- a) фразеологічний еквівалент;
- b) фразеологічний аналог;

- c) калькування.
- 5) **Тематична група ФО НС презирства, зневаги:**
 - a) фразеологічний еквівалент;
 - b) фразеологічний аналог;
 - c) калькування.
- 6) **Тематична група ФО НС відрази, гидливості:**
 - a) фразеологічний еквівалент;
 - b) калькування.
- 7) **Тематична група зі значенням негативних почуттів, емоцій.**
 - 8) калькування;
 - a) фразеологічний аналог.

Під час розгляду *нефразеологічних способів* відтворення ФО НС – використання *перекладацьких трансформацій* – встановлено, що:

- 1) інтерес в цьому відношенні привертає *трансформаційний аналіз ЛО* як науково-дослідна технологія;
- 2) різні позиції щодо розділення трансформацій на види зводяться до їх класифікації на *граматичні і лексичні трансформації (ЛТ, ГТ)*, та комплексного виду – так звані *лексико-граматичні трансформації (ЛГТ)*, при виконанні яких змін зазнають обидва мовні рівні;
- 3) такий поділ є значною мірою приблизним і умовним [7: 70];
- 4) переклад з однієї мови на іншу неможливий без *граматичних трансформацій* - змін не лише морфологічного характеру, але й перебудова речення (зміна його структури);
- 5) У випадку відсутності відповідних лексичних одиниць, зафіксованих у лексикографічних слід застосовувати метод *трансформаційного перекладу*, що полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення, або ж її повній заміні;
- 6) поняття *фразеологічної трансформації* хоча й має різне тлумачення, наприклад: «ФТ будь-яке відхилення від загальноприйнятої норми,

яке закріплене в лінгвістичній літературі, а також «імпровізовану зміну в експресивно-стилістичних цілях», [41: 7], у будь-якому випадку є релевантним для відтворення ФО НС.

7) ФО різної структурно-семантичної специфіки, зокрема, ФО негативної семантики реалізують у художньому дискурсі свій емотивний потенціал, що значною мірою впливає на процес їх відтворення.

Отже, результатом роботи є той факт, що перекладацькі трансформації різного типу відіграють важливу роль у процесі досягнення адекватності відтворення ФО НС. В ході перекладацького аналізу було виявлено 4 основних методи перекладу ФО НС німецької мови: *метод фразеологічного еквівалента, метод фразеологічного аналога, дослівний переклад фразеологізмів (калькування), описовий переклад фразеологізмів*, найбільш ефективних для реалізації цього завдання. Статистичний аналіз свідчить, що 60% вибраних фразеологічних одиниць перекладено шляхом фразеологічної аналогії, 10% - методом калькування, 10% – методом пошуку фразеологічного еквівалента та 20% – шляхом описового перекладу. Серед прийомів перекладу ФО НС – перекладацьких трансформацій – найбільш ефективними виявились *граматична субституція, транспозиція, додавання, виключення, та стилістична компенсація*, що підтверджує і статистика – найбільш ефективними прийомами є: *стилістична компенсація – 29,41%; граматична субституція (морфологічна заміна) - 23,85%; синтаксична заміни- 17,64% та транспозиція – 11,7%*. Менш розповсюдженими виявились: *додавання – 5,8%; виключення - 5,8%; антонімічний переклад – 5,8%*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. – Харків, 1983. – 137с.
2. Аллаярова Р. Р. Национально-специфические элементы семантики устойчивых словесных комплексов современного немецкого языка: : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Р. Р. Аллаярова. – М., 1987. – 27 с.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования) Текст. : учебное пособие для студентов пед. ин-тов мпец. «Иностр. язык»./ И.В. Арнольд. 3-е изд. – М.: Просвещение, 1990. – 300с.
4. Арсеньева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. - Казань: Изд-во Казан.ун-та, 1989. - 123с.
5. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. - М.: Наука, 1988. - 338 с.
6. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. - М.: Изд-во ин. лит., 1955. - 416 с.
7. Баран Я.А., Зимомря М.І., Білоус О.М., Зимомря І.М. "фразеологія: знакові величини" Вінниця: Нова Книга, 2008.
8. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Бархударов Л. С. – Москва : Изд. “Международные отношения”, 1975. – 238 с.
9. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: [підр. для студ. вищих навч. закладів] / Флорій Сергійович Бацевич. - К.: ВЦ “Академія”, 2004. – 344
10. Білоноженко В.М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк. - К.: Наук. думка, 1989. - 154 с.
11. Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту “страх”: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської прози):

дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Олексій Олександрович Борисов. - Ж., 2005. - 252 с.

12. Брандес М.П. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков) : учеб.пособие. – 3-е изд., стереотип. / М. Брандес, В. Провоторов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 224 с.

13. Будз О.М. Критерії визначення антонімів// Іноземна філологія: Випуск 50 – Львів, 1978. – 198с.

14. Бурлакова В.В. Основы структуры словосочетания в современном английском языке. Издательство Ленинградского университета. – Ленинград, 1975. – 565с.

15. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц / Виноградов В.В. -- М: Наука, 1986. -- 243 с.

16. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы): [учебное пособие] / Виктор Сергеевич Виноградов. - М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001, - 224 с.

17. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. / Сергей Влахов, Сидор Флорин. – М.: Валент, 2009.- 360 с

18. Гак В.Г. Фразеология, образность и культура// Советская лексикография. Сборник статей. – М., 1988. – С. 159 – 169.

19. Гамзюк М.В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови: автореф. дис. на здобуття ступ. доктора філолог. наук / М.В. Гамзюк. - К., 2001. - 31 с.

20. Гамзюк М.В. Емотивний компонент значення в процесі створення фразеологічних одиниць: На матеріал німецької мови: Монографія. - К.: Видчий центр КДЛУ, 2000. - 256 с.

21. Головіна Н.Б. "фразеологічна стилістика побажань української та німецької мов", // Наукові записки - Випуск 95. - Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. - Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2011-580с.

22. Губочкина Л.Ю. Лексико-семантические и лексико-стилистические переводческие трансформации : [монография] / Любовь Юрьевна Губочкина. - Москва: Изд-во МГОУ, 2010 - 296 с.
23. Девкин В.Д. Немецкая разговорная речь: Синтаксис и лексика [текст] / В.Д. Девкин. - М.: Междунар. отношения, 1979. - 256 с..
24. Денисенко С. Н. Фразеобразование в немецком языке (фразеологическая деривация как системный фактор фразеобразования) / Денисенко С. Н. – Львов : Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1988. – 197 с.
25. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов.- М.: Просвещение, 1990. - 160с.
26. Зорівчак Р. П. Принципи підходу до фразеологічної одиниці в перекладознавчих дослідженнях / Р. П. Зорівчак // Теорія і практика перекладу. – Київ : Вид-во при Київ. держ. ун-ті видавнич. об'єднання “Вища школа”, 1979. – Вип. 1. – С. 108–122.
27. Кияк Т.Р. Перекладознавство. (німецько-український напрям): підручник / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д.Огуй. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 523с.
28. Комісаров В.Н.Лингвистика перевода. / В.Н. Комиссаров. - М.: Либроком - 2009. - 176с.
29. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н Комиссаров. - М.: ЭТС. - 2002. - 424с.
30. Кондратенко Н. В. Український модерністський і постмодерністський дискурс: комунікативно-прагматичний та текстово-синтаксичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н.В. Кондратенко – Київ – 2012. – 40 с.
31. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – М.: Высш. школа, 1986. – 122с.
32. Латышев Л.К. Технология перевода. Уч. Пос. по подготовке переводчиков (с нем. яз). – М.: НВИ ТЕЗАУРУС, 2001. – 280с.

33. Літвінова М. М., Семантичні властивості фразеологічних одиниць зі значенням рис характеру людини (на матеріалі німецької мови XIX-XX ст.), - Автореф. Дис. на здобуття ступ. Канд.. філол. наук, К., 2000. - 18 с.
34. Літвінчук І.М. Прагматика емотивного тексту: автореф. дис. на здобуття ступ. канд. філолог. наук / І.М. Літвінчук. - К., 2000. - 17 с.
35. Міщенко Л.А. Посібник з художнього перекладу до курсу ТПП. – Вінниця.:Нова книга, 2003.-176с.
36. Муніца С.М. Адъективные компаративне фразеологические единицы в немецком и украинском языках: Дис. Канд..филол.наук: 10.02.04.- К.. 1975.- 191с.
37. Найда А.М. Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний і структурний аспекти): Дис. Канд..филол.наук: 10.02.01.- Дніпропетровськ, 2002.- 208с.
38. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. – М., Наука,1989. – 98с.
39. Переломова О. С. Інтертекстуальність як системо твірна текстоводискурсивна категорія,
URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_10
40. Пономаренко А.Ю. Фразеологічні одиниці з демінутивним та аугментативним компонентом у сучасній українській мові: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Пономаренко Аліна Юріївна. - Ніжин, 2003. - 240с.
41. Ройзензон, Л. И. Лекции по общей и русской фразеологии [Текст] : Учеб. пособие ... русской фразеологии: Учеб. пособие / М-во высш. и сред. спец. образования УзССР. Самарк. гос. ун-т им. Алишера Навои. - Самарканд, 1974. - 223 с.
42. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. - Полтава: Довкілля - К., 2006. – 716 с.
43. Смит Л.П. Фразеология английского языка / Л. П. Смит ; [пер. с англ. А. Р. Игнатьева].– М.: Учпедгиз, 1959. – 390 с.
44. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка. – Учеб. пособие / М.: Академия, 2003. - 252с.

45. Сусов И. П. Введение в языковедение: учеб. для студ. лингвист. м филол. спец. / Сусов И. П. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 397 с.
46. Тарануха Т. "фразеологічні одиниці на позначення рис характеру людини з компонентами-зооморфізмами в українській та німецькій мовах". // Наукові записки - Випуск 95. - Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. - Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2011.- 580 с.
47. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. - М., 1986.
48. Тимощук Н.П. Функціонування фразеологізмів у романах Йозефа Рота: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н. П. Тимощук. -- Львів, 2005. -- 19 с.
49. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 24 (63). 2011 г. № 4. Часть 2. С.191-197.
50. Харчук О.В. Фразеологічні одиниці з кінетичним компонентом у сучасній німецькій мові: семантико-структурний аспект: Автореф. Дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Київськ. нац. лінгвіст. Ун-т. Київ, 2006. - 19 с.
51. Худяков И.Н. Об эмоционально-оценочной лексике / И.Н. Худяков // Филологические науки. - 1980. - № 2. - С. 79-82.
52. Шадрин Н.Л. Перевод фразеологических единиц и сопоставительная лингвистика. – Саратов, 1991. – 237.
53. Шанский Н. М. Художественный текст под лингвистическим микроскопом. — М.: Просвещение, 1986. – 218с.
54. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В.И. Шаховский. - Воронеж: ВГУ, 1987. - 191 с.
55. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 2. Überarbeitete Auflage. - Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2003. - 214 S.
56. Hansen G. Die Rolle der fremdsprachlichen Kompetenz / G. Hansen // Handbuch Translation. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 341–343.

57. Kautz Ulrich. Das Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. – München: Iudicium, 2002.- 235
58. Nord Ch. Das Verhältnis des Zieltextes zum Ausgangstext / Ch. Nord // Handbuch Translation. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 141–144.
59. Resch R. Die Rolle der muttersprachlichen Kompetenz / R. Resch // Handbuch Translation. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 343–345.
60. Seiler F. Deutsche Sprichwörterkunde / Seiler F. – München : Vogelverlag, 1922. – 421 S.
61. Snell-Hornby M. Translation (Übersetzen/Dolmetschen) / M. Snell-Hornby // Translationswissenschaft // Handbuch Translation. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 37–38.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

62. (ВТСУМ) – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. Ред. В. Т. Бусел]. - К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005.- 1728 с.
63. (НУФС) – Гаврись В.И. Немецко-украинский фразеологический словарь. /В 2-х т. Т.І. А-К./ Сост., О.П. Пророченко. - К.: Рад. Школа, 1981. - 26 л. - 3 р. 30 к. 20000 экз. 70105. 46020 20000.
64. (НУФС) – Гаврись В.И. Немецко-украинский фразеологический словарь. /В 2-х т. Т. II. А-К./ Сост., О.П. Пророченко. - К.: Рад. Школа, 1981. - 26 л. - 3 р. 30 к. 20000 экз. 70105. 46020 20000.
65. (НУФС) – Гаврись В.І., Пророченко О.П. Німецько-український фразеологічний словник. - К.: Радянська школа, 1981. - Т. 1. - 416 с.; Т.2. - 382 с.
66. (СЛТ) – Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів.- К., Головне видавництво,1985,- с.180
67. (ЛЭС) – Лингвистический энциклопедический словарь. М.: «Советская энциклопедия», 1990.-697с.

68. (НУФСУ) – Мізін К.І., Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння). – Вінниця: Нова книга, 2005. – 304 с.
69. (ФУСМ) – Фразеологічний словник української мови: В 2 т. За ред. Г.М. Удовиченка. - К., 1984. – 432с.
70. (ФСУМК) – Фразеологічний словник української мови: У 2-х книгах/ Укладачі В.М. Білоноженко, В.О. Винник, І.С. Гнатюк та інші. – Київ: Наукова думка, 1993. – 980 с.
71. (DUL) – Deutsches Universalwörterbuch / Unter Leitung von G.Drosdowski., Mannheim. Wien. Zürich: Dudenverlag, 1989. - 1816 S.
72. (GWDS) – Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden / Unter Leitung von G.Drosdowski. - Mannheim. Wien. Zürich: Dudenverlag, 1976. - 2992 S.
73. (EWDS) – Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – 21. Auflage. / [F. Kluge]. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 1975. – 915 S.
74. (SW) – Görner H., Kempecke G. Synonymwörterbuch. - Leipzig: Bibliographisches Institut, 1978. - 643 S.
75. (DWV) – Heyne M. Deutsches Wörterbuch. - Leipzig: Verlag von S. Hinyel, 1890;1895.; Bd.1 ; 1282 S., Bd.2 - 1238 S., Bd.3 - 1464 S.
76. (LSRA) – Röhrig L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. 3. Aufl. - Freiburg: Herder, 1976. - 1255 S.
77. (WDGS) – Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache / Hrsg. Von R. Klappenbach und W. Steinist. - Berlin: Akademie Verlag, 1974. - 4806 S.
78. (WDW) – Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. - Gösterloch. München: Bertelmann Lexikon Verlag, 1991. - 1439 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

79. (НКП) – Германн Ю. Нічого крім привидів : оповідання / Юдіт Германн ; пер. з нім. Н. В. Сняданко. – Х. : Фоліо, 2007. – 285 с.
80. (ГР) – Майрінк Г. Голем : Роман / Густав Майрінк ; пер. з нім. Н. Іваничук. – К. : Укр. письменник, 2011. – 311 с.

81. (САФК) – Манн Т. Сповідь афериста Фелікса Круля / Томас Манн ; пер. з нім. та післямова Р. Осадчука. – К. : Вид-во Жупанського, 2011. – 345с.
82. (ДУД) – Мора Т. День у день / Терезія Мора ; пер. з нім. Х. Назаркевич. – Львів: Літопис, 2009. – 456 с.
83. (РЧФВА) – Рот Й. Йов. Роман простого чоловіка. Фальшива вага. Історія одного айхмістра / Йозеф Рот ; пер. з нім. Ю. Прохаська. – К. : Критика, 2010. – 351 с.
84. (СС) – Шнайдер Р. Сестра сну: Роман / Роберт Шнайдер ; пер. з нім. М. Кушніра. – К. : Юніверс, 2002. – 235 с.
85. (ПДПО) – Шніцлер А. Передбачення долі : п'єси, оповідання / Артур Шніцлер ; пер. з нім. Івана Мегели та Бориса Грінченка. – Чернівці: Молодий Буковинець, 2001. – 366 с.
86. (RR) – Gier Kerstin. Rubinrot. URL: <http://www.rubinrotlesen.de/>
87. (NAG) – Hermann J. Nichts als Gespenster. Erzählungen / Judith Hermann. – Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag, 2004. – 319 S.
88. (BHSFK) – Mann T. Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull / Tomas Mann. – Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag, 2002. – 554 S.
89. (DGR) – Meyrink G. Der Golem. Roman / Gustav Meyrink. – München: F. A. Herbig Verlagsbuchhandlung GmbH, 1978. – 332 S.
90. (ATG) – Mora T. Alle Tage. Roman / T. Mora. – München : Luchterhand Literaturverlag, 2004. – 430 S.
91. (RUE) – Roth J. Werke. Bd. 6. Romane und Erzählungen 1936-1940 / Joseph Roth. – Köln : Verlag Kiepenheuer & Witsch, 1991. – 815 S.
92. (SLB) – Schneider R. Schlafes Bruder / Robert Schneider. – Leipzig : Reclam, 1992. – 207 S.
93. (TNB) – Schnitzler A. Traumnovelle: Die Braut / Arthur Schnitzler. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2002, URL : <http://www.dokus.de/dok/21096/Arthur+Schnitzler++Die+Braut.htm>
94. (PK) – Гір К., Рубинова книга; пер. з німецької І. Андрющенка.- Х.: ВД «Школа», 2017.– 304с

95. (ПФ) – Зюскінд П., «Парфуми», URL:
<http://www.maerchen.com/grimms-maerchen.htm>;
http://ae-lib.org.ua/texts/grimm__tales__ua.htm

Die Zusammenfassung

Das Hauptziel der vorgelegten Masterarbeit besteht in der Erörterung der sprachlichen Bildungsmechanismen von Emotionalität deutschsprachiger phraseologischer Einheiten der negativen Semantik, sowie auch ihrer Wiedergabe in die ukrainische Sprache.

Das Hauptobjekt der Forschung bilden die sprachlichen Mechanismen der Wiedergabe emotionaler phraseologischer Einheiten der negativen Semantik in der deutschen Sprache im Prozess ihrer Übersetzung ins Ukrainische. **Der Forschungsgegenstand** liegt in der tiefgreifenden Analyse der Potenz von emotionalen Komponenten in der Semantik der deutschsprachigen phraseologischen Einheiten mit der negativen Semantik, den Prozess ihrer Wiedergabe in die ukrainische Sprache zu beeinflussen.

Die Aktualität der Forschungsproblematik ist damit verbunden, dass die Linguisten und Übersetzungsforscher in der letzten Zeit immer mehr Aufmerksamkeit diesem Problem schenken, da die emotiven Aspekte der Semantik die Besonderheiten der menschlichen Tätigkeit widerspiegeln, die den kognitiven Prozess der menschlichen Erkenntnis begleiten. Daher erscheint ein Bedürfnis, die Frage der Zusammenhänge zwischen der negativen Emotivität und ihrer Bestandteile im Übersetzungsprozess zu untersuchen.

Die praktische Bedeutung der Untersuchungsergebnisse besteht in der Möglichkeit, diese im Übersetzungsunterricht zu benutzen, wobei ihr theoretischer Beitrag die tiefgreifende Analyse der emotiven phraseologischen Einheiten solcher Art ermöglicht.

Der Stoff für die Forschung: etwa 100 phraseologischen Einheiten der deutschen und ukrainischen Sprache, die aus den Texten der deutschsprachigen Literatur, sowie auch den lexikographischen phraseologischen Quellen der deutschen Sprache ausgewählt wurden.

Im Laufe der Untersuchung wurde festgestellt, dass verschiedenartige Übersetzungstranstrformationen bei der Wiedergabe der deutschsprachigen phraseologischen Einheiten mit der negativen Semantik von grosser Bedeutung sind.

Als Forschungsergebnis ist die Tatsache zu erwähnen, dass es 4 Übersetzungsmethoden und 5 Übersetzungsverfahren bei der Wiedergabe der deutschsprachigen phraseologischen Einheiten mit der negativen Semantik differenziert wurden und zwar: *die Suche nach dem phrasologischen Äquivalent, die Suche nach dem phrasologischen Analogon, Kalkierung und beschreibende Übersetzung; die Grammatische Substitution, die Umstellung, die Ergänzung, die Weglassung und die stilistische Kompensation.*

Die lexikalischen, grammatischen und lexikalisch-grammatischen Übersetzungstransformationen erwiesen sich nur im Falle der *Kalkierung, der beschreibenden Übersetzung (stilistische Kompensation) und der antonymischen Übersetzung* als relevant.

Die im Rahmen der Vfstearbeit erfüllte Statistik zeigt, dass die Frequenz der Übersetzungsmethoden bei der Wiedergabe der deutschsprachigen phraseologischen Einheiten mit der negativen Semantik folgenderweise aussieht: *die Suche nach dem phrasologischen Äquivalent - 10%, die Suche nach dem phrasologischen Analogon - 60%, Kalkierung - 10% und beschreibende Übersetzung - 20%; die Übersetzungsverfahren: die Grammatische Substitution – 41,49%, die Umstellung— 11,7%.; die Ergänzung – 5,8%; die Weglassung - 5,8%;die stilistische Kompensation -29,41% und das antonymische Übersetzen – 5,8%.*

ДОДАТКИ**Додаток А.****СПИСОК СКОРОЧЕНЬ**

ГТ – граматична трансформація

ЛО - лексична одиниця

ЛТ – лексична трансформація

ЛГТ – лексико-граматична трансформація

МО – мова оригіналу

МП – мова перекладу

ПФЕ – повний фразеологічний еквівалент

ССК – стійкі словесні комплекси

ТО – текст оригіналу

ФЕ – фразеологічний еквівалент

ФО – фразеологічна одиниця

ФО НС – фразеологічна одиниця негативної семантики

ФТ – фразеологічна трансформація

ЧФЕ – частковий фразеологічний еквівалент

СПИСОК ТЕМАТИЧНИХ ГРУП ФО НС

ФО негативної оцінки індивідуальних характеристик людини;

1) *характеристика розумових здібностей*: j-d sagt nicht gicks noch gacks – (террит., розм.) хтось не може сказати ні бе ні ме. [9: 223]; “Heilige Eifalt” - «свята простота», “Einfalt vom Lande” - «простак, простачка». [6: 191-197], “ein Bulle von Kerl” - тупа, не отесана людина;

2) *прояв гніву /люті*: wechselt die Farbe - змінюються в обличчі, або das Blut kochte j-m in den Adern-скипів гнівом, розлютився ; Das Blut erstarret j-m in den Adern – кров холоне в жилах; er sieht ganz verstört aus - на ньому лиця немає; Hol's der Teufel – Хай йому біс!; Mach, dass du fortkommst! – Забирайся геть!; Schließe den Mund – Стули пельку! [22,ст..98]

3) *потворність*: er ist nicht gerade ein Adonis(тж. er ist kein Adonis) (жарт.). – «Він, звісно не Адоніс, гарним його аж ніяк не назвеш» [7: 23]; “Die Grazien haben nicht an seiner Wiege gestanden” - «вона не красуня»;

4) *статура людини* (занадто високий/низкий, худий, товстий): ein echter Bär – (розм., фам.) «справжній ведмідь» (незграбна, неотесана людина) [17: 75]; “einen Bauch bekommen” (sich einen Bauch anfressen)» - відростити собі черево [7: 73]; “Er kann aus der Dachrinne trinken” - «він такий високий, що може пити з ринви» - дослівний переклад, “Langes Register”; “Langes Leiden” - про високу, але не міцної статури людину; “J-d kann man auf den Kopf spucken” - хтось набагато вищий за когось»;

5) *вік людини (старий)*: “der Lack ist ab” - (розм.) «краса поблякла, немає вже колишньої краси» [13: 6]; старий/лисий – “Bubikopf mit Spielwiese”, “Jm-dm. wächst das Knie durch die Haare”; “Von hinten Blondine, von vorne Ruine” - жінка, яка прагне виглядати молодшою завдяки пофарбованому волоссю.

б) *загальний зовнішній вигляд людини*: “Ein Schauspiel / Bild für die Götter sein” - дивний зовнішній вигляд; *набути дуже поважну позу*: “Sich in Positur setzen / werfen / stellen; er ist nicht gerade ein Adonis” (тж. er ist kein Adonis) (жарт.). – «Він, звісно не Адоніс, гарним його аж ніяк не назвеш». [7: 23]

7) *зовнішність+внутрішній стан (негативна оцінка)*: von allen guten Geistern verlassen sein – (розм.) збожеволіти, з'їхати з глузду [9: 208].

ФО негативної оцінки процесів об'єктивної дійсності;

семантична група на позначення якості дії

ФО НС «Mit Ächzen und Krächzen – (розм., жарт.), «крекчучи та зітхаючи, знехотя»- [17: 22]; «Bär und Büffel können keinen Fuchs fangen» - (присл.) - «не силою роби, а розумом» [7: 75]; «etwas unter Druck tun» - «робити щось під натиском», «працювати з-під палки» [12: 134]; «nur halb bei der Sache sein» (тж. nur mit halbem Herzen bei der Sache sein) – «займатися чимось без ентузіазму» [12: 328]; *das Gerücht in die Welt setzen*, - розпускати чутки [12: 16].

ФО негативної оцінки соціально значущих явищ – відношення до роботи, інших людей.

Тематична група ФО НС презирства, зневаги.

1) презирство та зневага як почуття повної неповаги до когось, чогось: *j-m einen Vorwurf machen*-докоряти кому-н.; *j-m von oben herab behandeln*– зарозуміло, з погордою ставитися до когось; *sich(D) ins Fäustchen lachen*-сміятися нишком над кимось. [46:108];

2) презирство та зневага як байдужість, ігнорування когось, чогось: *sich hinwegsetzen* – ігнорувати, не рахуватися з кимось; *pfeifen auf* – наплювати;

3) презирство та зневага як вираження пихи і гордовитості: *hochnäsiger werden* – задирати носа;

4) *Auf beiden (або auf zwei) Achseln* – (розм.)- служити і вашим і нашим, вести подвійну гру; *щоб і чорта не гнівити і Богу вгодити* [7: 22];

5) *j-n über die Achsel ansehen* - `дивитись звисока, презирливо, зневажливо на кого-н'.

6) ФО НС *vor j-m auf dem Bauch liegen(kriechen, rutschen)* - [7] – плазувати перед ким-н., підлабузнюватись до кого-н..

7) *j-d ist hintern Backofen nicht weggekommen* – `хто-н. від печі не відходить', `хто-н. далі свого порога не ступав, нічого в житті не бачив'.

Тематична група ФО НС відрази, гидливості.

1) *laß mich in Ruh* – Відчепися! *Ich habe es satt* - мені набридло!

2) *Abscheu vor j-m, etw. haben (або empfinden)* - відчувати огиду до кого-н, чого-н., гребувати ким-н., чим-н.. [7: 17]

Тематична група зі значенням вираження негативних почуттів, емоцій.

1) *die Gemütlichkeit auf!* (тж. *da hört sich doch die Gemütlichkeit auf!*) – (розм.) - `Терпіння мого не вистачає!'; `Що за неподобство!' `На що це схоже!' [12].

2) *So ein blöder Affe!* – (груб.) - `Ото дурень!' `Такий телепень!'

3) *spurlos verschwunden sein* – провалитися крізь землю від сорому

4) *am liebsten wäre ich in den Erdboden versunken* – хочеться під землю провалитись;

5) *fühlen sich nicht recht wohl in j-m Haut*– бути не в своїй тарілці [12].